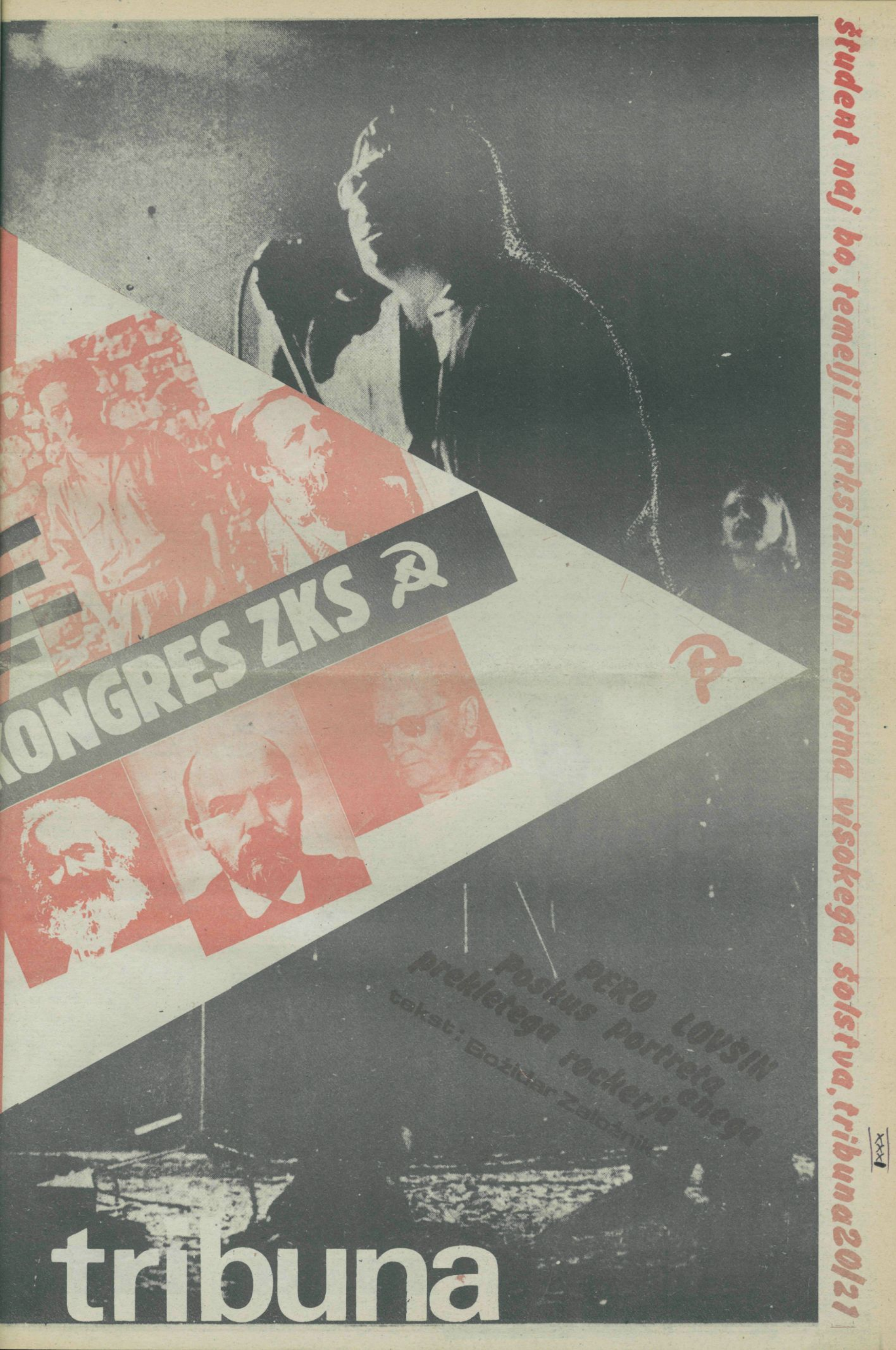

študent naj bo, temelji marksizma in reforma visokega šolstva, tribuna 20/21

PERO LOVSIN
Poskus portreta
prekletega rockerja
tekst: Božidar Zelenka

tribuna

MEDNARODNO SODELOVANJE LJUBLJANSKE UNIVERZE

V letu 1981 je realizirani obseg sodelovanja naših univerzitetnih učiteljev na tujih univerzah znašal 347 dni delovanja ali 45,5% pogodbenega obsega. Tuji učitelji pa so izkoristili 401 dan bivanja v Ljubljani ali 52,6% pogodbenega obsega. Žal v letnem poročilu Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani ni navedeno, koliko visokošolskih učiteljev pomenijo te številke, saj predpostavljamo, da so posamezniki ostajali dlje kot en dan, posebej še če je šlo za znanstveno-raziskovalne projekte. Vsekakor pa gre za komaj polovično realizacijo že dogovorjene menjave in že to bi lahko bil predmet kritičnega razmišljanja. Da pa nam gre za razmislek o strategiji mednarodnega sodelovanja ljubljanske Univerze in ne toliko za analizo že realizirane dejavnosti, je tudi jasno.

Provincialno samozadovoljstvo slovenske znanosti je seveda ogroženo tisti trenutek, ko je postavljeno v kontekst »svetovne znanosti« ali celo v primerjavo z drugo domačo institucijo, ki se ukvarja z isto problematiko.

Ker pa nekega »lastnega znanja«, ki bi bilo SUI GENERIS, ni, oziroma ker je lastno le v toliko, kolikor tudi ni lastno, torej v kolikor pomeni obvladovanje nekega področja z lastno pametjo in sredstvi — je sodelovanje nacionalne visokošolske institucije, kot je univerza tudi primeren pokazatelj prodornosti domače znanosti in gospodarstva.

Sodelovanje ljubljanske Univerze je usmerjeno v realizacijo znanstvenih stikov z univerzami, s katerimi je proizvodno povezana. Izmenjava študentskih praks in štipendiranje naših študentov gre čez več različnih institucij, kot so ZAMTES, KOZMISIP, Razisk. skupnost itd., in lahko rečemo, da neke večje koordinacije tu ni. Isto velja za tuje študente pri nas, ki se med ZAMTES-om, rektoratom in matično fakulteto skoraj izgubijo kjub dobri volji institucij. Razen tradicionalnih knaflijevih štipendij je meduniverzitetno sodelovanje torej nekako omejeno na izmenjavo znotraj dogovorjenega sodelovanja. Menjava visokošolskih učiteljev pa obsega zaradi majhnega domenskega obsega bolj obiske kot pa daljše raziskovalne kontakte ali celo uvedbo gostujočih profesorjev.

Da so težave tudi in predvsem zaradi financiranja, je iz Letnega poročila razvidno. Toda kaj to pomeni? Kljub ponujenemu sodelovanju z nami, saj interes v tujini obstaja, se stabilizacijska politika uveljavlja tam, kjer naj bi bilo čutili najmanj. Dovolj zgovoren slučaj je že tisti o uvozu tujih knjig in revij. Birokratske ovire s strani raznih SIS-ov pod plaščem samoupravljanja so dejansko diskreditirane samoupravljanja s strani te birokratske, posredniške pozicije. Ko se nič ne dogaja, ni problemov. Le da je to še najbolj očiten problem, ki pa izbruhne z zakasnitvijo; v našem primeru se sadovi intelektualne izolacije kot tehnološko zaostajanje in gospodarska kriza pokažejo pozneje in predvsem drugje. Tudi usmeritev inženirjev, torej tehničnih kadrov, v administracijo in ne v proizvodnjo kaže na problematiko globalne zastavitve in na to, da dnevno-politično koordiniranje mora vendar imeti neke prioritete in vizijo.

To, da je »od približno 50 projektov odobren le eden«, kaže na posledice birokratskega administriranja in na dejansko nemoč rektorata Univerze, da bi sploh vodil kakršnokoli politiko na Univerzi.

Da so možnosti večje, kot pa se jih realizira, kaže tudi razdrobljenost Univerze same. Med študenti se vse bolj uveljavlja mnenje, da gre za vrsto razdrobljenih sol, ki jih v Univerzo druži le še ime. Prostorski razvoj Univerze na najmanj 6 različnih lokacijah v mestu je samo še simptom tega stanja. Sodelovanja z drugimi institucijami, ki bi v okviru ali v najtesnejšem sodelovanju z Univerzo lahko kvalitativno spremenile sedanje stanje, pa je sporadično ali neobstoječe. Možnosti, ki jih predstavlja ustanovitev raznih mednarodnih centrov, kot je tisti za upravljanje državnih podjetij v deželah v razvoju, so tu dovolj očitne. Edino, kar sploh obstaja, je vsakoletni poletni tečaj slovenščine, slovenske literature in kulture na Filozofski fakulteti. Prav prodor slovenskih lektoratov na tuje univerze kaže na uspešnost take politike. Toda vse drugo je mrtvo, in mariborski tečaj o samoupravljanju za angleško govoreče študente so svetla izjema.

Od realizirane izmenjave je šlo predvsem za sodelovanje z univerzami v Leipzigu, Olomouci, Bratislavi, Varšavi, Katowicah, Budimpešti, Minsku in Regensburgu. Gre torej za srednjeevropski prostor, skoraj bi rekli »avstroogrski«, ki pa je vprašljiv. Skoraj izključen usmeritev na vzhodno Evropo je politična in tehnološka izbira, ki je privlačna verjetno bolj za njih kot za nas. V mednarodnem sodelovanju pa je treba določiti prioritete. Predlogi, ki so v postopku, nasmerč sodelovanje z Bagdadom, Tbilisijem in Sanghajem, kažejo na sporadično, skoraj naključno izbiro. Kriteriji naj bi bili razvidni, saj gre za neuvrščeno državo, za pobrateno mesto in za Kitajsko. V koliki meri je to sodelovanje koordinirano z drugimi jugoslovanskimi univerzami, iz Letnega poročila ni razvidno. Ker pa sodelovanje med samimi jugoslovanskimi univerzami ni ravno na višku, oziroma se bolj ali manj omejuje na sodelovanje z Mariborom in Reko, gre verjetno samo za ljubljanske pobude in izbire.

Pri določanju prioritete v sodelovanju s tujino se lahko določijo določeni kriteriji, regije itd. kot osnovni, primarni interes. Prav tako pa je potreben samokritični pogled na lastne možnosti. Najprej gre za sodelovanje jugoslovanskih univerz in koordinacijo med njimi.

Ali se bomo orientirali blokovo samo in pretežno na države SEV-a, torej na Madžarsko, DDR, Poljsko, Češkoslovaško in ZSSR (Belorusijo in Gruzijo), ali pa smo se sposobni uveljaviti v širšem evropskem in svetovnem prostoru? Že sama neuvrščena zunanje-politična orientacija jugoslovanske politike zahteva, da tudi na področju univerzitetnega sodelovanja vzpostavimo take stike. Prav tuji študenti so lahko vez med deželami. Določeni programi, predvsem specialističnega študija, krajših tečajev itd., so potrebni kot dopolnilo temu, kar že obstaja, namreč študiranju diplomskega študija na naših univerzah. Izmenjave profesorjev skoraj ni, štipendije za naše študente pa ostajajo relativno neizkoriščene. Jezikovna in kulturna bariera, ki obstaja, bi lahko bila vsaj načeta z večjim številom realiziranih izmenjav in sodelovanja. Je pa treba upoštevati, da predvsem iz afriških držav obstaja interes za našo tehnologijo, medtem ko obratnega pretoka praktično ni.

To, da določimo po eno neuvrščeno, po eno pobrateno mesto, seveda ne zadošča in ambicioznejša zahteva bi zagotovila ljubljanski Univerzi drugačno ime, slovenskemu gospodarstvu pa več kontaktov in možnosti uveljavitve.

Potem gre še za našo izolacijo do Evrope. Sodelovanje »Alpe-Adria« se na področju univerz komaj pozna in gre predvsem za izmenjavo delegacij. Po eni strani gre za tradicionalni prostor, po drugi pa za sodobno potrebo dobrososedskih odnosov in medsebojne odprtosti. Sodelovanje s Celovcem, Gradcem, Trstom, Reko in Vidmom tu ni dovolj zaživelo. Prav tako

ni bilo načeto sodelovanje z določenimi regijami, ki je zastavljeno po politični plati, ki je pozitivno in ki lahko da ustrezno mesto nosilcu takega sodelovanja. Gre za določene evropske regije, kot so Katalonija, Korzika itd., kjer gre za male narode ali manjšine, ki se vedno bolj uveljavljajo. Samo taka, realno zastavljena in predvsem področna sodelovanja lahko dajejo neke rezultate, zahtevajo pa določanje prioritete in hkratno iskanje našega stvarnega mesta v svetu.

MLADEN ŠVARC

IŠČEMO SODELAVCE UREDNIKE

UREDNIKA ZA TEORIO UREDNIKA ZA MEDNARODNE ODNOSE UREDNIKA ZA UNIVERZO

Kandidati morajo izpolnjevati naslednje pogoje:

- da so študentje Univerze Edvarda Kardelja
- da imajo vsaj nekaj izkušenj na področju omenjenih uredništev
- da uspejo navezati čim več stikov s sodelavci
- itd.

Kandidati se lahko zgledajo v času uradnih ur v uredništvu Tribune in prinesejo okvirni program uredništva za katerega kandidirajo. Dela in nagode so bajno plačani.

IŠČEMO SODELAVCE

raznih poklicev, usmeritev in neusmeritev, z interesi in brez njih, ki niso popolnoma imuni proti protislovjem, ki jih v študijskem procesu obdaja. Prispevke solidno honoriramo.

UREDNIŠTVO

TRIBUNA

Časopis študentov Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani Izdaja UK ZSMS Ljubljana, Trg osvoboditve 1/11, soba 86; 61000 Ljubljana

UREDNIŠTVO: glavni in odgovorni urednik — Mitja Maruško, urednik za kulturo — Marcel Štefančič junior, urednik za naravoslovje — Dušan Turk, urednik za teorijo — ..., urednik za mednarodne odnose — ..., urednik skupne redakcije Tribune in RS za univerzo — Ervin Hladnik, likovna in tehnična urednika — Aljoša Kolenc in Matjaž Počep, tajnikovanje — Mojca Dobnikar, lektura — Marjetka Šuštaršič, distribucija in prodaja — Franci Baraga.

STALNI SODELAVCI: Marko V. Uršič, Andrej Rozman, Sašo Ostan, Marko Juvan, Miha Javornik, Mladen Švarc, Nada Šabec, Božidar Založnik, Rado Založnik, Saša Levstik

IZDAJATELJSKI SVET: Jože Petrovič — predsednik, Primož Hainz, Srečo Kim, Tomo Grahovec, Andrej Drapal, Breda Papež, Vika Potočnik, Dušan Turk, Mitja Maruško.

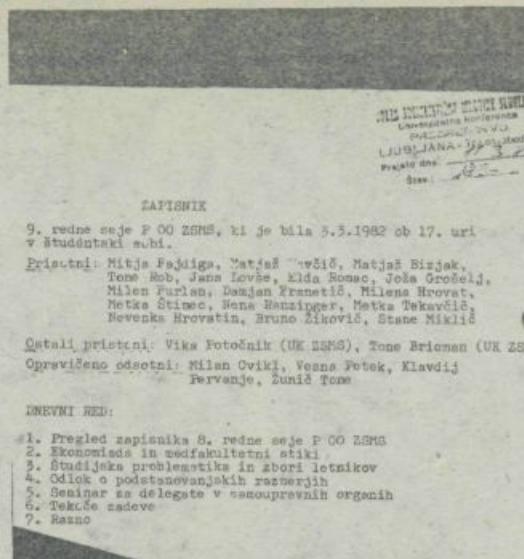
URADNE URE UREDNIŠTVA: vsak dan od 10. do 12. ure

CELOLETNA NAROČNINA za dijake in študente 75,00 din, za ostale posameznike 100,00 din za institucije 150,00 din. NAROČNINO nakažite na naslov: UK ZSMS Ljubljana, 50101 678 47303, s pripisom za Tribuno, na naslov uredništva pa pošljite svoj naslov.

TISK: Tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani, priprava IBM Dnevnik.

Oproščeni temeljnega davka na promet po sklepu št. 421-1/70, z dne 22. januarja 1973

Likovna in tehnična oprema: studio Založnik

1. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

2. Ekonomski in nefakultetni stiki

3. Študijske problematike in zbori letnikov

4. Odklop o podstavanjskih razmerjih

5. Osebnost za delovne v samoupravnih organih

6. Tekuče zadeve

7. Razno

8. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

9. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

10. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

11. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

12. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

13. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

14. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

15. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

16. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

17. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

18. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

19. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

20. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

21. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

22. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

23. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

24. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

25. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

26. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

27. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

28. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

29. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

30. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

31. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

32. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

33. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

34. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

35. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

36. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

37. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

38. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

39. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

40. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

41. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

42. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

43. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

44. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

45. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

46. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

47. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

48. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

49. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

50. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

51. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

52. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

53. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

54. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

1. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

2. Ekonomski in nefakultetni stiki

3. Študijske problematike in zbori letnikov

4. Odklop o podstavanjskih razmerjih

5. Osebnost za delovne v samoupravnih organih

6. Tekuče zadeve

7. Razno

8. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

9. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

10. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

11. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

12. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

13. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

14. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

15. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

16. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

17. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

18. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

19. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

20. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

21. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

22. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

23. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

24. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

25. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

26. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

27. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

28. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

29. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

30. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

31. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

32. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

33. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

34. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

35. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

36. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

37. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

38. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

39. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

40. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

41. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

42. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

43. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

44. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

45. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

46. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

47. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

48. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

49. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

50. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

51. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

52. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

53. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

54. Pregled zapisnika 8. redne seje P OO ZSMS

foto: Miki Stojković

Pelin, ki ga zdaj zvečijo na obeh straneh, je pogljal svoje korenine že v daljni preteklosti. Primer »Student naj bo«, ki ga izrabljamo za ta komentar, ni zadnji v zgodovini neuspešne kadrovske politike ZSMS na Univerzi.

Samim bralcem prepuščamo možnost, da kronologijo zapleta razberejo iz priloženega gradiva. Opozorjamo vas na možne »praznine« v dokumentarnem gradivu. K temu pristopu smo se zatekli zato, ker ne želimo izpostavljati posameznikov, ki tokrat nimajo nobene druge vloge kot prav simptomatično.

Forumsko delo v ZSMS ponuja celo pahljačo oblik, med katerimi je najbolj pogosto delo kadrovske okrnjenosti organov in komisij. Tej okrnjenosti se pridruži še delegatska nepovezanost z osnovnimi organizacijami ZSMS. Formalizmi statutarnih določil začno delovati s svojo logiko, k politični organi običajno v samozadostnosti. Na enem bregu se utabori »baza«, ki pričakuje, da se bodo delegatski mostovi zgradili že ob najmanjši želji, prav gotovo pa ob vsakem, še tako formalističnem posegu.

Kritiko kadrovskega postopka je treba rešiti njenih formalističnih spon. Formalna pot reševanja in sklicevanje na norme predpostavljata, da je vsa vsebina zajeta že v normiranem kadrovskem postopku in da zunaj njega ne obstajajo še druga pomembna merila. Običajna politična praksa dokazuje, da služi kadrovska politika za uresničevanje določenih političnih stališč. Tisti, ki mu je željena politična praksa položena na jezik ali napisana na hrbet, vsebuje vse normativne pogoje za izvolitev. Vendar pa prav ti ključni pogoji niso sestavni del formalnih kadrovskih postopkov, čeprav jih norme tega postopka predpostavljajo. Običajno ležijo zunaj moralno-političnih meril. Moralno-politična merila vsebujejo samo abstraktno občost, ki jo politična praksa vsakodnevno negira. S to dialektiko računa tudi načelo rotacije.

ZSMS na Univerzi zanemarljivo analizira svoje politične prakse. Če politična praksa sploh obstaja, obstaja kot domena posameznih organizacijskih enot, kot so osnovne organizacije, kordinacije letih, predsedstva, komisije itd. Povezanosti vseh teh ni. Občost skupnega političnega delovanja odraža samo formalna struktura. Kadrovska politika ZSMS na Univerzi se nikoli ni izkazala za sodnika skupnega dela. Pojavljala se je kot nujno izpolnjevanje formalizma: »Izvoli delegata in pozabi nanj«.

Primer, ki ga imenujemo »Student naj bo«, je simptomatičen. Dokazuje, da je formalistično reševanje dogmatsko reševanje. Dokazuje, da ZSMS na Univerzi ni zrela za politično prakso, ki bi uveljavljala interese njenega članstva. Politično delo v preteklosti se je zanemarljivo kot ključni člen v oceni. Ni mogoče ocenjevati samo enega člena verige (pa čeprav je za tisti, ki je počil), ne da bi se vprašali, kaj je veriga pomenila kot celota. Delo družbeno-političnih organizacij na Ekonomski fakulteti v Ljubljani v preteklih letih je ta celota, ki ni bila upoštevana in analizirana v svojih ključnih členih.

Podobnemu pristopu je zapadlo predsedstvo UK ZSMS, pa vendar z malo več posluha za luknje formalistične argumentacije. Ocenilo je delo le za tisto obdobje, za katerega lahko sodi. Odgovarjati na vprašanje, kaj se je zgodilo pred tem, ni dolžnost predsedstva UK ZSMS, ampak OO ZSMS. Osnovne organizacije morajo preverjati delo predsedstva UK ZSMS na programsko-volilnih konferencah. To so formalno tudi storile. Formalistični valobran predsedstva UK ZSMS torej nima šibkih točk.

Politično delo T.B. pa je tista politična praksa, ki bi morala biti prvo in zadnje merilo, ki odloča o tem, ali bo glava padla ali ne. Moralno-politične kvalitete, izpolnjevanje študijskih obveznosti in ostala podobna merila so le del v oceni dela družbeno-političnega funkcionarja. Če postanejo bistveni del, dokazujejo, da je analiza vsebine dela, analiza političnega delovanja pretrd oreh. Prav za ta oreh pa je idealiziran formalizem edino kladivo. Na koncu je zadoščeno tistim, ki se zadovoljijo z razbitinami in počeno celoto. In tako kladivo je udarilo tudi tokrat.

Praktičnost tega idealističnega posega se potrjuje v predlogu, naj T.B. nadaljuje z opravljanjem nepolitičnih dolžnosti. Predlagana je delitev funkcije sekretarja na politično funkcijo in profesionalno funkcijo vodje delovne skupnosti (delovno skupnost sestavljajo delavci v računovodstvu UK ZSMS in tajništvo osebje UK ZSMS).

Več kot očitno je podcenjevanje profesionalnega dela, v katerem ni ugledana možnost kontinuiranega dela, ki zagotavlja pregled nad podatki političnega pomena in tako tudi politizacijo navidezno nepolitičnih zadolžitvev.

Zahteva »Student naj bo« dokazuje svoj parcialni poseg, udarec mimo in nezrelost v analizi političnega delovanja funkcionarjev v predsedstvu UK ZSMS. Razkriva tudi pogoje dela predsedstva UK ZSMS, ki kot forum vzpostavlja imaginarno občost skupnega stališča. Programsko-volilna konferenca pa ni uspela oblikovati niti ene vsebinske pripombe na delo predsedstva UK ZSMS. V takem stanju je idealizacija kadrovskega postopka edini prispevek in kot taka gola farsa.

Mitja Maruško

S A P I S N I E

s posveta predsednikov OO ZSMS dne, 1. 4. 1992 ob 17. uri

Prisotni: Marinka Šiljanić (NA-agronomija), Biondija Korenč (Akademija za glasbo), Grobelnik Lojse (VP), Bredovar Rado (VP), Sekavčič Nata (EP EK), Rajda Nekić (VP-ZKS), Stanić Stanka (VP), Srečko Vlačić (VP-EK), Dan Grabar Jolif (VAG VVOG geodetsija), Ojsteršek Jernja (VAG VVOG geodetsija), Dan Rajša (VP), Gromajster (VP farmacija), Dano Koler (VP-alvinstika), Vlado Perce (VP VVOG geodetsija), Marjeta Ueh (NA-filozofija), Dušan Strgar (VP-etnologija), Peter Željko (VP-lekarstvo), Andrej Kren (VP-veterinar), Šušić Anton (EP EK).

Opravišile se je Pedagoška akademija.

Dnevni red:

1. Ocena in potrditev sklepov programsko-volilne konference
2. Ocena volitev na posameznih VVO in VVO
3. Priprave na XI. kongres ZSMS
 - evidentiranje kandidatov za delegate kongresa
 - javna razprava
 - priprave akcijskih programov OO ZSMS za kongres
4. Priprave na 10. študentski kongres
5. Evidentiranje študentov - prostovoljci za ILO
6. Problematika posameznih OO ZSMS, doporov o oblikovanju ocene delovanja OO ZSMS v povezavi s UK ZSMS
7. Razno - študentski šport

Ad 1/

Obrazložitev zapisnika - pripombe: na programsko-volilni konferenci je bilo prisotnih 15 OO ZSMS in na 20. OO ZSMS funkcije je pisano predložila pripombe na zapisnik in sicer:

- zapisnik je napisan nerazumno in preveliko detajlno, kar bo oteževalo razpravo in odločitev v OO ZSMS, ki na seji niso bile prisotne
- da ni bilo pripomb na gradivo - nečisto, da delegati niso bili dovolj dobro pripravljeni na konferenco

- kandidature tov. Brisanec za sekretarja na podpiranju s obsežnostjo, da mora biti sekretar predvsem:
- 1. reden študent
- 2. študent s dobrimi študijskimi rezultati
- 3. aktiven študent v sredini, ki ga predlaga, kar tov. Brisanec ne izpolnjuje.

Predsednik OO ZSMS smo prebrali dopis OO ZSMS EP EK o neutrujanju za izvolitev funkcije sekretarja UK ZSMS, ki je bil posredovan po programsko-volilni konferenci. Posredovali smo stališča PUK ZSMS, glade dopis:

- da OO ZSMS EP EK ni posredovalo dopisa pred programsko-volilno konferenco
- glede aktivnosti tov. Brisanca v OO EK in OO ZSMS naj razpravljajo ob forumu na EP v prisotnosti tov. Brisanca
- v posredovanju PUK ZSMS je potrebno razjasniti funkcije vodje delovne skupnosti in sekretarja
- da OO ZSMS za predsedstvo niso evidentirale zadostno število delegatov, tako da je od 16 mest zasadenih le 15, poleg tega so individualne funkcije rasene za predsednika ni bilo nobenega predloga
- da je predsedstvo ob kandidiranju tov. Brisanca ocenjevalo delo v mandatu od novembra do februarja 1992 in ocenilo, da je vse analitično opravljalo dobro.

SIZNET:

- v vse OO ZSMS pošljemo dopis OO ZSMS EP EK in stališča predsedstva v obravnavo.
- v posredovanju UK ZSMS je potrebno sprejeti razpravo funkcije vodje delovne skupnosti in sekretarja
- 5 OO ZSMS, katere niso bile prisotne na programsko-volilni konferenci naj se pristane na predloženo sklopov konferenco
- posredujemo pisano (pristane) so podali ustno, rasen OO ZSMS biologija, katere se je formalizirala danes in gradivo ni obravnavalo.

OO ZSMS EP EK smatra, da študijski neuspeh ne more ovirati kandidature, kar čelo v DKO vsome veliko šasa in vpliva na slabši uspeh. Sprejeto, kdo je tov. Brisanec predlagal za PUK pred tem mandatom. Treba je gledati realno na situacijo v kateri so OO ZSMS in PUK in na neobstoječo evidentiranje »novega« sekretarja.

ŠTUDENT NAJ BO ALI

foto: Miki Stojković

Zgodovina

S A P I S N I E

seje predsedstva UK ZSMS Ljubljana z dne 5. 4. 1992

Prisotni člani: Krivic Samo, Vlačić Srečko, Bredovar Rado, Julija Slavnik, Darko Rošić, Tona Šušić, Tona Brisanec, Lukšič Igor, Doruč Gorjak, Breda Vepelj, Lidija Jurčević, Mahkovec Uroš, Maruško Mitja, Potočnik Vika.

Dnevni red:

- 1) Pregled zapisnika zadnje seje
- 2) Obrazložitev dopisa Koordinacije OO ZSMS s ekonomski fakultete
- 3) Predloga za razrešitev Tona Brisanca s funkcije sekretarja UK ZSMS
- 4) Delovna akcija
- 5) Študentska mladost
- 6) Razno

Ad 1/

Zapisnik je bil sprejet soglasno s pripombami:

- v točki 1/ se doda seznam prisotnih članov s OO ZSMS EP.
- v točki 2/ sklep ad 223 - predloga se zavrne, ker ne bo organiziran informativni dan za samojake dijake.
- v točki 2/ Vika Potočnik je podal uvod en. zgodovino dogodkov: Predsedstvo UK ZSMS je v mesecu decembru razpisalo postopek evidentiranja na člani UK in postopek zaključilo 27. 2. 1992. 25. 2. smo prejeli listo PUK in EP EK in predlog, da sekretar UK ZSMS ne preneha nikakršne funkcije v okviru UK ZSMS. Predsedstvo je ocenilo delo sekretarja UK na seji PUK in obdobju od novembra do februarja kot dobro, saj je opravljal več zadolžitve (financijsko posredovanje, preobrazba obšolske dejavnosti na univerzi, aktivnostne varstvene študentov). Na seji predsedstva OO ZSMS EP katere se je udeležila predsednica UK ZSMS in sekretar UK ZSMS je predsedstvo OO ZSMS ponovno potrdilo sklep, kljub temu, da niso bili dovolj jasno podani argumenti za ta sklep, zato je bil na omenjeni seji sprejet sklep, da se ustvari delovna skupina, ki bo do naslednje seje PUK in programsko-volilne konference pripravilo pisano obrazložitvev proti kandidaturi sekretarja (glej zapisnik OO ZSMS EP).

- 2 -

Ker se predsedstvo UK ZSMS ni bilo posredovalo pisano obrazložitvev, prav tako je bila ustna obrazložitvev delegatov na programsko-volilni konferenci (15. 3. 1992) predlaga pripravljena in ne najbolj primerno posredovana, je bil sprejet predlog sklepa, da se predsedstvo potrdi v predlagani sestavi.

10. 3. 1992 je predsedstvo sprejelo pisano obrazložitvev s argumenti proti kandidaturi sekretarja UK ZSMS in je obravnavalo na seji PUK ZSMS skupaj s predstavkami OO ZSMS EP EK in sprejelo sklepe (glej zapisnik z dne 10. 3. 1992). Prav tako je predsedstvo obvestilo (obrazložitvev prebrano) na posveta predsednikov OO ZSMS in sprejelo sklepe (glej zapisnik iz posveta 1. 4. 1992). Predstavniki OO ZSMS EP EK so dali v razpravo primer sekretarja UK ZSMS na OO EK in na sestanku Koordinacije sekretarjev OO EK EP EK sprejelo sklepe na podlagi katerih je bila sklicana sredina seja PUK ZSMS in sklicna razprava z predsednicjo OO ZSMS EP EK, vodjo Koordinacije sekretarjev OO EK EP EK, predsednikom OO ZSMS Ljubljana-Beligrad, predsednikom EK ZSMS in sekretarjem UK ZSMS.

Ob prvotni predlogi OO ZSMS EP EK, da sekretarja UK ZSMS ne predlagajo za nikakršno funkcijo v okviru UK ZSMS, sta predsednica UK ZSMS in sekretar UK ZSMS opravila razgovor s predsedstvom OO ZSMS EP EK, prav tako je bil obveščen tov. Puhin, ki je bil v obdobju predsednikovanja kot predsednika OO ZSMS EP EK - Tona Brisanec, dan EP EK, kateri nam je svetoval da opravimo razgovor s tov. Janijem Puhom, prednikom za študijske zadeve, kljub dogovoru za razgovor da le-ta v tov. Puhom ni prišlo, bil pa je obveščen o vsebini razgovora. O samega postopku in problematiki smo sprotno obveščali sekretarja UK. Na razgovoru, kjer so bili prisotni tov. Orožen, tov. Rošić, tov. Vrhovčak, a, tov. Lah, tov. Verbič, tov. Hajdiga, tov. Papež in tov. Potočnik, katerega namen je bil, da obvestimo o delu in obliki ter problematiki UK ZSMS, je bilo na koncu nekakšna kadrovska problematika, s katero se srečuje PUK ZSMS pri omenjenih akcijah, ob enem pa smo podali informacije tudi o primeru sekretarja UK ZSMS. Razprava se to ni bilo, tov. Verbičeva je bila zadovoljna, da se o tem problemu informira na OO EK Beligrad, s tem da ji posredujemo dopis OO ZSMS in sklepe PUK ZSMS.

- 3 -

Razprava: Razprava je potekala izključno na relaciji Šušić Tona, ki se ni strinjala s potrditvijo zapisnika, prav tako pa se tudi ni strinjala s argumenti ostalih članov predsedstva o delu in kandidiranju Tona Brisanca in ostalih članov predsedstva, ki so navajali argumente.

Iz živahne in burne razprave se je izoblikoval sklep, ki izhaja iz uvoda in v razpravi povedanih usmej.

Predlagane sklepe:

- a) PUK ni prešlo svojih kompetenc pri kandidaciji Tona Brisanca, uporabilo je vse poti in oblike dogovarjanja v skladu s pravili delovanja UK in v primeru pripomb na kandidature Tona Brisanca in o problemu seznanjala vse pristojne subjekte.
- b) zahtevamo, da OO ZSMS na EP EK da obrazložitvev, na osnovi česa se zahteva ocena in obravnavo družbeno-politične odgovornosti komunistov v PUK ZSMS.
- c) da PUK ni izbral eksplicitno iskro, da je Tona Brisanec našel potrebo PUK, ampak se je vedno govorilo o kvaliteti dela sekretarja (Tona Brisanca) v času od februarja do marca.
- d) ugotavljamo, da niti OO ZSMS niti ostale subjektivne sile niso imele pripomb na delo UK ZSMS v tem obdobju.
- e) PUK zahteva, da se obtožbe na račun PUK kot se "nesposobnost" in "nemoč" PUK obrazložijo.
- f) PUK zahteva obrazložitvev, zakaj ni OO ZSMS EP EK opravila razgovora v OO EK skupaj s Tonetom Brisancom.

Sklep je bil naglezno sprejet s pripombo Šušić Tona:

- a) PUK je dolžna ocenjevati svoje člane tudi glede dela le-ta v OO EK.
- b) ne strinja se s ugotovitvijo, da je bila uporabljena regularna pot pri kandidiranju Tona Brisanca.
- c) na volilno-programski konferenci UK ZSMS je OO ZSMS imela pripombo, menim da je morala PUK te pripombe obravnavati in kandidacijski postopek ustaviti ter volilno programsko konferenco prestatiti na drugi termin.

Vse sklepe se polije v vednost vseh navedenih (UK ZSMS, OO ZSMS, UK ZSMS, tov. Rošić, tov. Orožen).

Ad 6/

- a) Tona Šušić predlaga, da se okrepi informiranje po fakultetah za delovne sklope
- b) Brisanec s NG ZSMS organizira okrogle mize o aktualnosti reforme v vagojnosobsevalnem procesu v turek, 15. 4. 1992 v prostorih UK ZSMS.
- c) PUK predlaga v gradbeni odbor za gradnjo študentskih domov Zdelo Bojano, s tem, da rešna poteka o delu odbora.

Zapisnik pisal:
Samo Krivic

TEMELJI MARKSIZMA IN REFORME VISOKEGA ŠOLSTVA

PO POTEH IDEJNOSTI REFORME IZOBRAŽEVANJA V USMERJENO IZOBRAŽEVANJE

pripravil: MITJA MARUŠKO

Intervju z doc. dr. Gojkom Staničem, članom Marksističnega centra Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani in predavateljem predmeta »Temelji politologije in sociologije« na Elektrotehnični fakulteti v Ljubljani

TRIBUNA:

Reforma visokošolskega izobraževanja se že bohoti v svoji pripravljalni fazi. Kratki roki za razpravo o »Smernicah za oblikovanje vzgojno—izobraževalnih programov v usmerjenem izobraževanju« prispevajo svoje k tehtnosti pripomb. V »Smernicah« je zapisano, da se vsebine programov oblikujejo tako, da zagotavljajo: »uyeljavljanje marksizma kot idejne zasnove celotnega izobraževalnega dela ter spoznanje in ustvarjalno uporabo marksizma kot znanstvene teorije razvoja socialističnega samoupravljanja, idejne osnove in revolucionarne prakse delavskega razreda v njegovi borbi za osvoboditev človeka in dela.«

Kakšno vlogo in pomen bo imel predmetni sklop »Temelji marksizma? Na kaj nas opozarjajo protislovja dosedanjega predavanja teh predmetov? Kje so začetki uvajanja družboslovnih predmetov in kako začeti sedaj?

STANIČ: Družboslovno izobraževanje na Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani ima daljšo zgodovino. Uvedeno je bilo v 50-ih letih na ta način, da se je začelo predavati ustavno ureditev, oziroma tako, da so se pojavljali sem in tja razni družboslovni predmeti, ki so študente seznanjali s političnim in družbeno—ekonomskim sistemom. Nato se je predavalo Uvod v družbene vede oziroma družboslovni predmet. Z letom 1974 pa smo na naši Univerzi uveljavili sedanji temeljni koncept predmetnega sklopa Temelji marksizma, s tem da se posebej predava temelje filozofije, »Temelje politične ekonomije ter temelje politologije in sociologije« Gre skratka za tiste znanstvene discipline in preumetne sklope, ki naj bi vsem študentom naše Univerze dali temeljno orientacijo v pogledu družbenih odnosov ter glavnih družbenih procesov sodobne svetovne in naše družbe. Gre za to, da se jih orientira kot strokovnjake, da bodo lahko svoje strokovne probleme razreševali v skladu z običnimi družbenimi cilji.

Ugotavljamo, da sedanje mlade študentske generacije prihajajo praktično brez ustreznega predznanja. Nekaj predznanja so prinesli le tisti študentje, ki so imeli kvalitetne srednješolske učitelje, kar se zlasti pozna pri filozofiji in sociologiji. Menimo, da smo v zadnjih letih dosegli določen napredek na tem področju, vsaj to, da se predmet predava povsod, vendar pa še zmeraj nismo povsod uvedli aktivne oblike dela s študenti, zlasti seminarskega dela ne. Preveč imamo še honorarnih učiteljev in raziskovalno delo na mejnih raziskovalnih temah družboslovja, tehnologij, tehnike in naravoslovja se je komajda začelo razvijati.

Če se ustavimo pred kratkimi roki za razpravo o Smernicah za oblikovanje vzgojno—izobraževalnih programov v usmerjenem izobraževanju, potem lahko za naš predmetni sklop ugotovimo, da nas ti kratki roki pravzaprav ne prizadevajo preveč, ker ima Univerza Edvarda Kardelja glede sedanjih vlog tega predmetnega sklopa in tudi glede perspektivnega razvoja tega predmetnega sklopa izoblikovana stališča, ki so bila sprejeta in ponovno potrjena na junjski seji univerzitetnega sveta l. 1981.

Pričakujemo, da bomo lahko z novimi generacijami študentov, ki bodo imeli boljše osnove iz družboslovnih ved in iz teorije marksizma, delali tako, da bomo najbrž lahko opustili sedanje predavanje temeljnih pojmov, temeljnih znanj. Tako se bomo v bodoče lahko posvetili zlasti aktualnim konfrontacijam marksističnih interpretacij družbenih problemov z drugimi najvplivnejšimi teoretskimi in idejno—političnimi strujami v svetu in pri nas. Veliko bolj se bomo lahko posvetili najnovejšim dosežkom družboslovnih znanosti, zlasti glede procesa razvijanja socialističnega samoupravljanja, več bomo lahko razpravljali o problemih sedanosti in alternativah bodočnosti. Več časa se bo posvetilo mejnim temam družboslovja in tehnike oziroma naravoslovja. Izrazito razvili aktivne oblike dela. Izhodišče za naše nadaljnje delo je torej, da na teh pričakovanih zasnovah in izhodiščih razvijamo—in v to akcijo bomo šli sedaj, skupaj s kolegi z mariborske Univerze—tudi nove vsebine študijskih programov.

TRIBUNA: Prav gotovo bo tej predmetni skupini potrebno izboriti novo zmago na nekem drugem bojišču. Vključevanje visokega šolstva v usmerjeno izobraževanje navezuje izobraževalni proces na pogoje, protislovja in dileme socialistične blagovne produkcije. Kakšen pomen bodo dobila družboslovna znanja v programih usmerjenega izobraževanja? Ali bo potrebno uvesti nove oblike pedagoškega dela in nove predmete—predvsem take oblike dela, ki bodo omogočale uporabo družboslovnega znanja v neposrednem spreminjanju blagovne produkcije?

STANIČ: Predmete s tega področja ima smisel razvijati samo tedaj, če so dejansko teoretizacija naše najbolj progresivne prakse in če obenem modelirajo alternative nadaljnega uveljavljanja socialističnih produkcijskih in političnih odnosov. V razmerah blagovno—tržnega produkcijskega načina nam je povsem jasno, da je obvladovanje protislovij tega produkcijskega načina izjemno zapleten proces, ki terja ogromno znanja in veliko ustvarjalnega mišljenja. Kajti samo na ta način je mogoče obvladovati ključna lastna protislovja socializma, tako da se razrešujejo v praksi na progresiven način, da napredujemo v smeri eliminacije ostankov razrednih odnosov v naši družbi. Brez jasne družboslovne orientacije se je seveda izredno težko znajti v zelo zapletenih svetovnih in domačih razmerah. Situacije so od kolektiva do kolektiva različne, terjajo sposobnost ustvarjalnega poglobljanja v bistvo družbenih procesov, sposobnost razločevanja pojavnih oblik, pojavnih nivojev od samega bistva posameznih pojavov.

Za tako temeljito znanje seveda ne moremo usposobiti tehnične, naravoslovne inteligence, kajti to najgloblje poglobljanje je seveda stvar tistih študentov, ki se bodo poglobljali v družbene odnose in procese. Toda tisto, kar moramo doseči pri vseh, ki končajo visokošolski študij, je to, da vsaj vedo, kakšni problemi tu so, kaj so bistvena protislovja socializma, v kateri smeri naj se jih razvija; vedeti morajo kdo je sposoben na strokoven način analizirati take procese in kdo je sposoben tudi za politično in samoupravno odločanje, kdo je sposoben pripravljati strokovne elaboracije takih družbenih pojavov. V izredno kratkem času, ki ga imamo na razpolago, ne moremo storiti več, kot da seznanjamo študente s tem, kaj se dogaja v družboslovju, kaj je tu novega, v kateri smeri razrešujemo družbene probleme. Sedaj imamo za izredno obsežno snov na razpolago zelo malo časa, tako da je Univerza Edvarda Kardelja sprejela usmeritev, da se postopno—kjer je to mogoče, pa takoj—za višješolski študij uveljavi 120 ur predvidenega časa za vse predmete.

TRIBUNA: Koliko jih je bilo pa doslej?

STANIČ: Do zdaj jih je bilo 60, tako da smo na primer politično ekonomijo predavali 15 učnih ur. Zamislite si, kaj se lahko v tako kratkem času, v situaciji, ko ni nobenega predznanja, študentom pove o osnovnih pojmihi politične ekonomije in o, recimo, sedanem blagovno—tržnem načinu produkcije v razmerah sedanje svetovne ekonomske krize itd. Skratka, ugotovili smo, da je to absurdno. Lahko tudi povem, da je skupščina jugoslovanskih univerz, ki je bila včeraj, 31. marca 1982 v Banja Luki, sprejela sklep, da naj bo minimalni obseg časa, predviden za te tematike, 120 ur, tudi za višješolski študij. Za štiriletni študij pa je naša univerza sprejela stališče, da naj bo po možnosti na razpolago 180 ur, in to v vseh tistih primerih, ko še nimamo posebnih družboslovnih disciplin na posameznih visokih šolah, kot so na primer ekonomika in organizacija dela, posebne sociologije, kot je n.p. urbana sociologija, sociologija umetnosti ipd. V primeru, da so prisotni taki predmeti, menimo, da tudi 120 ur zadošča.

Že sedaj je poudarjeno—to je bilo tudi ponovno stališče zadnje seje univerzitetnega sveta pred tednom dni—da naj z naslednjim šolskim letom na vsej univerzi težimo k temu, da se polovico časa porabi za seminarsko delo. To je poudarjeno stališče pedagoškega odbora naše univerze in univerzitetnega sveta. Prav tako moram povedati, da je to tudi enotno stališče vseh jugoslovanskih univerz; vsi ugotavljamo, da je uvajanje aktivnih oblik dela, seminarskega dela, ki seveda terja tudi večje napore učiteljev in sodelavcev, tisto, kar je izredno pomembno za razvoj predmeta, za njegovo zanimivost, odprtost in za aktiven odnos študentov do tega predmetnega sklopa.

TRIBUNA: Kje in zakaj se lahko predmeti temeljev marksizma pojavljajo kot fevdli posameznih vseznalcev med pedagoškimi delavci? Kakšno vsebino podajajo ti fevdalci marksizma? Mar ti fevdalci marksizma ne natikajo etikete dogmatizma na celoten sklop predmetov »Temelji marksizma«? Kardelj je v govoru ob otvoritvi politične šole »Josip Broz Tito« v Kumrovcu dejal: »Teorija, ki sebe imenuje socialistično in celo marksistično, hkrati pa negira tisto marksistično materialno silo, ki edina lahko zagotovi socialistično prakso, pa očitno ni niti marksistična niti socialistična.«—Ali lahko zgoraj navedeno misel kritično prenesemo kot oceno za marksizem marksističnih fevdalcev?

STANIČ: Morda je najbolje začeti odgovor z vprašanjem—tisti materialni socialno razredni sili, ki edina lahko zagotovi socialistično prakso. Menim, da je vsem jasno, da je v naših razmerah še zmeraj bistveni, osnovni nosilec socializma kot družbeno—zgodovinskega procesa delavski razred; delavski razred, pojmovan, kot ga je opredelil Marx, se pravi kot razred mezdnih delavcev, ki pa obenem že postaja in je v procesu kreiranja oz. nastajanja nove družbene skupnosti samoupravljalcev in združenih delavcev. Gre za vprašanje poznavanja in vedenja, samozavedanja marksistične inteligence o dejstvu, da smo dejansko v funkciji zgodovinskega naprednega procesa intelektualci samo tedaj, če sestopimo s svoje vzvišene intelektualistične pozicije, tako kot je to storil Marx po šlezijski vstaji 1844, in se zlijemo v en sam proces, v eno samo vodilno družbeno skupino, t.j. realni, konkretni delavski razred oziroma v nastopajočo družbeno skupnost samoupravljalcev in združenih delavcev. Tisti intelektualci na kateremkoli področju družbene dejavnosti, ki jih vi imenujete marksistični fevdalci—ampak sem sodijo prav tako tisti, ki so se v forumih ali tehnosturaturah odtujili ljudstvu—živijo čisto drugačno življenje kot delavski razred in delovni ljudje. Resnično, po vsebini ti stega, za kar se borijo, ne zastopajo zgodovinskih interesov našega—povsem konkretnega—delavskega razreda. Ti seveda, če recimo predavajo ta predmet, ne morejo izvesti takih interpretacij, ki bi ustvarjale tisto duhovno silo pri naših študentih, da bi se, ko se bodo zaposlovali, zliji s to osnovno matico našega družbenega progressa, se pravi z delavskim razredom—seveda pojmovanim na sodoben način. Tu je treba zelo jasno poudariti, da Zveza komunistov Jugoslavije kot delavsko razredne sloje opredeljuje vse tiste, ki delajo v materialni proizvodnji, pa tudi tehnično—naravoslovno in znanstveno inteligenco, ki dela v neposredni funkciji materialne proizvodnje in živi v podobnih družbeno—ekonomskih odnosih, kakor žive neposredni proizvajalci. Torej vse tiste, ki žive le od svojega dela in opravljajo družbeno potrebno delo, uvrščamo v delavski razred.

Mislim, da je bistven pomen našega predmeta, zlasti pri delu s tehnično-naravoslovno inteligenco, v tem, da jih osveščamo o njihovem socialno-razrednem položaju. Kajti velik del sodobnih vrhunskih proizvajalcev bo v svoji produkcijski praksi dejansko v družbeno-ekonomski in politični poziciji neposrednega proizvajalca, lahko v poziciji meznega delavca. Opažamo in v pogovori zlasti s študenti iz prakse in s podiplomci vidimo, da imajo veliko problemov v boju za uveljavljanje našega znanja, da so njihovi objektivni, privatni interesi mnogo bolj v skladu z zgodovinskimi interesom delavskega razreda in naše politične, nacionalne neodvisnosti, kakor pa je to prisotno pri tisti inteligenci, ki je v poslovnih in delovnih hierarhijah, in zlasti pri tisti, ki deluje v trgovsko-posredniški sferi. Opažamo, da se bije boj prav preko teh krogov tudi med nadnacionalkami v našem prostoru. Tu je razredno-socialna pozicija večine naše tehnične inteligence, tiste, ki ustvarja znanje, jasna, razredna in nacionalna medtem ko to vprašanje ni tako enostavno za trgovsko-posredniško sfero.

Mislim skratka, da je pomembna vloga »Temeljev marksizma« v tem, da razredno osveščamo študente, da jim povemo, da bodo redki izmed njih »gospodje« temveč da bodo večinoma sodobni delavski razred, da bodo lahko sodobni samoupravljalci in združeni delavci.

TRIBUNA: »Temelji marksizma« lahko uporabimo pogojno. Določeno predznanje bi morali študentje prinesiti iz srednjih šol. Kakšno predznanje nudijo izobraževalni programi srednjih šol? Je to znanje mogoče aktivirati v seminarskih oblikah dela?

STANIČ: To vprašanje se sedaj že postavlja. Ideja je, da naj bi se v bodoče naziv »Temelji marksizma« izpustilo, kajti resnično naj bi morala mladina v srednjih šolah osvojiti temelje. Verjetno bomo spremenili naslova predmetnega sklopa. Kar se tiče predznanja, imamo precej slabe izkušnje. Tudi ankete in testi znanja, ki se delajo, kažejo, da je tega predznanja malo. Zato je seveda sedaj potrebno posvečati precej časa tudi obnavljanju znanja. Lahko ugotovimo, da je pri redkih študentih to znanje tako, da bi lahko sedaj neposredno na njem snovali določene seminarske oblike dela.

TRIBUNA: Bi lahko te temelje marksizma na visokih šolah označili z veliko začetnico, kar naj bi pomenilo, da ne gre za osnovno podajanje nekega teoretskega sklopa, marveč za resnično temeljno znanje? V zvezi s pedagoškim procesom bi vas še vprašal, kako vpliva dosedanje vrednotenje študijskih uspehov na tem področju na večje vključevanje študentov v študij družboslovne teorije in na povezovanje te teorije z neposredno akcijo samih študentov v samoupravljanju na šoli, skratka v celotnem študijskem procesu?

STANIČ: Vprašanje je, ali je mogoče na osnovi našega dosedanjega znanja na ta vprašanja precizno odgovoriti, ker bi bilo treba te zveze bolj proučevati; tako bom bolj navrgel nekatere hipoteze. Kar se tiče vrednotenja študijskih uspehov in celotnega vprašanja odnosa do tega predmeta, obstoji najvišja korelacija med kvalitetnim učiteljem, tistim, ki praviloma izhaja iz prakse, ki jo je doživljal in ki jo je obenem tudi sam raziskoval.

Seveda se srečujemo, zlasti pri rednih študentih, z vprašanjem podcenjevanja tega predmeta, z nemotiviranostjo; ni jim jasno, zakaj poleg strokovnih predmetov še ta predmet. To je pogojeno pravzaprav z dejstvom, da sami samoupravnih družbenih procesov še ne doživljajo dovolj in se jim zato to zdi odveč. Lahko pa ugotovimo čisto drugačen odnos do tega predmeta pri študentih, ki jih učimo na podiplomskem nivoju, ali pa pri tistih, ki študirajo ob delu.

Prav teoretična obdelava naše samoupravne prakse je zanje izrednega pomena in doživljamo celo osebne zahvale, da sploh organiziramo tak predmet. Povsem jasno je, skratka, da tisti, ki doživlja prakso samoupravljanja, potrebuje teorijo marksizma, teorijo samoupravljanja. To je pravzaprav najboljši način motivacije za ta predmet. Kar se tiče rednih študentov, pa je seveda treba še dodatno razvijati to motivacijo, in menim, da prav aktivne seminarske oblike dela študente pritegnejo in motivirajo veliko bolj kot sama predavanja.

Opažamo pa še naslednje; med populacijo, ki se bolj oz. nadpovprečno zanima za ta vprašanja, so zlasti mladinski aktivisti in pa tuji študentje. Lahko ugotovimo, da študentje iz drugih držav, zlasti iz nerazvitih, ki se srečujejo z izredno težkimi družbenimi problemi, kažejo daleč nadpovprečno zanimanje za ta predmet. Učitelji se seveda tem študentom veliko bolj posvečamo, vzamemo si, če je le mogoče, dovolj časa za čisto individualne pogovore; osredotočamo se na problematiko njihovih družbenih okolij in pa na svetovno problematiko, zlasti se ukvarjamo s sedanjo fazo protimperialističnega boja, s politiko neuvrščanja, z nacionalnimi problemi, s ključnimi razvojnimi problemi itd. Tudi tu se vidi, da — lahko bi ugotovili nadpovprečno inteligenco študentov, ki se prebijajo do zadnjih letnikov na tehniki, naravoslovju vidi se, da se izredno resno v to poglobljajo. Lahko tudi povem, da smo zanje priskrbeli vso literaturo v tujih jezikih, ki jo izdajamo, tako da lahko študirajo precej tekstov jugoslovanskih avtorjev v tujih jezikih.

TRIBUNA: Kot predavatelj enega od predmetov »Temeljev marksizma« na Fakulteti za elektrotehniko imate možnost delovati znotraj vzpostavljene razlike družboslovje/naravoslovje. Za kakšno specifičnost gre? Kje so povezujoči problemski sklopi? Kaj zahtevata družbeno-ekonomska kriza in reforma izobraževanja od naravoslovnih in tehničnih kadrov? Koliko in kakšno družboslovno znanje le-ti potrebujejo?

STANIČ: Moram povedati, da na Fakulteti za elektrotehniko šele postopno začenjamo z raziskovanjem tistih mejnih problemskih sklopov, ki neposredneje povezujejo problematiko elektrotehnike, računalništva in družboslovja. Tu se nam pojavljajo problemski — raziskovalni sklopi, na primer nacionalno vprašanje, politika in energetika; vprašanje družbenih posledic uveljavljanja kibernetike; kakšne spremembe se bodo zgodile v strukturi delovne sile, v družbeni strukturi na sploh, ko bomo očitno krenili s procesom avtomatizacije proizvodnje, ko bomo, kot vse kaže, izredno hitro razvijali računalniške mreže in informacijske sisteme, zasnovane na računalniški mreži. Kaj vse to pomeni? Kakšne cilje postavljamo recimo kot tisti, ki želimo uveljaviti družbo globalnega samoupravljanja, prav pred vse tiste, ki ustvarjajo materialno-tehnično osnovo informacijskega sistema — ta naj istčasno omogoča suveren dostop do podatkov tako v vsaki delovni organizaciji kot dosedanjim centrom družbenega vodenja. Postavlja se nam skratka veliko odprtih tem. Vzemimo na primer področje energetike in varčevanja, optimalnega izkoriščanja vseh energetskih virov, vprašanje odnosa ljudi do tega problema. To so nekatere od zanimivih tem, ki se odpirajo na področju naše fakultete. Podobna tematika se pojavlja tudi na drugih fakultetah. Omeniti velja, da na več fakultetah tako delo že dolgo poteka n.pr. Biotehnični fakulteti. S stabilizacijo učnega kadra se bodo take teme postopno lahko raziskovale. Pri kadrovanju učiteljev posebej gledamo tudi na to, da imajo posluh za tako delo, da jih strokovno vleče, da so že doslej v praksi ukvarjali s temi problemi.

Na naši katedri bomo čez dve ali tri leta začeli predavati sociologijo in etiko računalništva, in zdaj se dogovarjamo s kandidatom, da bi prav na tem področju delal raziskovalno. Na podoben način poskušamo kadrovati tudi drugod.

TRIBUNA: Kaj nam je in kaj nam bo prinesla akcija »Temelji naravoslovja in tehnologije«, ki jo je sprožil in jo tudi vodi Marksistični center Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani?

STANIČ: Marksistični center je to akcijo sprožil in akcijskem smislu pred nekaj leti, dejansko pa je ta ideja med nami na univerzi že več kot deset let, vendar do njene realizacije iz čisto subjektivnih razlogov doslej še ni prišlo. Gre enostavno za spoznanje, da je marksistični intelektualec tisti, ki je sposoben dojemati svet, družbo v njeni totaliteti. To veste, da je Marxova definicija marksistične inteligence; to dimenzijo je kasneje izredno eksponiral Lukacs, in iz tega najglobljega spoznanja tudi Marksistični center meni, da je potrebno preseči ozko specialistično usmerjenost naše univerze ter da je poleg vrhunškega specialističnega znanja nujno potrebno na vseh nivojih šolanja, se pravi tudi na nivoju univerze, razvijati določen del občin znanj, vendar na nivoju univerze v specifični funkciji.

Družboslovce oziroma vse študente naše univerze je potrebno seznaniti z najnovejšimi dogajanjmi na vseh področjih znanosti. Morajo se seznaniti s tem, kaj znajo delati njihovi kolegi, ki bodo diplomirali na drugih fakultetah. Gre za to, da so opozorjeni na te probleme, da upoštevajo rezultate znanja drugih področij, da vedo, kaj lahko pričakujejo v bodočnosti od raziskovalnega dela na posameznih znanstvenih disciplinah, da s tem strokovnim delom lahko računajo. Po drugi strani pa gre za to, da je čas aristotelskega celovitega obvladovanja znanja že zdavnaj minil in da je mogoče samo na kolektivnem umski način obvladovati katerikoli bolj zapleten strokovni problem. Intelektualne delavce moramo usposabljalci izrazito v dveh smereh: da so v špiči svoje ozke strokovne specializacije — in tu pričakujemo samo še širjenje znanja, kajti prav proces akumulacije in razvijanja znanja gre danes, in to lahko pričakujemo tudi v bodoče, z nezmanjšano silo naprej — in pa da razvijajo sposobnosti kolektivnega intelektualnega dela. Prav v tej smeri pa smo sedanji izobraženci zelo nevezgogeni, nimamo teh navad niti ustreznih znanj. Zato tudi morda univerzitetni učitelji tega problema tako ne čutimo.

Seveda pa neustrezno razreševanje tega problema v naši družbeni strokovni praksi povzroča veliko težav, nastajajo ogromne škode, ker pri razreševanju določenih problemov ne sodelujejo vsi dejansko poklicani strokovni profili. Skratka, tudi določena odtrganost univerze od realnega razreševanja družbenih problemov, njena disciplinarna razbitost, vpliva na to, da se morda pri našem učiteljskem kadru ne čuti dovolj direktno potreba po tem da bi uvedli na visokošolske zavode tudi tak predmet, kot je »Naravoslovje in tehnologija«. Razumljivo pa je nekaj: pri uvajanju teh predmetov ne smemo dovoliti, da bi si vzeli ne vem koliko časa. Ustrezen čas si je sicer treba vzeti, vzeti ustrezen čas, ne smemo pa pri tem pretiravati. Tu moramo biti precej realni.

TRIBUNA: Marx je v drugi tezi o Feuerbachu zapisal: »Vprašanje, ali človeškemu mišljenju pripada predmetna resnica — sploh ni vprašanje teorije, temveč praktično vprašanje. V praksi mora človek dokazati resnico, to je, dejanskost in moč, tostranskost svojega mišljenja. Spor o dejanskosti ali nedejanskosti mišljenja — ko je izolirano od prakse — je čisto sholastično vprašanje.« — Nekaj »parafrazirane sholastike« je deležna tudi reforma izobraževalnega procesa, ne potrjuje se namreč v svoji praksi — v spreminjanju produkcijskih odnosov. Tudi reformna prizadevanja še niso dokazala tostranskosti svojega mišljenja, kajti novih družbeno-ekonomskih odnosov ni mogoče uvesti z deklaracijo.

Kakšno mesto je torej potrebno najti temeljnim marksističnim znanjem v vzgojno-izobraževalnih programih, da bo mogoče tudi teoretsko prakso preverjati v neposredni produkciji?

STANIČ: Vprašanje je zastavljeno zelo široko, konkretiziral bi ga na dveh tematikah. Na Fakulteti za elektrotehniko smo po zadnji reformi dosegli, da so študentje bistveno skrajšali čas študija, kar je pozitiven rezultat. Obenem pa že ugotavljamo in dobivamo odmeve, da manj znajo, zlasti manj znajo na področju obvladovanja metod svojega dela. Dogovarjamo se, da bi se tesneje povezali prav s študenti, ki so v zadnjem času diplomirali, da bi nam povedali, kje so sedaj ključne pomanjkljivosti našega programa, in da bi na tej osnovi izpopolnili naše delo. Ugotavljamo pa tudi, da prav v tej stroki, ki je sorazmerno mlada — nima take tradicije kot jo imata na primer študij prava ali medicine — še nismo uspeli zares dobro uveljaviti pripraviškega razdobja. Dejstvo je, da se nam diplomantje zelo pritožujejo, da imajo redki zelo dobro organiziran pripraviški program, skratka, tisto, kar je bilo v zakonu zelo dobro zamišljeno, se sedaj v praksi ne izvaja. Na fakulteti nameravamo skupaj z našimi uporabniki temeljito proučiti prav to vprašanje in menimo, da bi zlasti v tistih primerih, kjer v produkciji ni ustreznih mentorjev, morali pri tem sodelovati učitelji, ki so bili na primer mentorji študentov pri njihovih diplomskih delih. Skratka, fakulteta se mora čutiti bolj neposredno odgovorno tudi na tem področju razvijanja pripravištva v teh relativno mladih tehničnih in naravoslovnih strokah.

Kar se tiče poučevanja marksizma, se nam zdi prav tako pomembna komunikacija z našimi diplomanti. Oni nam bodo vedeli največ povedati o tem, ali smo s svojimi sedanjimi prizadevanji uspešni, ali zadevamo piko na i, ali poučujemo nekaj, kar nima nobenega pomena za prakso; in v tej smeri, mislim, da moramo zlasti univerzitetni učitelji razvijati komunikacije z diplomanti.

TRIBUNA: In na koncu — pred kaj nas postavljajo bližajoči se kongresi in kaj lahko mi postavimo prednje?

STANIČ: Kar se tiče kongresov Zveze komunistov, moramo ugotoviti, da na primer sedanji osnutek tez za IX. kongres ZKS sploh ne omenja celotne problematike marksistične vzgoje mladine. Nad tem smo malce začuden, kajti potrebno bi bilo oceniti sedanje stanje, pa tudi začrtati nekatere osnovne smernice za vzgojno-izobraževalno delo na tem področju. To je še toliko bolj pomembno zato, ker se pojavljajo po naši oceni — subjektivistični interesi glede tega predmeta. Na primer, odpira se vprašanje, in to s strani predsedstva CK ZKS Slovenije, ali naj se ukine ocenjevanje predmeta Temelji marksizma nasploh. Na Univerzi Edvarda Kardelja smo o tem vprašanju že večkrat in veliko razpravljali, in to skupaj z učitelji, ki učijo strokovne predmete. Prišli smo do skupnega spoznanja, da v sedanjem sistemu, pri sedanjih učnih navadah ni mogoče pričakovati, da bi študentje osvojili potrebna znanja s tega področja brez določenih oblik preverjanja učne snovi. To so uradna stališča sveta univerze in tako je stališče skupnosti jugoslovanskih univerz. Pri tem pa smo dogovorjeni za določeno izpitno politiko, ki pomeni, da ne moremo iz tega predmetnega sklopa delati predmetov, ki bi imeli kakršenkoli selekcijski značaj. Moramo pa vztrajati pri tem, da študentje osvojijo osnovna znanja, kajti brez minimalnega družboslovnega znanja ni samoupravljanja. V to nas prepričujejo čisto vse družboslovne empirične analize in naša samoupravna politična praksa.

Najbolj prepričljiv argument pa so mnenja naših diplomantov, ki nam govorijo, da so se veliko bolje usposobili za samoupravljanje.

Intervju je pripravil Mitja Maruško

Tradicijska, ki jo začenja Dalgrano, in se zaključuje z Leibnizem, dojemata »univerzalni in filozofski jezik« kot **ideografijo**. Tako ga je razumel že Descartes, ko so ga prosili, naj pove svoje mnenje o načrtu univerzalnega jezika. Dejal je, da je iznajdba takega jezika načeloma možna. Pogoj za to, da ga iznajdemo, pa je analitična znanost o misli — saj mora ta jezik ustrezno predstaviti misel. Take znanosti pa še nimamo:

»Iznajdba takega jezika je odvisna od prave Filozofije; saj drugače ne bi mogli naštetih vseh človeških misli in jih celo ne bi mogli razlikovati na tak način, da bi bile jasne in razločne.« (1)

Na to stališče je Leibniz pozneje odgovoril, da če je ideografija: sicer zares odvisna od prave filozofije, še zdaleč ni nujno, da bi se lahko lotili izdelave ideografije šele, ko bi dovršili pravo filozofijo. (2) Prava filozofija mora ideografiji oskrbeti izhodišče, in sicer abecedo človeških misli; vendar pa mora nato rokovanje z ideografijo omogočiti, da bo mehanično napredovala prava filozofija. Ideografija »se bo razvijala in izpopolnjevala skupaj z znanostjo, ki bo ideografija njeno orodje.« (3)

Leibnizovo pojmovanje ideografije se razlikuje od Descartesovega prav zaradi zamisli, po kateri se mora logika, to je znanost o misli, razvijati po mehaniški poti, s pomočjo rokovanja z znaki. (4) V tem je predhodno sodobni logiki. Norman Kretzmann pravi: »Številne umetne jezike, ki so jih zasnovali v dobi razsvetljenstva, lahko uvrstimo med 'kartezijanske' in 'leibnizovske' glede na to, ali so jih razvili zgolj kot pripomoček za zapisovanje in posredovanje spoznanj ali pa tudi kot heuristična sredstva. Dosti bolj od kartezijanskih so leibnizovski projekti tisti, ki so načeloma zelo podobni formaliziranim jezikom logike, kot so jih razvili v drugi polovici devetnajstega stoletja.« (5)

In res bo Frege, ki je s svojim **Begriffsschriftom** dovršil Leibnizovo ideografski projekt, povzel argument, ki ga je Leibniz razvil kot odgovor kartezijanskemu ugovoru: »Ni mogoče, pravijo, da bi zaradi ideografije znanost napravila kakšen večji napredek: kajti odkritje ideografije že predpostavlja dovršitev znanosti. Prav to isto navidezno težavo nam ponuja že govorica: zdi se, da razvoj uma ni omogočil nihče drug kot prav govorica, vendar — kako je lahko — človek brez uma ustvaril govorico? Da bi odkrili naravne zakone, se poslužujemo fizičnih orodij; ta orodja smo lahko proizvedli le s pomočjo precej razvite tehnike, ki se sama zopet opira na spoznanje naravnih zakonov. V vseh primerih se srojo prekine na isti način. Napredek fizikalne znanosti ima za svojo posledico sebi vzporeden napredek v tehniki, in ta nam omogoča zgraditi nove priprave, s pomočjo katerih lahko napreduje fizika. Ni težko videti, da je tako tudi v našem primeru.« (6)

Ideografijo lahko uporabimo predvsem za formulacijo deduktivnih teorij, vendar pa se njena uporabnost ne omeji le na to, ampak je uporabna v vsakršni domeni. Ideografija je namreč logična govorica, logika pa je povsod. Mit o univerzalnem jeziku doseže svoj vrh pri Russellu in Wittgensteinu, ki sta dediča **Begriffsschrifta**. Vse druge govorice se zvedejo na logično govorico: vsakdanja govorica na primer ne izraža drugačne logike — njena površinska slovnična oblika enostavno zavaja in prikriva logiko, ki jo običajna govorica izraža.

Vendar pa se tako razumljen mit o univerzalnem jeziku kaj kmalu sesuje. Kaj kmalu se namreč izkaže, da je idealna govorica, kakršna je govorica **Principia Mathematica**, le ena govorica med drugimi, in da izraža le eno logiko med mnogimi drugimi: poljski logiki in neopozitivisti razvijajo teorijo o pluralizmu logičnih govoric (7); hkrati pa filozofi običajne govorice poudarjajo, da naravnih jezikov ni mogoče zvesti na govorico **Principia Mathematica**. Lahko torej rečemo, da se je mit o univerzalnem jeziku v svoji učeni, znanstveni obliki sesul tisti hip, ko je bil udejanjen. V tem smislu je bil leibnizovski načrt na nek način **self-defeating**; zamisel, po kateri govorica, kot pravi Cassirer, ne sme le slediti oziroma odsevat misli, ampak stopati tudi korak pred njo in ji nuditi novih podatkov, je sicer omogočila Leibnizu zmago nad kartezijanskimi ugovori, obenem pa vodi k Carnapovemu načelu o toleranci in k načelnemu pluralizmu govoric, iz česar sledi, da nobena izmed njih ne more več biti univerzalna.

Se pred zatonom logičnega atomizma in z njim »klasične« analize, ki je temeljila na mitu dovršene govorice, je vsaj v določenem smislu univerzalnost te govorice postala vprašljiva. Wittgenstein je odločno zagovarjal zamisel o edini, paradigmatični govorici, na katero je mogoče zvesti vse govorice. Vendar pa obstaja v Wittgensteinovi konceptiji meja tega, kar lahko s pomočjo govorice predstavimo:

»Stavek lahko predstavi celotno realnost, ne more pa predstaviti tega, kar mora imeti z realnostjo skupnega, da jo lahko predstavi — logične oblike.« (Tractatus, 4.12)

To, kar se na ta način govorici izmakne, česar ne moremo predstaviti, česar ne moremo reči, lahko, pravi Wittgenstein, samo **pokažemo**. Govorica je na eni strani univerzalna, ker je vselej le ena sama (ta govorica — onkraj raznolikosti naravnih jezikov, ki so, kot na primer **Begriffsschrift**, ki ga sicer odkazuje, da kar najbolj razkrije njeno bistvo, zgolj njena utelešenja; vendar pa govorica zopet ni univerzalna, saj ne dovoli **izreči vsega**.

To je izzvalo slavni Russellov odgovor. Russell je zavrgel zamisel »mističnega«, po kateri naj bi obstajalo nekaj, česar ne moremo izreči, obenem pa je sprejel zamisel o meji tistega, kar lahko predstavimo s pomočjo danega jezika. Njegova rešitev je v pomnoževanju govoric:

»Vsaka govorica ima, kot pravi Wittgenstein, določeno strukturo, o kateri v govorici ne moremo reči ničesar, vendar pa lahko obstaja druga govorica, ki se ukvarja s strukturo prve govorice in ima sama novo strukturo. In ta hierarhija govoric morda niha meja.« (8)

Russell torej reši univerzalnost govorice, in sicer glede na to, da lahko v določeni govorici rečemo vse. Vendar pa se to zgodi na račun univerzalnosti govorice v tem smislu, da sedaj nimamo zgolj ene govorice, ki bi nam omogočila izreči vse, kar lahko rečemo, ampak imamo neskončno govoric, ki si med seboj delijo posel predstavljanja izrekljivega.

Carnap je nato pokazal, da v primeru, da kot logično obliko oziroma strukturo neke govorice razumemo njeno sintakso, Wittgensteinova teza ne drži, ker lahko sintakso določene govorice izrazimo v tej govorici sami, ne da bi pri tem prišlo do protislovij. (9) Vendar pa to ne velja tudi za semantiko, in Tarski je, ko je semantiki položil temelje, razvil Russellov predlog hierarhije govoric: »Ko razpravljamo o vprašanih v zvezi z definicijo resnice, oziroma, bolj splošno, o kateremkoli semantičnem problemu, moramo uporabljati dve različni govorici. Prva teh dveh govoric je govorica, o kateri govorimo, in je predmet razprave v celoti; definicija resnice, ki jo iščemo, se nanaša na stavke te govorice. Druga govorica je govorica, s katero govorimo o prvi govorici, in ki bi še posebej radi z njenimi izrazi zgradili definicijo resnice za prvo govorico. Prvi bomo dejali 'govorica kot predmet', drugi pa 'metagovorica'. — Seveda sta oba izraza, 'govorica kot predmet' in 'metagovorica', uporabljena v relativnem smislu. Če nas na primer zanima pojem resnice, ki ne zadeva stavkov naše začete govorice kot predmeta, ampak metagovorice za to govorico, postane sedaj metagovorica sama po sebi govorica kot predmet v naši razpravi. Če pa hočemo definirati resnico za to govorico, se moramo zateči k novi metagovorici — k metagovorici višje ravni, če naj tako rečemo. Na ta način pridemo do cele hierarhije govoric.« (10)

Zakaj semantike določene govorice ne moremo izraziti v tej govorici sami? Zakaj moramo logično govorico razcepiti na hierarhizirano neskončnost govoric? Skratka, zakaj »univerzalni jezik« ne more biti univerzalen? Zato, ker je protislovno, pravi Tarski, da bi bila **logična govorica univerzalna** in bi omogočila govoriti o vsem. Res je, logična govorica mora zadostiti določenemu številu pogojev: imeti mora na primer **natančno določeno** strukturo in biti **konsistentna**. Struktura določene govorice je natančno določena takrat, ko smo brez dvomij določili razred simbolov, ki pripadajo tej govorici, v okviru tega razreda pa kombinacijo simbolov, ki so stavki; vedeti moramo tudi, pod kakšnimi pogoji lahko določen stavek dojamemo kot resnični stavek. Taka govorica je konsistentna, če znotraj te govorice ne moremo obenem obravnavati kot resnično določen stavek in njegovo negacijo; če pa je to mogoče, pravimo, da je govorica nekonsistentna. Če naj bo sedaj govorica takega tipa univerzalna, nam mora omogočati, da v njej govorimo o vsem, zlasti pa o resničnosti ali neresničnosti stavkov te govorice: med simbole te govorice moramo torej uvesti izraze, ki opisujejo stavke te govorice, ter izraze kot sta »resnično« ali »neresnično«, ki se nanašajo na te stavke. V taki »semantično zaprti« govorici pa lahko zgradimo stavek, kakršen je na primer stavek (1). Torej stavek, ki pomenja svojo lastno neresničnost in porojuje **antinomijo lažniva**. Težava s stavkom take vrste je, da ga lahko štejemo za resničnega le, če štejemo za resnično tudi njegovo negacijo, in obratno. Takšen položaj gotovo ne bi bil tolikanj nevšečen, če bi v določenih primerih lahko upravičeno menili, da nista resnična niti določen stavek, pa tudi ne njegova negacija. Vendar pa nam tako pravico odreka eno osnovnih načel logike, načelo bivalence, po katerem je določen stavek resničen ali pa neresničen. Če torej določen stavek ni resničen, je resnična njegova negacija. V zgoraj navedenem primeru, ko je resnična njegova negacija. V zgoraj navedenem primeru, ko je resničen ali stavek [1] ali pa njegova negacija, lahko v obeh primerih upravičeno sklepamo, da je negacija tega, kar smatramo za resnično, prav tako resnična. Od tod sledi, da je semantično zaprta govorica, torej govorica, v kateri lahko zgradimo stavek kot je stavek [1], nekonsistentna, saj nam omogoča, da obenem obravnavamo kot resnična določen stavek in njegovo negacijo.

Če naj logična govorica ne bo nekonsistentna, ne sme biti semantično zaprta, to pa ima posledico, da o semantiki te govorice ne smemo govoriti v tej govorici sami: o njej bomo raje govorili v neki drugi govorici, v metagovorici, če pa

UNIVERZALNI JEZIK IN NJEGOVA

»Nekonsistenca«

foto: Miki Stojković

Članek o položaju filozofije izpod peresa Françoisa Hecanati je »Tribuna« objavila pred kratkim. Sedanji članek, ki smo ga prevedli iz revije »Critique« (387—388, 1979), prejšnjega v določenem smislu dopolnjuje, obenem pa se naveže še na nekatere pri nas že prevedene članke J. — A. Millera (o tem jeziku in o U v »Problemi« — razprave).

Pred kratkim je sicer izšel še francoski prevod »Naming and Necessity« Saula Kripkeja, ki ga je škrobil Récanati, pa tudi sam je izdal knjigo o eksplicitnih performativih. V tej najavlja obsežnejšo študijo o problemu reference.

m. d.

bomo hoteli govoriti o semantiki te metagovorice, bomo to počeli v metametagovorici, in tako dalje, vse do neskončnosti. Na ta način nimamo več ene univerzalne logične govorice, ampak razgano pluralnost metagovoric, med katerimi nobena ne more izreči vsega. Logične govorice ne obeleža več univerzalnost, ampak **neuniverzalnost**, prav v tem pa se najbolj razlikuje od naravnih jezikov, kot je pripomnil Tarski:

»Ena od značilnosti vsakdanje govorice (ta značilnost jo loči od znanstvenih govoric) je njena univerzalnost. Da bi lahko obstajal in kakšni drugi govorici izrazi, ki jih ne bi mogli prevesti v vsakdanjo govorico, je v nasprotju z duhom te govorice. Če lahko o kakšni stvari nasploh povemo kaj smiselnega, lahko o tem prav tako govorimo v običajni govorici. Če na področju semantike sledimo usmerjenosti k univerzalnosti, ki obeleža vsakdanjo govorico, moramo potemtakem poleg vseh njenih stavkov in izrazov tej govorici priključiti imena teh stavkov in izrazov, stavke, ki vsebujejo ta imena, pa tudi semantične izraze, kakršen je izraz »resnični stavek... Ta univerzalizem vsakdanje govorice glede semantike pa je verjetno obenem glavni izvor vseh semantičnih antinomij, kot je na primer antinomija lažniva. Zdi se, kako te antinomije kažejo, da uporaba vsakršne univerzalne govorice v zgoraj opredeljenem smislu, ki bi bila obenem podložna normalnim zakonom logike, nujno pripelje do protislovij.« (11) To je razlog, da v razliko do vsakdanje govorice formalizirane govorice nimajo tega univerzalnega obeležja.« (12)

Z nekakšnim čudnim preobratom je univerzalnost sedaj postala lastnost vsakdanje govorice, torej navadnih jezikov, in ne več logične govorice. To lastnost je neodvisno od Tarskega (13) zabeležil lingvist Hjelmslev:

»Jezik je semiotika, v katero lahko prevedemo vse ostale semiotike, in sicer tako vse ostale jezike, kot tudi vse druge semiotične strukture, ki si jih lahko zamislimo. Ta prevedljivost je posledica tega, da lahko jeziki in le jeziki oblikujejo katerikoli smisel; le v okviru določenega jezika se lahko »ukvarjamo s tem, česar ni mogoče izraziti vse dotlej, da to izrazimo... Ne bomo se spuščali v vprašanje, od kod ta zanimiva lastnost jezika... Nagnjeni smo k predpostavki, da je temu vzrok neomejena možnost tvorbe znakov in zelo prožna pravila, ki vodijo tvorbo enot večjih razsežnosti (kot so na primer stavki) v vseh jezikih, kar pa na drugi strani omogoča nepravilne, nelogične, nenatančne, grde, nemoralne formulacije, pa zopet logične, natančne, lepe in moralne formulacije. Slovnična pravila določenega jezika so neodvisna od vsakršne vrednotne in

stvice, pa naj bo logična, estetska ali etična, in nasploh rečeno, jezik nima nikakršnega posebnega smotra.« (14)

V isti smeri opredeli Benveniste jezik kot »interpretanta vseh semiotičnih sistemov« (15): jezik se odlikuje po tem, da lahko v jeziku govorimo o vseh semiotičnih sistemih, vključno z njim samim, in jih interpretiramo. (16). S to trditvijo se je Benveniste pridružil večini logikov, ki vidijo v naravnem jeziku poslednjo metagovorico glede na ostale jezike. (17) Kot pravi R. Martin: »Če hočemo ustvariti formaliziran jezik, potem to vselej predpostavlja, da moramo najprej znati pravilno ravnati z naravnim jezikom. Ta namreč često služi kot meta—jezik. Sicer pa služi kot meta—meta—jezik oziroma meta—jezik še višjega reda, in zdi se, da poteka ta regresija vse v neskončnost.« (18)

Haskell Curry je to točko razvil in poimenoval z U edini in univerzalni jezik, ki tvori mejo hierarhije govoric: »Vsako raziskavo, pa naj bo semiotična ali pa tudi ne, moramo predstaviti v govorici, s katero je mogoče komunicirati. Tako uporabljeni govorici bomo dejali **govorica U**« (19). Med značilnostmi U, ki jih naštevata Curry, so naslednje: prvič, »v določenem smislu lahko U prevedemo iz enega naravnega jezika v nekega drugega, ne da bi pri tem izgubil svoje identitete« — tako je U zares univerzalna govorica, vkolikor je edina, navkljub množstvu različnih jezikov, ki jih uteleša. Ta edinstvenost je ves čas prisotna v izrazih, ki jih uporabljajo filozofi iz Oxforda in iz Lwowa oziroma Varšave, da bi opisali naravni jezik v nasprotju s formalnimi govoricami: »(ta) običajna govorica.« Drugič, »U v nobenem primeru ni mogoče obiti in ga preseči, saj preučujemo z njegovo pomočjo vse, kar naj že preučujemo«: in res, celo ko preučujemo govorico kot predmet s pomočjo meta—govorice, umeščamo to meta—govorico s pomočjo U, poslednje metagovorice; U je torej univerzalen tudi radi tega, ker udejanimo vsakršno metalingvistično interpretacijo določenih govoric kot predmeta z njegovim posredovanjem, in se ta vanj vpiše, tudi ko uporabljamo neko posebno metagovorico, iz U nismo izstopili. Trečič, »U ima tisto univerzalno obeležje, ki ga je Tarski pripisal **Umgangssprache**«, vsakdanji govorici, vkolikor nam ta omogoči, da izrečemo vse: omogoči nam, da govorimo o vsem, vključno z njo samo, in zaradi tega ta govorica nima druge metagovorice kot same sebe. Zares:

»Metagovorica za U je protislovje v nazivu. Ko gradimo metagovorico, praktično počnemo nasploh gledano naslednje: vzamemo segment G od U, ga izoliramo, in uvedemo v U izraze, ki se nanj nanašajo. Ti izrazi skupaj s simboli U, ki so nam potrebni; da povemo, kar želimo, tvorijo segment M od U. Tega pa lahko spet izoliramo, in tako dalje.« (20)

Ves čas tega procesa ne stopimo iz U: U nikoli ne presežemo, nikoli ne pridemo na raven »meta« v razmerju do U; prej bi lahko rekli, da se hierarhija metagovorice razvija v U.

Kot vidimo, obstaja onkraj in za hierarhizirano mnogoterostjo formalnih govoric po sami Curryjevi konceptiji določen univerzalni jezik: govorica U. Čeprav Curry ne gre tako daleč, da bi poistovetil govorico U in naravni jezik, sam ne vidim prav nobene ovire, da bi tega ne mogli storiti. To je napravil J. A. Miller, ko je pisal o Curryju in pri tem poudaril popolni smiselni preobrat, ki ga je po Leibnizu doživela zamisel o univerzalnem jeziku. Univerzalni jezik ni več enoznačna logična govorica, ampak »sozvočij in dvournij« polna običajna govorica:

»Nihče, ki govori ali piše, je ne preseže. Jezik U nima zunanosti. V hierarhiji govoric mu ne moremo pripisati števila, saj je kot tak poslednji (l'Ultime). Glede na vse te G je kot prvo neskončno število v razmerju z zaporedjem celih števil... U nima meje. Segaj čez vse, kar rečemo, oziroma čez vse, kar dešifriramo. Tako se vsi jeziki zvedejo na enega samega. To je spreobrnjena, perversirana različica Leibnizovega projekta. Kajti jezik, na katerega se vsi drugi zvedejo, ni jezik, pri katerem se ne bi mogli motiti, enoznačni jezik kalkula, ampak poslednji enotni jezik, pri katerem se ne bi mogli motiti, enoznačni jezik kalkula, ampak poslednji enotni jezik vseh sozvočij.« (21), naravni jezik.

Naravni jezik je **univerzalen**; v njem lahko govorimo o vsem, vključno z njim samim. Je **refleksiven** in potemtakem **nekonsistenten** kot vsaka refleksivna, to je semantično zaprta govorica. Mislim, da so te tri sovisne lastnosti, univerzalnost, refleksivnost in nekonsistenca, vse prepogosto pripisovali naravnemu jeziku, vendar pa tega niso dovolj temeljito preudarili. Te bežne pripombe, h katerim me je vzpodbudila tema »univerzalni jezik«, bi rad zaključil z nekaj besedami o domnevni nekonsistenci jezika. O tem govori J. — A. Miller, navedenem članku, pa tudi v nekaterih drugih člankih (22):

»Jezik U je diadičen, ker se v njem prepletata govorica kot predmet in meta govorica, uporaba in omemba. Ne—razplasteni, enoplastni, vendar pa na Moebiusov način zvit edinstveni jezik se ne jenja navajati. Je avtonimen (samo—refleksiven, samo—referenčen) in zato nekonsistenten.« (23) »Nekonsistenca tega jezika je Tarski dokazal na začetku svojega temeljnega članka o vlogi resnice« (24): »v njem zelo dobro razložil (...), da se prav v tej skrivaj pomanjkljivosti univerzalnosti naravne govorice: ker se vanjo lahko vpiše vse, je nujno nekonsistentna. Univerzalna govorica je nujno nekonsistentna govorica.« (25)

Tako zastavljena teza ni sprejemljiva. V petdesetih letih je imela sicer precejšnjo veljavo, a danes ni več posebno priljubljena. Nanjo gledajo kot na rezultat zmešnjave, ki je nastala zaradi ohlapne rabe izraza »govorica«. Kar je v resnici **nekonsistentno** v smislu, kot običajno uporabljajo izraz anglosaksonski filozofi, je najsi propozicija, če je protislovna, ali pa množica propozicij, če sta v tej množici dve taki propoziciji, da je ena negacija druge. Vendar pa je jasno, da jezik ni ne propozicija, pa tudi ne množica propozicij. Zato lahko rečemo, da se J. L. Mackie sprašuje: »Kaj pravzaprav pomeni, da je določena govorica nekonsistentna? Na prvi pogled je tisto, kar je lahko nekonsistentno, izjava, množična izjava, ali teorija, medtem ko je jezik le sredstvo, s pomočjo katerega lahko nekaj rečemo, ne pa skupek izjav.« (26)

Ne glede na to pa, če rečemo s Tarskim **govorica** takemu sistemu, ki ga se stavlja slovar, pravila, ki nam na podlagi tega slovarja omogočajo tvorbo stavkov, lista brez dokazovanja zatrjenih stavkov, in pravila, ki nam omogočajo, da zatrdimo stavke na ta način, da jih deduciramo iz drugih stavkov, ki smo jih bi že zatrdili — lahko upravičeno rečemo, da je taka »govorica« nekonsistentna če zasledimo v množici brez dokazovanja zatrjenih stavkov, oziroma v stavkih, ki jih iz teh stavkov izvedemo, obenem določen stavek in njegovo negacijo. Bar—Hillel poudarja, da se je vprašanje konsistence zastavilo šele takrat, ko so začeli poimenovali z »govorico« takšne sisteme (27), in potemtakem smo lahko o konsistenci ali nekonsistenci naravnih jezikov govorili le zaradi neljubega spodrsrlaja, da smo isto besedo »govorica« obenem uporabili za opis naravnih jezikov in določenih formalnih sistemov.

Tisti, ki so zatrdili, da je naravni jezik nekonsistenten, so pravzaprav Tarskiji komentatorji, in ne Tarski sam. (28) Tarskijevo stališče je dosti bolj previdno:

»Na prvi pogled se zdi, da bi vsakdanja govorica (...) morala biti nekonsistentna. V resnici pa zadeve niso tako zelo preproste. Naša vsakdanja govorica gotovo ni govorica z natančno določeno strukturo. Ne vemo natančno, kateri izrazi so stavki, še manj pa, katere stavke lahko štejemo za take, ki jih lahko zatrdimo. Tako problem konsistence nima natančnega smisla, če imamo opravka s to govorico. V najboljsem primeru bi si upal izraziti domnevo, da bi bila nekonsistentna govorica z natančno določeno strukturo, ki bi bila kakor najbolj podobna naši vsakdanji govorici.« (29)

Vendar celo v tem zadržanem stavku Tarski ni dovolj previden. Ne le, da običajna govorica nima ničesar skupnega z »govorico z natančno določeno strukturo«, v smislu, kakršnega smo temu izrazu dali zgoraj, ampak lahko cel ugovorjamo Tarskijevi domnevi, po kateri bi bila nekonsistentna govorica, natančno določena strukturo, ki bi bila kar najbolj podobna vsakdanji govorici. Res je, da bi bila taka govorica univerzalna in bi zaradi tega omogočala tvorbo paradoksalnega stavka, kot je na primer stavek [1], ki ga ne moremo zatrditi ne da bi hkrati zatrdili tudi njegovo negacijo, in katerega negacije ne morem zatrditi, če ne zatrdimo tudi stavka samega. Kot pa smo videli, je položaj, ki ga v določenem jeziku ustvari obstoj stavka take vrste, položaj, ki moti le v primeru, če nimamo niti pravice upoštevati, da je resničen določen stavek pa tudi ne da je resnična njegova negacija. Gotovo, takšno pravico nam krati načelo bivalence. Vendar pa nam prav tako nič ne more zagotoviti, da bo logika določenih govoric z natančno določeno strukturo, ki bo kar najbolj podobna vsakdanji govorici, takšna, da bi to načelo veljalo za to govorico.

Vsakdanja govorica ima predvsem to značilnost, da stavki te govorice — čeprav upoštevamo le trdne stavke — niso sami po sebi niti resnični in tudi neresnični: resničnosti in neresničnosti ne obeležata stavkov, ampak tisto, kar je **zatrjeno**, ko nekdo s pomočjo trdnega stavka nekaj zatrdi. Če vsebino trdne tehnično poimenujemo kot »propozicijo« bomo dejali, da niso resnični s neresničnimi stavki, ampak propozicije: načelo bivalentnosti moramo glede na ponovno opredeliti, če naj upoštevamo za običajno govorico značilno razliko med stavkom in propozicijo. Če pa se lotimo take ponovne opredelitve, ostoj stavkov, kakršen je stavek [1], preneha zasnajljati protislovje: ker je lastnost stavka, kakršen je stavek [1], da ima, če ta stavek izraža propozicijo, propozicija za posledico svojo lastno negacijo (in vice versa), lahko docela upravičeno sklepamo, da je govorica, ki ji pripada stavek [1], nekonsistent (seveda smo na ta način že predpostavili, da ima takšno govorjenje v tem kontekstu določen smisel), ampak enostavno, da stavek [1] ne izraža propozicije (30).

Če pa iz tehničnih razlogov vseeno želimo pripisati resničnost ali neresničnost stavkom v okviru določenih govorice z natančno določeno strukturo, ki bi jo radi napravili kot je le najbolj mogoče podobno vsakdanji govorici, to seveda lahko storimo, ne da bi tvegali, da bo govorica, ki jo tako gradimo, nekon-sistentna. Dovolj bo že, če tej govorici pripišemo trivalentno logiko, namesto da bi ji pripisali bivalentno logiko. Tako bo imel stavek [1], ki ne bo ne resničen in tudi ne neresničen, tretjo resničnostno vrednost: tak stavek bo na primer »neinterpretabilen«. Spomnili se bomo, da po Tarskem »uporaba vsakšne univerzalne govorice, ki bi bila obenem podložna normalnim logičnim zakonom, nujno privede v protislovje«; od tod sledi, da se protislovju, in po-temtakem nekonstentenci univerzalne govorice, ne moremo izogniti le v prime-ru, ko je ta govorica podložna normalnim zakonom logike. Kar precej semanti-kov, ki so Tarsikijevi učenci, pa misli, da logika vsakdanje govorice — in po-temtakem logika govorice z natančno določeno strukturo, ki so ji kot le mogoče podobne — ravno ni »normalna« bivalentna logika. (31) O »nekonstentenci je-zika torej ne moremo govoriti; o njej lahko govorimo le, vkolikor to besedo upo-rabimo na tak način, da ji damo nov smisel. V tem primeru pa bomo le pridobi-li, če bomo uporabili kakšen drug izraz.

- (1) Descartes, Pismo Mersennu z 20. novembra 1629, *Oeuvres*, Adam—Tannery, I, str. 81.
- (2) V zvezi z Leibnizovim odgovorom Descartesu glej: Couturat, *La logique de Leibniz*, Paris, 1901 (ponatis: Olms, 1969), str. 57, in *Opus-cules et fragments inédits de Leibniz*, Paris, 1903 (ponatis: Olms, 1961), str. 27.
- (3) Citat iz *La logique de Leibniz*.
- (4) Cassirer pravi, da je Leibniz prišel do te zamisli s pomočjo »temeljne me-todološke izkušnje«, ki mu jo je pomenilo odkritje analize neskončnosti: »ker se je algoritem diferencialnega računa zares izkazal ne le pripravo sredstvo, s katerim lahko prikažemo, kar smo bili odkrili, ampak tudi kot pravi organon pri matematičnem raziskovanju, lahko nasploh govorica stori podobno uslugo misli. Govorici ni le treba slediti poti misli, ampak jo mora celo pripraviti in jo utreti.« (*La philosophie des formes symbo-liquies*, I, francoski prevod, Minuit, 1972, str. 76).
- (5) *Encyclopedia of Philosophy* (članek: »History of Semantics«), Mac-millan, 1967, zvezek VII, str. 381.
- (6) »Que la science justifie le recours a une ideographie« (1882) v *Ecrits logiques et philosophiques*, Seuil, 1971, str. 69.
- (7) Glej Carnap (*The Logical Syntax of Language*, Routledge and Kegan Paul, 1937, str. 52): »vsakomur pripada pravica, da zgradi svojo lastno logiko, torej da po svoji želji zgradi svojo lastno obliko govorice.«
- (8) B. Russell, »Introduction«, v L. Wittgenstein, *Tractatus Logico—philo-sophicus*, 2. izdaja, Routledge and Kegan Paul, 1961, str. XXII. (Glej še slovenski prevod »Tractatusa«, ki je izšel pri Mladinski knjigi).
- (9) Glej Carnap, *op.cit.*, str. 53 in 282—283.
- (10) A. Tarski, »The Semantic Conception of Truth«, *Philosophy and Phe-nomenological Research*, IV, 3, 1944, str. 349—350.
- (11) A. Tarski, *Logique, semantique, metamathematique*, I, Colin, 1972, str. 170.
- (12) Ibid., str. 173.
- (13) Hjelmslev omenja to sam v svojih opombah.
- (14) L. Hjelmslev, *Prolegomenes a une theorie du langage*, Minuit, 1971, str. 138.
- (15) E. Benveniste, *Problemes de linguistique generale*, II, Gallimard, 1974, str. 61.
- (16) Jakobson govori prav v tem smislu tudi o metalingvistični funkciji go-vorice.
- (17) Glej na primer: L.R. Martin (izd.), *The Paradox of the Liar*, Yale, U.P. 1970, str. 55.
- (18) L. Beck (izd.), *La philosophie analytique*, Paris, 1962, str. 265.
- (19) H.B. Curry, »Languages and Formal Systems«, *Proceedings of the tenth International Congress of Philosophy*, Amsterdam, 1949, str. 770.
- (20) Ibid., str. 771.
- (21) J.—A. Miller: »Ou ou 'il n'y a pas de meta—langage«, *Ornicar*, v, str. 70 (Glej slovenski prevod v »Problemi—Razprave«).
- (22) Jezik navaja zdaj kot jezik U, in tako sledi H.B. Curryju, pa zopet kot taje-zik, in tako sledi Lacanu.
- (23) Loc. cit.
- (24) J.—A. Miller, »Theorie de lalangue«, *Ornicar*, I, str. 27. (Glej slovenski prevod v »Problemi—Razprave«).
- (25) Ibid., str. 29.
- (26) J.L. Mackie, *Truth, Probability and Paradox*, Oxford U.P., 1973, str. 251.
- (27) Y. Bar—Hillel, »Do Natural Languages Contain Paradoxes?«, v *Aspects of Language*, Magnes Press, 1970, str. 274.
- (28) Zgodovinski razvoj tega vprašanja je orisan v že navedenem Bar—Hille-lovem članku.
- (29) »The Semantic Conception of Truth«, str. 349.
- (30) Na grobo povedano je takšna Bar—Hillelova rešitev v navedenem član-ku, pa tudi Strawsonova.
- (31) V zvezi s tem glej članek R.L. Martina v Y. Bar—Hillel (izd.), *Pragmatics of Natural Languages*, Reidel, 1971, str. 127—128.

foto:Miki Stojković

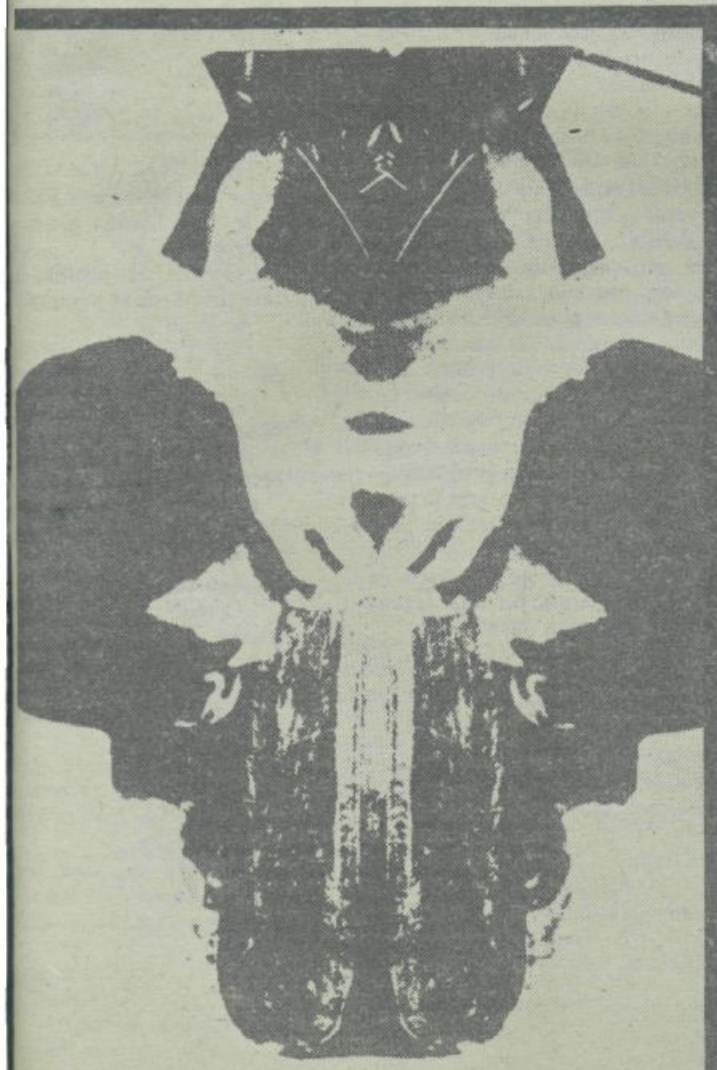

foto:Miki Stojković

TEORIJA

lastnih imen

Vprašanje, ki se ga lotevamo, meri na položaj znanstvenih teorij, in sicer, v kakšnem okviru znanstvene teorije obravnavajo vprašanje imena, lastnega imena in poimenovanja. Primer, ob katerem se mislimo vprašanja lotiti, je teo-rija lastnih imen, kot jo je bil v polemični knjižici obdelal Sir Alan Gardiner leta 1954.(1)

Sir Alan Gardiner ni v tolikšni meri imel opravka z lingvističnimi vprašanji kot takimi; njegov obsežni opus zajema zlasti egiptologijo, ukvarjal se je s hierogli-fi. Kljub temu pa je čutil potrebo, da polemično poseže v razprave o lastnem imenu.

Najprej želimo na kratko opozoriti, v kakšnih okoliščinah. (2) Ob prelomu stoletja smo pričali nizu napadov na koncepcijo lastnih imen, kot jo je bila raz-vila v anglosaksonskem prostoru že ustoličena šola analize, katere glavni predstavnik je bil Bertrand Russell. Ta zelo plodni avtor je mnogokrat brez težav spreminjal svoje poglede, tako da lahko govorimo skoraj o izjemi, ko imamo opravka z njegovo teorijo spisov, v kateri je razvil svoje stališče do vprašanja imen. Teorijo je razvil že leta 1905 (3), in od nje pozneje v osnovi ves čas ni odstopil. Bistvo te teorije je razor, po katerem slovnična struktura določenih izrazov, singularnih terminov, kot so imena, ne izraža ustrezno nji-hove logične strukture. Vprašanja se Russell loti v »On Denoting« ob vrsti ugank — do njih pride ravno zaradi zgoraj navedenega dejstva —, ki mu slu-žijo za preizkusne kamne; potrebuje jih, da bi oskrbel znanstveno ustrezno teorijo za opredelitev logično utemeljenih singularnih izrazov. Presenetljivo je, da znanstvenost teh terminov opredeli na podlagi spoznavnega modela, ob razlikovanju med neposrednim in posrednim spoznanjem (»knowledge by acquaintance« — »knowledge about«): le izrazi, o katerih imamo neposredno, privatno spoznavno izkustvo — lastna imena —, so upravičeni v znanstveni teoriji. Posledica take teorije je v njeni razviti obliki pa je dovolj paradoksalna: ne le, da se najprej mnoga lastna imena izkažejo za prikrito opisne izraze (»avtor Waverleya« ni identičen s »Scottom«, ker sam po sebi, spoznavno gledano, nima pomena, ampak mu ga oskrbi šele drugi, bolj temeljen izraz), nato pa so opisni izrazi tudi lastna imena kot taka (»Scott«), tako da bi bil konec koncev edini slovnično ustrezni ekvivalent lastnega imena kazalni zaimek, nepo-sredno spoznavno utemeljen ostenzivno določen demonstrativ »to« (»this«). O lastnem imenu »Romulus« Russell na primer pozneje trdi, da »dejansko ni ime, ampak nekakšen okrnjen opis (...) Če bi bilo to v resnici ime, potem sploh ne bi prišlo do vprašanja eksistence, saj ime mora kaj imenovati ali pa sploh ni ime« (4).

Kot rečeno, so se takšni teoriji, ki je veljala celotni šoli filozofske analize za model (5), ob prelomu stoletja mnogi avtorji postavili po robu (6). Ugovor, ki je bil nekako v zraku, je zadeval najbolj problematično jedro teorije opisov: da je slovnično strukturo (singularnih) izrazov mogoče pojasniti z logično analizo, ali — drugače povedano — da je mogoče znanstven nauk (7) utemeljiti spoznavno. Predstavnik nove šole filozofske analize so, nasprotno, skušali singularne termine določiti ob upoštevanju njihove uporabe v govoru, in sva-rijo pred preveč poudarjenim »čarom formalizma« (8) pri njihovi pojasnitvi. Razprava o mestu singularnih terminov danes ločuje dve usmeritvi filozofske analize, ki je njun spor mogoče strukturalno umestiti (9).

Kakorkoli že, naloga, da bi ustrezno umestili položaj Russellovega nauka, se zdi dokaj zahtevna. Opri se bomo na dva doslej že omenjena elementa: — da gre za nauk filozofskega dosežaja (spoznavni model), — da gre za nauk, ki skuša biti znanstveno utemeljen (zahteva po enoznačni strogi določitvi izrazov).

Ta dva elementa sta že kar sama po sebi v protislovju, in dozdeva se, da ravno v tem grmu tiči zajec.

Ko skušamo iskati oporo, vidimo, da nam na tem mestu lahko še v največji meri pomaga sklicevanje na nekaj namigov, ki jih je o tem vprašanju dal Lacan. Tako v neki opombi v »Etourdit« neposredno govori o Russellu, o po-ložaju filozofa ter znanosti. (10)

Se najbolj sta nam lahko v pomoč dva namiga iz Seminarja. V »Encore« (11) nam, ko govori o arbitarnosti pri Saussuru, Lacan omeni »spodrsilaj v drugi govor«, ki je v tem primeru gospodarjev govor. V seminarju o Identifikaciji pa izrecno govori o Gardinerjevi kritiki Russella.

Poglejmo najprej, kaj pravi o Saussuru, zakaj ga omenja. Ob vprašanju oz-načevalca. Označevalec je vpeljala lingvistika, ki »ji je v oporo znanstveni govor«, in v »polju, kjer je proizvedena beseda, ni nekaj že kar samo po sebi umevnega« (12). Če Saussure loči označevalec od pomena, od označenca (o čemer prča že pregrada v algoritmu znaka), in tako vzpostavi znanstveni govor (blizu histerikovemu govoru), pa na drugi strani z uvedbo arbitarnosti zdrzne v drugi, gospodarjev govor. Ob tem nas Lacan opozori o nujnosti, da vztrajamo v določenem govoru, če želimo doseči zadovoljivo artikulacijo. O arbitarnosti pri Saussuru govori tudi J. Cl. Milner (13) in poudari, da ta pojem uvaža »zakon absolutnega dualizma« med »znaki in stvarmi«, ki je nji-hovo vsakokratno srečanje le naključno, tako da postanejo znaki na ta način avtonomi: vprašanje po izvoru govorice je izključeno, oziroma ga problem arbitarnosti »prekriva«. Saussure tako obenem ponudi postavbo zakonodajal-

ca, gospodarja, da bi jo v znanstvenem govoru, ki vzpostavi svoj predmet, jezik, tudi zbrisal — to možnost vsaj ponudi. Z njim v nasprotju Lacan — bomo dodali sami — algoritma znaka ne osnuje na naključnem srečanju dveh avtonomnih redov, ampak izhaja pri prvotnosti označevalca — ta pa artiku-lira učinke pomenjanja v metaforičnem, ter metonimičnem pobočju, ki je zopet mogoče zapisati njune formule. (14)

Russell deluje najprej v filozofskem govoru, to je, znanstveno razsežnost utemelji s teorijo spoznanja. Če lastna imena zanj obeležajo paradigmo znanstvenega razmerja na tej osnovi, lahko ob navedenih dveh naukih — Saussurjevem in njegovem — zastavimo bolj splošno vprašanje: mar je spodrsilaj znanstvenih naukov glede na govor nujen, ali je nujno, da (in če je, na kakšen način) išče znanstveni govor svojo oporo v gospodarje-vem govoru?

Vprašanje se nam bo toliko bolj jasno zastavilo, ko bomo pogledali še Gar-dinerovo stališče: kot pravi Lacan v seminarju o Identifikaciji, nas mora že kar zbegati, ne le začuditi, da je nekdo, ki se je ukvarjal z dešifriranjem hieroglifov — z pravilom torej, ki tištim, ki skušajo brati v analitičnem govoru, ne more biti kaj docela tujega —, tudi sam ob vprašanju lastnih imen zdrsnil iz znanstve-nega govora. Zdrsnil — to pomeni, artikuliral je zadeve tako, da bi moral ostati, če bi bil koherenten, v znanstvenem govoru, pa je zdrsnil v drug govor. Gardi-ner je skušal Russellovim filozofskim nazorom najprej »postaviti nasproti v pravem smislu lingvistično perspektivo« (15).

Russell je bil spregledal »vlogo črke« pri določitvi lastnega imena. Tudi nje-gova pozicija pa mora biti za nas zanimiva, saj je bil eden izmed pionirjev for-malizacije, logično je skušal utemeljiti matematiko, skušal je »zvesti celotno polje matematičnega izkustva (...) na igro črk«.

Vprašanje se torej lahko najprej glasi: čemu je Russell lastno ime določil spoznavno (spoznavni nauk nas, kot vemo, vodi v gospodarjev govor, govor biti, govor zakonodajalca, ki, kot pravi Lacan, v govorici nima vloge kažipot) ter ob tem spregledal nujnost »reda črke (...) za definicijo lastnega imena«, skratka dejstvo, da ima lastno ime nekaj opraviti s črko. Vlogo črke pa zasle-dimo tudi pri definiciji nezavednega.

Pri pojasnitvi tega vprašanja nam bo pomagalo sklicevanje na analitični govor, morda najprej v tisti njegovi razsežnosti, ki povezuje formalizacijo, ma-tematizacijo in stil v enoten prehod. Česa? Tegajezika, v katerem ima lastno ime vlogo kristala. Govorica in jezik sta plod napornega dela gospodarjevega vedenja na tem jeziku. Analitični govor pa lahko to vedenje klasifikacije in ure-janja uporabi, saj imamo ob nezavednem prav tako opraviti z določenim vede-njem, z »vedenjem, kako naj rokujemo/savoir—faire/ s tem jezikom« (16).

Matjaž Potrč

(1) Sir Alan Gardiner: »The Theory of Proper Names, a controversial essay«, Oxford University Press, London New York Toronto 1954

(2) Večina materiala v knjigi je bila objavljena že prej, leta 1940, z izjemo zaključnega »Retrospect 1953«, kjer je zopet v zaostreni obliki zastavljeno vprašanje o lastnih imenih. Ob vsem tem seveda ne smemo pozabiti, da mnogi avtorji — zlasti F. Recanat — je opozoril na to dejstvo — štejejo Gardi-nerja za predhodnika usmeritve današnjih filozofov komunikacije-intence v anglosaksonskem prostoru, in sicer na podlagi njegove knjige »The Theory of Speech and Language« (Teorija govora in govorice), ki je bila objavljena že leta 1932.

(3) V članku »On Denoting«, prvič objavljenem v »Mind«.

(4) Bertrand Russell: »Filozofija logičnega atomizma«, CZ Ljubljana 1979, str. 87. Glej še Leonard Linsky: »Names and Descriptions«, The University of Chicago Press, Chicago and London 1977, str. 3.

(5) ... russellovska teorija opisov, ta model filozofije« (Ramsey, navedeno po Leonard Linsky: »Le probleme de la reference«, Seuil, Paris 1974, moto).

(6) Najbolj znan je P.F. Strawsonov programski spis »On Referring«, ob istem času pa zasledimo številne druge kritike, kot npr. Geach.

(7) V podlago Russellovi analizi je zahteva po enoznačni določitvi izrazov, ki jo zasledimo na več izhodiščnih mestih, npr. na koncu uvoda v »Principia Mathematica«.

(8) P.F. Strawson: »La logique philosophique« v »Critique« 399-400, Minuit, Paris 1980, str. 843. »Čar formalizma« je torej paradoksalno druga stran spoznavnega nauka.

(9) To smo poskušali storiti sami v nekaj člankih, kjer je bila naša misel, da vodi Russellovo podjetje gospodarjev—znanstveni govor, na moški strani spolne kvantifikacije po Lacanovih modelih (Seminar »Encore«, Seuil, Paris 1975, str. 73), Strawsonovo pa univerzitetni govor, ki ga najdemo na ženski strani. Seveda se, kot bomo videli, nemudoma zastavi vprašanje o položaju znanstvenega v Russellovi optiki: gre namreč za filozofski govor, kar doka-zuje vpletenitev spoznavne teorije v same njegove temelje.

(10) »Filozof se vpiše (kot po navadi pravimo za krožnico) v gospodarjev govor. V njem igra vlogo norčaka. S tem še ni rečeno, da je to, kar pravi, neu-mno; še prav uporabno je. Berite Shakespeara.« Filozof, pravi Lacan, sicer ne ve, kaj pravi, pripade pa mu vloga zastopnika resnice. Russell, ki je govoril o matematični govorici, je njeno smer zgrešil: saj je v znanstvenem govoru. (Sci-licet 4, Seuil, Paris 1973, str. 8, op.).

(11) str. 32.

(12) Ibid., str. 31 (»znanstveni« podčrtujemo sami).

(13) Jean-Claude Milner: »L'amour de la langue«, Seuil, Paris 1978, str. 57-59. V »Reflexions sur l'arbitraire du signe« (Ornicar? 5) govori Milner pri arbitarnosti o interni, le na združenju označevalca in označenca utemeljeni zgradbi, o redu (celotnem, organiziranem polju) znakov, ter o »načelu duali-zma—paralelizma (ali arbitarnosti)« (str. 75). Znak je »vzporeden drugemu redu, ki mu ne more pripadati«: prav slednja poteza pa je zanimiva za nas, saj vidimo v njej določeno vzporednico z russellovsko teorijo spoznanja. Temeljna razlika je morda v načinu stika obeh redov (znakov in izven-znakov-nega): pri Saussuru gre za naključno srečanje, pri Russellu za poskus, da bi bil znak nujno (spoznavno) utemeljen.

(14) Glej »Instance črke« v »Spisih«.

(15) Lacan: Seminar o Identifikaciji, 20. XII. 1961.

(16) »Encore«, str. 127.

foto:Miki Stojković

Toda takega Pera Lovšina, kot je ta, ki zdaj sedi z menoj tukaj pri mizi, s pol praznim kozarcem konjaka pred seboj, jaz ne poznam! Ob mraku v ljubljanskih lokalih redna ne najdeš več mirnega kotička. Ambient tesne, slabo prežračene gostilne na Starem trgu, kamor smo se po sili razmer zatekli, tudi ni najbolj primeren za pogovor, toda ko takole od strani opazujemo svojega sobesednika, se mi zdi kar preveč miren, vase zaprt in – malce nezaupljiv. Vajen sem tistega Pera Lovšina na sceni. Šaj je v njem toliko dinamike, neustavljive življenjske, pravi živalske sile. Ta hudič je vendar poln dinamika!

Škače, se vrti, poskuša. Sam zapolni domala vso sceno, pa je najmanjši v bendu. Živ ogenj! – Zdaj stoji na robu odra, globoko sklonjen predse. Z dlanmi krčevito oklepa hruško mikrofona. Tik ob uših jo ima in kriči vnan, kot bi se od blizu točno drl na njegove sovražnika. Pot mu gutorna lije z obraza. Kriči navzdol v hipnotizirano rano – ogorčena besedila svojih pesmi. Raztrgano... hripavo... Kakorkoli, njegove image sploh ne deluje klovnsko... Glas se mu dviguje v crescendo – obtožujoče kitice v refrenu. Podoba

glavo, kako za vraga bi ga izluščil iz tega njegovega oklepa. V kratkih obrisih mu skušam pojasniti, kako smo se na TRI-BUNI odločili, da bi ugenebilo biti prav privlačno in koristno, ko bi na kulturnih straneh lisi v štali vsakei spregovorili po en predstavnik naše populistične glasbe – tako bi tudi na takšen način nemara uspešni bolje pojasniti trenutno stanje na naši rock sceni, kako naj odprto spregovorijo prav oni, v katere so še najbolj uprte oči privržence te glasbene zvrsti; in da smo njega kot prvega izbrali prav zaradi trenutne aktualnosti PANKRTOV Na sceni. – Toda kljub vsemu se je pogovor nekeje zataknil, še predno sva ga pravzaprav začela. Opažam, kako nemiren je v svoji notranjosti, pričakuje? Utesnjena in prikleščena se počuti. Občutek imam, da ga malo zanima, kako se bo o njem kaj zapisalo, bolj ga zanima več kaj se bo napislo napísalo. V hipnem preblisku se me poloti sum, da se mikrofona boji. Pomota najbrž! On, ki je na sceni z njim zdaj takorekó v eno samo celoto. Pogled mu občasno nemirno zatava od mene pa k magnetofonu, mrlzem, nemem pričevalcu najinega klepeti, in spet nazaj.

ogorčenega, hitlegovorca na prostestnem shodu. V vsem njegovem prizadevanju je čutili eno samo užaljenost — zdaj se nenadoma postavi pokonci. Odkosi nazaj. Izpa samo potegnjena srajca, skupaj z razvezano, črni viri podobno krvavo, vihra naokrog. Kot bel prapor na črnem ozadju. — Kot struna je napet. V njem vsak živeč drgeta. Temna očala v odblesku oči delujejo naravnost grozljivo — hripav, počen glas. Bolj umirjen ton petja. Obtožbe — iznenada precež. Precež položaj. Ton glasu spet raste. Para puhti iz njegovega preprotenežnega telesa. Roko izproži predse. S prstom kaže nad glavami poslušalcev. Treseča se roka. Kazalec uperjen nazaj v temno ozadje... Kot, kot da bi tam zagledal kakšnega sovražnika. Kot da bi prav od tam prihajala črna, preteča nevarnost.

Takšnega Lovšina sem poznal — do sedaj, in ga poznam tudi privrženci PANKRTOV, če določine, njegovi... dovalci.

Nekam nerodno mu je, ko si ga takole zvedavo ogledujem in si belim

zve kranksogorski festi, ki sem ga nazadnje bral, je bilo pa kar dobro. Tudi oster kritik si, denimo s področja turističnega gospodarstva. No, kako je zdaj s tem?

LOVŠIN: Ja, sem novinar, pri glasilu nekega agrokombinata, konkretno je to SOZD, ki se peča s primarnim kmetijstvom, predelovalno industrijo pa trgovino. Hodim po naših kmetijah, farmah in mlekarah, govorim tam z ljudmi in napišem kakšno reportažo.

TRIBUNA: Nekoj je nek ljubljanski tip, ki se sili po odrh z nekakšnimi dramami, pravi, da je bil kar nabit z idejami, ko je takole kot novinar hodil po mestih in podeželju ter sproti spoznal maso ljudi. Kako je pa pri tebi kaj s to rečjo?

LOVŠIN: Ja, kakšne ideje že dobim in jih uporabljam tudi v svojih člankih.

TRIBUNA: Denimo, naše kmetijstvo je na precej trnih nogo. No, pa povej kaj, ko si že v tem doma.

LOVŠIN: S kakšnimi ostrimi definicijami jaz ne bi soglašal, dejal pa bi, da je v zelo težkem položaju. Pa ne zaradi kmeta samega. Ta dela veliko več kot vsi ostali. Zaradi vsega tega, kar se okoli kmetijstva dogaja, je tako hudo.

TRIBUNA: Poltlogosti si skončal, mar ne?

LOVŠIN: Ja.

Moj sobesednik je diplomiral na FSPN, in sicer na oddelku za novinarstvo. V pogovoru z njim, posebej daljšim, kaj kmalu zaznas, da imaš opraviti z intelektualcem od nog do glave, čeravno samega sebe zaradi te izobrazbe nima za kaj posebnega...

TRIBUNA: Pa kako, da si se vrgel prav tja, v industrijski časopis. Na tej stopnji bi bilo pričakovati, da se boš udeležil pri kakšnem »Delu« ali vsaj Dnevniku.

LOVŠIN: Zvedel sem pač, da je tam prosto delovno mesto, pa sem kandidiral...

TRIBUNA: Boljši materialni ali sičersnji pogoji?

LOVŠIN: Me pa tudi ta tematika zanima. Sicer mi je pa tudi prav vseno in bi lahko delal pri športu ali kulturi; je pa to posel, ki me sedaj zanima.

TRIBUNA: Te šport privlači?

LOVŠIN: Ja, to tudi.

Kajkrat sem od raznih tipov ali kaks-

li ženski slišal: »Ti, danes sem pa Ljubi-
vija videla...« ali pa, »Ti, Pjer pa...«
ali, »Ti, Pero pa danes popoldne tam dol
v Mostah, koder stanuje, tam bliz na
igriš nabija žoga, kot norca.« — In mi
tudi še zdaj ni jasno, kako je z vsoto
kolobocijo nadimkov pri njem.

TRIBUNA: Imaš pa res za celo ko-
lekcijo nekakšnih imen. Dalj, razvozl-
jaj mi to. Kako te zdaj kličejo najbližji
priatelji?

LOVŠIN: Zdaj »zakonskie«.

Pa še so mi kaj nalepili. Bil je Pjer
Livi pa Pero Gnuspa tudi Piere D'ebiel.
Znanci, prijatelji bolj od daleč, ožji pri-
jatelji okoli benda pa ga imenujejo še
»gospodar«.

V tistem času, ko je bil Livi ven iz
Ljubljane, pri vojakihi, v sivo—masli-
nastem imageu, se je bend zaprli pri
delo. Ta PKP iz Ljubljane so posneli, ko
je bil Pero doma na dopustu, štiti
stvari, ki so potem zagledale danes
obliki maksii singla. V studiu akademik
so nastale skladbe, »Jak i glup« (je
treba bit de), »Se zmeri«, »Gospodar«
(je treba bit de), »Na mesto tebe«. Tedaj se mu je
prilepil ta nadimek »gospodar«.

Komad je naredil T.O.Mc. Gregor ali
Grega Tomic, ki je sedaj tudi menager
PANKRTOV, in v vprašanje, ali je
Grega O.K. menager, se Pjer zahihita
pa pravi, da je pač treba pogledati na
bančne račune.

LOVŠIN: Ja, je kar dober. Pa tudi
mora bit dober.

Vrnimo se zdaj malce nazaj, k nje-
govemu trenutno najaktualnejšemu
nadimku.

TRIBUNA: Zdaj si »zakonskie«, ne.
Kako se to kaj odraža ali pa se bo še
odrazilo na tvoji glasbeni kreativnosti?

LOVŠIN: Odraža se že, ker sem že
skoraj eno leto in pol poročen in tudi
hčerka bo že kmalu stara eno leto.
Toda, mi jo vozimo naprej, tako kot
smo to prej počeli. Obenem pa tudi
nismo takšni profesionalci, kot so neka-
teri, in si tudi ne privoščimo, denimo,
tridesetdnevni turnee, ker si jih niti ne
moremo.

TRIBUNA: Pa vseeno, pride do
kakšnega godrnjanja v družini zaradi
pogostih odsotnosti, vsega tistega teka-
nja sem in tja?

LOVŠIN: Že čeno se dobro razume-
va. Je na moji strani in celo tudi potuje z
menoj. Tudi varstvo za otroka imava
lepo urejeno.

TRIBUNA: Boš ostal v svoji glas-
beni kreativnosti še naprej tako oster?
Se ne boš nemara pomalomeščanal ali
kaj podobnega?

LOVŠIN: Tisti, ki so prišli v klad-
senkoli stik z nami, si nikoli niso bili na
jasnem, kako živimo, meščanski ali
proletarski, in tudi meni to nič ne po-
meni, saj delam, kar se mi zljubi, in tudi
jaz, ko pridem domov, se vlečem na
kavč in gledam televizijo, tako kot vsi
meščani, lepo brez problemov.

TRIBUNA: Kako ti gledaš na ma-
lomoeščanstvo nasplohin ali gledaš
pravzaprav konkretno na to ljubljansko
malomeščansko sceno? Ali skušate na-
poslediti Pankrti vreči med ljudi kaj kri-
tičnega v zvezi s tem?

LOVŠIN: Enkrat je Marko Breclj v
enem intervjuu dejal, da smo mi vsi eni
veliki meščani, razen našega bobnarja,
ki je tipičen proletarec. Toda jaz dobro
vem, kaj je Marko hotel povedati, in
midva se tudi dobro razumeva. Tako so
bili tudi Sex Pistols v svojem bistvu
meščani in zato, če že hočeš razpravljati
o teh stvareh, moraš v taknem okolju
tudi živeti. Sicer se pa tudi ne mislim
opredeljevati v tej smeri, ker mi je
prav vseeno, kako me imenujejo. Zdi
jaz moram sedaj vstajati pred šestjo zju-
traj in odhajati na delo in tudi ni nikoli
nič takega, da bi se zato finga delal in
tudi ni nikoli nič bilo.

TRIBUNA: Kaj hočeš v bistvu po-
vedati pesem Gospodar?

LOVŠIN: To je T.O.Mc. Gregorjeva
pesem in tukaj gre za stvari, ki so bolj
bistvenega pomena, kot meščanstvo, ki
so prisotne med nami in kaj jih mi tudi ne
obravnavamo dosti. Jaz menim tako, če
že hoče nekdii biti malomeščan, naj bo,
če pa komu ni zato in mi to drugi pre-
povedujejo, kar se ti tudi pogosto dogaja
— tako je to naprimer z vojko in s poli-
cijo — je pač to potem problem.

TRIBUNA: Katera pesem je po tvo-
jem mnenju na LP-ju »Državni ljubimci-
ci« najbolj zaostrena?

LOVŠIN: O tem pa res nisem pre-
mišljeval. Nemara je pa to ta, čeprav si
ne bi nobeden tega mislil:
punca, punca ne še umret
počakaj mal
dej še nekeč časa žvet

alipa:
protestiram, kdor ni ZA, ni naš
protestiram, kdor ni zajnga, ni naš

ali pa tudi:
trda roka, stisnjena pest
vsak dan dajo nam za jest,
trda roka, stisnjena pest,
v nedeljo pa lahko za mest

TRIBUNA: Zakaj je komisija za
šund tako ihtava na vse izdelke?

LOVŠIN: Ja, LP »Državni ljubimci-
ci« ni obdavečen, tako, da ga ne bo treba

račevati dražje in nemara je tudi zaradi nagrade, ki smo jo dobivno plosčo.

TRIBUNA: Pa menda ja ne s kritičnostjo navzdol?

LOVŠIN: Ja, menim, da ki ima v glavnem testviri v rokališkor kaj poznam, te probleme naj v obzir niti na prvi plošči. On buda na stilistiko in na prvi ploščo najbrž malo preveč slenga, prvihi pa je to malce bolj precizno, mo imeli celo več težav na PKP RTI naveda LP-ja in smo se morali izkor boriti, da je plošča sploh izšla obliki. Je pa to tisto, kar pač nisimlo.

TRIBUNA: Se pravi, da jemtakem nerazumevanje za mnogo plosčo posledica revolucionarnosti prve? Da so postali pri PKTV oprezn?

LOVŠIN: Ja, previdni pa s zmeraj, na vsakem koraku. KP RTV ni nič drugače, tisti ne nelo bolši.

Da bi zdajle malce zaokrožilo, naj navedem nekaj, kar nidal meni, naj mi Bog opravi, je pitno za vsa njihovo in njegovo njalnost... Njha glasba izhaja iz njega feelinga, nam, mestnih mulcekt je nas svet, v katerem se kar domajdevi in ki smo z njim skupili. V prvi vrsti, mi v tem svetu ubo...

TRIBUNA: Kdaj in kakie ti sploh začel ukvarjati z muziko?

LOVŠIN: To je bilo pa v enrazredu osnovne šole, ko sem h ospal in k pevskemu zboru, pa smeraj spal in so me dali na čevlji in sem začel nekaj pisati in se ktem si kupil. Nato sem se skupaj s kžalec nekaj ukvarjati z muziko. J bilo okoli leta 1972. Hotel sem niti en oster rockn roll bend z priškatike. No, kmalu zatem pa so volnikti.

TRIBUNA: Koliko nazaj?

LOVŠIN: Približno pred petlet.

TRIBUNA: In kdaj pribise je prišla tvoja pot v opozicijo?

LOVŠIN: V opoziciji ali nativi sem že vseskozi.

TRIBUNA: Definiraj mi ntanko, to vašo muziko.

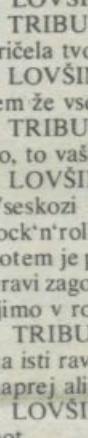
LOVŠIN: Ne bi se opjeval. Vseskozi sem hotel delati oster rockn'roll, že od leta 1975 dno, in potem je prišel punk, ki namlisti pravi zakon. Vseeno pa se natejmimo v rockn'rollu.

TRIBUNA: Ali mislite, dnekje na isti ravni s Parafi, ste nemale naprej ali korak nazaj?

LOVŠIN: Mislim, da vsaokwo pot.

TRIBUNA: Ali misliš, davsedanjih svojih tekstih že vvedal, se izpelj?

LOVŠIN: Mislim, da ima vsak človek veliko povedati. Pravtisto, ko, denimo, priče do kakšmetati in ti pove kaj plosča bolj pomeštvati, kot si jih pa ti kdajkoli žla.

TRIBUNA: Ali je v teh tkeacijah kaj osebne prizadetosa je to le čisto hladno gledanjeeno, kakršna pač je?

LOVŠIN: Jaz mislim, da pripzadetost je, da se jo mora čuati pa ni, se je pa ne.

TRIBUNA: Kako se kmaš z ostalimi člani v bendu?

LOVŠIN: Mislim, da seobro zabavamo.

TRIBUNA: Si ti tista goila v bendu?

LOVŠIN: Pri nas ni nobidline sile.

TRIBUNA: Torej pri vatega, ki bi se važenega delal?

LOVŠIN: Vsaok hoče kdajizplavati, in to je okej. Potemplava in se tudi vrne nazaj. Vse šiklone poteka drugače.

TRIBUNA: Kaj pa tistošika gonilna sila?

LOVŠIN: Tekste pišeit in Grega, ostalo je pa porazd.

TRIBUNA: Potem je pa tudi večkrat besen.

LOVŠIN: Ja, tudi. Eni bil besen celo na Tribuno, mi leta 1977, ko so se zlagali za neni na Erjavčevi.

TRIBUNA: Kaj pa je poploh gonilna sila PANKRTOV drugače, ideološki koncept?

LOVŠIN: Mi kar shajamsoke ideologije in bistveno je toš in da hočeš nekaj povedati, to

trudil nobenega bistvenega načrta ali kaj naprej splaniranje.

TRIBUNA: Kaj ti pomenijo nagrade in priznanja? Kdo ima največ zaslug za to v bendu?

LOVŠIN: Nagrade, na primer Sedem sekretarjev SKOJ-a, so čisto praktičnega pomena. Denimo, da kje lažje prideš do koncerta.

TRIBUNA: Kaj je ona materialna stran nagrade?

LOVŠIN: Ja, dobili smo eno lepo sliko, ki je še do danes nismo obesili. Zasluzni smo pa kar vsi enako, vsaj trudimo se, da bi bili.

TRIBUNA: Koliko časa se misliš s takim zagonom naprej?

LOVŠIN: Scena pri nas je že taka, da ti ne da nobenega stimulansa, zato ker vse, kar je okrog, je pač en totalen pop, rakčarstvo.

TRIBUNA: Kaj pa imaš proti Rakčkam?

LOVŠIN: Ha, ha, ha, ne govori mi, prosim, o tem, lepo prosim.

TRIBUNA: Se strinjaš da je to ne-kakšna malomeščanska himna? Najno-vejša?

LOVŠIN: Ha! Hi hi! Ha! Se kar vzdržim vsakega mišljenja o tem.

TRIBUNA: Pa kako vse to ocenju-ješ?

LOVŠIN: Kot odraz ene totalne, blazne pobebavljenosti.

TRIBUNA: Ti si na sceni še naj-bolj dinamičen tip, za razliko od drugih, ki so pa kar precej statični. Kako gradiš svoj image?

LOVŠIN: To je pa tako. Fantje imajo dosti opravka z igranjem in jim je tako malo težje še skakati okrog. Jaz še nikoli nisem premišljeval o tem, kaj bom počel na sceni. Toda tudi s tem se bo moralo počasi začeti. Smo pač rock'n'roll bend, za katerega publika plača, da bi ga videla, in za svoj denar hoče tudi kaj dobiti. Smo si pač v svestu tega cirka.

TRIBUNA: Ali je tvoja dinamika na sceni odraz tvoje notranje nuje?

LOVŠIN: Ja, bo že tako, najbrž.

TRIBUNA: Ali gre vse to v skladu s ritmom muzike?

LOVŠIN: To je prav gotovo eden od tistih pogojev, kajti pri enem Sostaku viču zagotovo ne bi mogel poskakovati.

TRIBUNA: Kakšno glasbeno izo- brazbo pa imaš?

LOVŠIN: Jaz, prav nobene.

TRIBUNA: Pa igraš vsaj kakšen inš- trument?

LOVŠIN: Ja, na kitaro brekam.

TRIBUNA: Zadnjič, na koncertu Solidarnosti, si bil na nekakšnem padalu pri Janiju Kovačiču, mar ne?

LOVŠIN: Ja, sem bil, pa tudi na vajah včasih skočim za bobne, da so potem vsi zgroženi.

TRIBUNA: Sta s Kovačičem v prijat- eljskih odnosih?

LOVŠIN: Seveda, saj smo dosti sku- paj.

TRIBUNA: Kako se pa kaj na glas- beni sceni ujemata?

so kar poceni napravljene, včasih kar na ciklostil. V dveh številkah takšne revije so tudi objavili nekaj o nas. Sembral.

TRIBUNA: Je bilo v Nemčiji še kaj objavljenega o vas?

LOVŠIN: Ja, Radio Stuttgart, program 3, nas je predstavil v intervjuju. Oddaja, v kateri smo nastopili, se imenuje »Pop—shop« in je ena najbolj popularnih in poslušanih oddaj v tem mestu.

TRIBUNA: So vas poskušali kaj take politično obarvati?

LOVŠIN: Nekaj malega so poskusali, ja, da bi speljali naše nastope, ki smo jih imeli tam gor, v politične vode. Pa jim ni uspelo.

TRIBUNA: Bo kaj biznisa z vašimi ploščami na tržišču ZRN?

LOVŠIN: Zmeleni smo se, ja, z nekak firmami za prodajo. V Tübingenu jih bodo na primer prodajali v istem shopu kot že prodajajo plošče Parafov.

Pero ima rad, kakopak, tudi poezijo. Najbolj mu je všeč kitajska lirika, od Slovencev pa Peter Mlakar — v beletristiki so se mu pa priljubili: Kafka, Kurt Vonnegut, Updike, potem Mojster in Margareta Bulgakova, Kiš od naših, od Slovencev pa Marjan Rožance s svojimi »Hudodelci«.

TRIBUNA: Kaj pa sam? Si kdaj

pisal kakšno, no, bolj vzvišeno poezijo?

LOVŠIN: Sem. Pornografsko.

Tudi diplomsko nalogo na FSPN, kot smo izvedeli, je napisal s področja te sporne družbene vede. Menda je imela naslov »Pornografija v družbi« ali nekaj podobnega.

Ko smo se razhajali, se lepo rokovali, se je še zadržal za mano: »Ej, stari, če imaš kaj pornicev doma, mi jih kar prinesi!«

Takšnega Lovšina ljubim!

ZALOŽNIK

Jugendzentrum Mitte

70864 Stuttgart • Hebelstraße 9 • Tel. 29 79 26

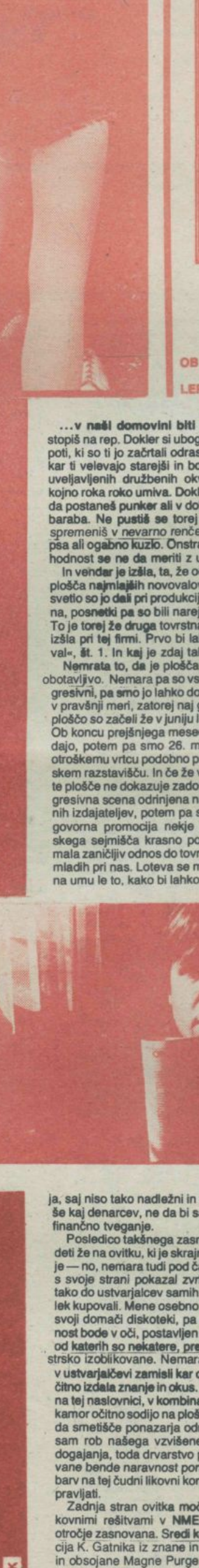
THEATER-KONZERTE

3.3 Pankrti

Eintritt 20,- € - bis 10 Jugendliche & 16, sonstworts 18,- € - Reservierung: 0714 3464-111 oder 0714 3464-112 • Karten ab 10 Tagen vor dem Auftritt

Brüsselmaschine

Eintritt 10,- € - bis 10 Jugendliche & 16, sonstworts 18,- € - Reservierung: 0714 3464-111 oder 0714 3464-112 • Karten ab 10 Tagen vor dem Auftritt

...v naši domovini biti mladi stopiši na rep. Dokler si ubogljiv in poti, ki si to jo začrtali odrasli, pa kar ti vevalejo starejši in bolj izi uveljavljenih družbenih okvirov, kajno roka roko umiva. Dokler jo da postaneš punker ali v dobesed baraba. Ne pustiš se torej zmo spremeniš v nevarno renčevče psa ali ogabno kuzlo. Onstran si hodnost se ne da meriti z uveljavljeni.

Vendar je izšla, ta, že od jara plošča najmlajših novovalovcev svetlo so jo dali pri produkciji kasna, posnetki pa so bili narejeni v To je torej že druga tovrstna kot izšla pri tej firmi. Prvo bi lahko val, št. 1. In kaj je zdaj tako le Nemrta to, da je plošča splo obotavljivi. Nemara pa so vsi ti fa gresivni, pa smo jo lahko dobili v pravnji meri, zatorej naj gre n ploščo so začeli že v juniju lani, Ob koncu prejšnjega meseca je dajo, potem pa smo 26. marca otroškemu vrtcu podobno promi skem razstavili. In če že ves p te plošče ne dokazuje zadostno gresivna scena odrinjena na sa njih izdajateljev, potem pa skraj govorna promocija neke v za skega semjiska krasno potrjuje mala zaničljiv odnos do tovrstne mladih pri nas. Loteva se me vi na umu le to, kako ti lahko na r

ja, saj niso tako nadležni in neva še kaj denarcev, ne da bi sami finančno tveganje.

Posledico takšnega zasmehi deti že na ovitku, ki je skrajno po je — no, nemara tudi pod časov s svoje strani pokazal zvrhan tako do ustvarjalcev samih, kot lek kupovali. Meno osebno je s svoji domači diskoteki, pa tudi nost bode v oči, postavljen v mi od katerih so nekatere, predv stsrsko izoblikovane. Nemara, da v ustvarjalčevi zamisli kar dode čitno izdala znanje in okus. Nek na tisti naslovnici, v kombinaciji kamor očitno sodijo na plošči pri da smetiše ponazarja odrinjne sam rob našega vzvišenega dopajanja, toda dvarstvo pri o vane benide naravnost ponužuje barv na tisti čudni likovni kombin pravljati.

Zadnja stran ovitka močno l kovinski rešitvami v NIME, le otročje zasnovano. Sredi komp ki K. Gatnika iz znane in nek v obsojane Magne Purge. Zra sana besedila bendov, in to na miselna točka v tej likovni koloti je tisti grb ranjke Avstrograj naj bi bila nalepka, stajmpilka

Na plošči je predstavljeno p vovalovskih bendov, ki so se v e cej uveljavili s svojimi nastopi s plati potemtakem zamuda s to ploščo, saj naj bi bilo to nekaldo certih dveh bendov, katerih d stran plošče nam predstavlja Sund in pa Buldogi. Značilni

OB IZID
LEPO J

BOZIDAR ZALOŽNIK

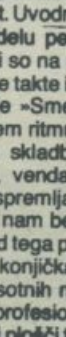
[illegible]

STRAN 11

kakopak, na rovaši in v škodo kar takoj je očito, da so bili ti postopki improvizirano studiju, kakršnega tudi ne bi bilo. Uvodni takti na prvi strani delu pesmi Lepo je v naši državi so na način mlozvočnega vilevica takta izenačena udari trusč ozicije »Smej se«, ki jo izvajajo enakim ritmu, nitar naj bi bil, sta dve skladbi »Ustan idiot« ter posta, vendar dokaj slabokrvnačno spremljavo, ki pa teksta ne izpolni, nam bend predstavlja v še več od tega pa ne. Še po morali ta ali konjčka, če pomislimo, da prisotnih na tej plošči, ni moč bolj profesionalnim meriti. Prav na tej plošči tudi prisoten s tremi, omad. Pogravanje s aka ritmi in vse to se nam vstane v spomin in vse, seveda ob primerem garan- dije prišli.

Kakor lahko bolj nasršili v smeri pa je pa, ali znajo poiskati za- še v spremljajoči muziki. Obča- se, da fantom ni dosti mar za na- nastopajoči na tej strani plošče ali pa, da se ne bi spremenili prav stran. Čeravno se postavlja, ki je to, ni bistveno spreminja, se je h kar precej spremenila njihova nost. Na tej plošči, ki je bila se- ovim pomembnim nastopom na eksperimentirajo s svojim zvo- ravno pot, tako da Bulgodi na tej to, kar predstavljajo zdaj. I u so- udlogi, ko so se pilili svoj muzi- če naitelno na dva benda, na- a Lublanske pse. Prvi so zasto- ki, ki so za liste, ki ta bend bolje

e. Dokaj izstopata komada »100- akem obnem tudi zelo značilna za pri njih so slabi delovni pogoji isto njihovo pravo kvaliteto, ki jo jih. In za konec še Lublanski psi, netkih tudi pokazali v malce dru- smo jih navajeni s koncertov. nagajvi fantje, kaj ne. No, obe- tu natisnjenih tudi največ svojih no jih našli. Za konec pa še za re, v obliki nadaljevanja i naj bi ploščo dobro zaključila in povezovala v celoto.

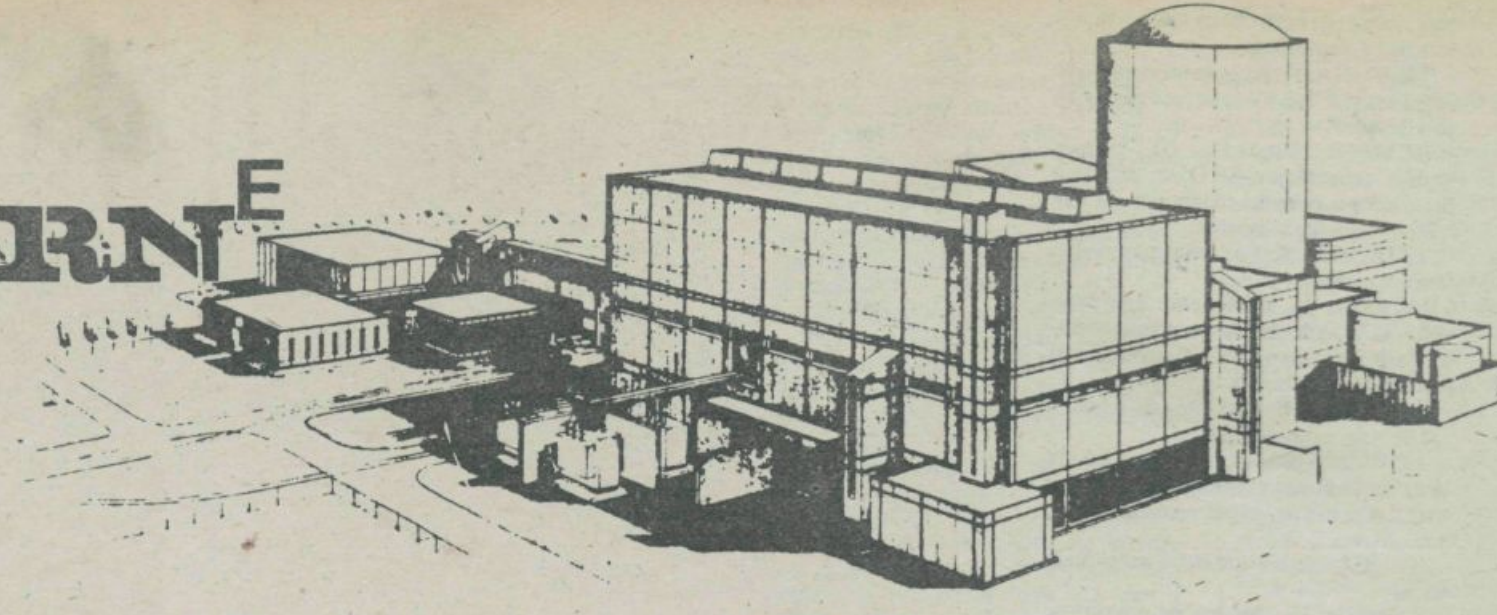
dokaj veran posnetek naše no- kem svojem obdobju, ki datira rkov ter zadnjo ploščo Pankrtov, povovalovske scene, se pravi ti- hajki trudili, da bi kaj dosegli in luženo postavljene v to kombia- to tistih bendov, ki so nastali pri- i in sodijo v sam vrh naše mlade rih po progresivni plati, da, po- o za merilo trenutnih najuspeš- ne Pankrti, se capljajo nekje v trenutno resda več rutine na- dolo progresivni so jim tesno za- ra nekoč uspešno nadomestili.

ni vsi ti bendi nadaljevali z ena- ravno je prisotno nekaj velikih omi, daljša odsotnost s scene a roka. Pri RTV Ljubljana bi se potrudili in vendarle omogočili v anemiranje lastnega singla ali

ščo, čeravno ni pomeni. Imeli jo- me, vsaj kot dokument razvoja.

16 STRAN
**POSLEDNJI
JEDRSKE
ELEKTRARNE**

**KRŠKO
NA
OKOLJE**

VPLIVI JEDRSKE ELEKTRARNE KRŠKO NA OKOLJE

Ta tekst je pripravljen na osnovi preliminarne poročila o vplivu jedske elektrarne na okolje, ki ga je izdelala skupina za oceno posegov v okolje (SEPO) pri Inštitutu Jožef Stefan v Ljubljani.

Ta ocena se je oblikovala v treh mesecih, od marca do junija lanskega leta. Preliminarno poročilo je plod sodelovanja strokovnjakov z različnih področij, od kemikov, biologov, do pravnikov. V njem so zbrane, povezane in ocenjene raziskave, ki se nanašajo na obratovanje jedske elektrarne Krško in na njen vpliv na okolico. Preliminarno poročilo do danes ni dobilo svoje dokončne oblike, ker takšnega poročila ni nihče naročil, pogodba pa po izteku treh mesecev tudi ni bila podaljšana. Ne glede na to, da marsikatera analiza in tudi to poročilo ni dokončano, daje preliminarno poročilo dokaj podroben prikaz vplivov delovanja jedske elektrarne Krško na okolje, opozarja na pomanjkljivosti in v precejšnji meri osvetljuje celoten postopek priprav in izgradnje jedske elektrarne. Tovrstnih informacij zaenkrat slovenska javnost še ni uspela dobiti, kljub temu da je minilo že pol leta od pričetka obratovanja te jedske elektrarne. V središčih javnega obveščanja so se v zadnjem letu dokaj pogosto pojavljali prispevki, polni hvale jedski energiji in tehnologiji, ki smo jo končno tudi mi Jugoslovani uspeli osvojiti in tako vstopiti v atomsko dobo.

Ob teh se je pojavilo tudi nekaj nasprotnih mnenj. Redno so nam bila na voljo poročila o tem, kdaj jedska elektrarna v Krškem obratuje in kdaj je prenehala z obratovanjem. Načenjanje debate o gradnji in uporabi jedskih elektrarn v smislu ZA ali PROTI izzveni kot mlatenje prazne slame, saj jedski objekt v okolici Krškega že obratuje, v kratkem pa bodo začeli graditi še naslednjega. Odločitve o tem se sprejemajo v zaprtih krogih in so pogojene s potrebami po energiji. Nenačeto pa ostaja vprašanje varnosti obratovanja in vplivov jedske elektrarne na okolje.

Ta vprašanja so pomembna za prostor, v katerem jedski objekt stoji. Širše možno vplivno območje delovanja jedske elektrarne Krško, ki je načrtovano v krogu z radijem 80 km, zavzema približno tretjino slovenskega ozemlja. Znotraj tega kroga se nahajata obe največji slovenski mesti, Maribor in Ljubljana. Ljubljana je že na robu, krožnica jo seka.

V tem tekstu sem se omejil na predstavitev toplotnih, radioloških in kemičnih vplivov jedske elektrarne Krško na okolje. Sam princip delovanja te jedske elektrarne je v tem tekstu prisoten samo v toliko, kolikor se mi je zdelo nujno potrebno za pojasnitev tega jedskega objekta na okolje.

I.

V času obratovanja jedske elektrarne nastajajo radioaktivni produkti kot posledica razcepa jeder v reaktorju. Izvor radioaktivnih produktov je dvojen. Gorivo jedskega reaktorja je spravljeno v srajčkah iz cirkonijeve zlitine. Radioaktivni razcepki difundirajo iz kristalne mreže urana in se nabirajo na meji med gorivom in srajčko. V teh srajčkah se pojavljajo luknjice, skozi katere lahko prodirajo radioaktivni razcepki neposredno v hladilno tekočino. Pojavom luknjic v srajčkah se zaenkrat ne da izogniti. Drugi vir radioaktivnih razcepkov so jedske reakcije te potekajo pod vplivi nevtronov — z atomi v hladilni tekočini in na stenah primarnega hladilnega sistema. Od tod se radioaktivna jedra raztopijo v hladilni tekočini kot posledica korozivnih procesov. Od vrste atomov v hladilni tekočini je odvisno, kako lahko se ti pretvorijo v radioaktivna jedra. Zato je potrebno iz hladilne tekočine odstraniti čimveč atomov, ki se lahko hitro pretvorijo v radioaktivne izotope. Predvsem gre tu za atome natrija, ki jih je v vodi kar precej. Voda, ki vstopa v primarni hladilni sistem, je zato že predhodno mineralizirana na ionskih izmenjevalcih.

Na ta način se zmanjša količina radioaktivnih snovi, ki bi lahko nastale med obratovanjem jedskega reaktorja. S tem se zmanjšuje nevarnost za okolje in olajša se dekontaminacija hladilne tekočine. Hladilna tekočina v reaktorju v Krškem je 4% raztopina borove kisline. Hladilna tekočina, ki pride iz jedskega reaktorja, se dekontaminira na čistilnih napravah in se pripravi za ponovno vračanje v jedski reaktor, oziroma za izpust v Savo. Ob izstopu snovi iz čistilnih naprav so za kontrolo nameščeni merilci radioaktivnega sevanja, ki merijo celokupni prispevek posameznih radioaktivnih atomov. Če snov ob izstopu ne doseže predpisane nizke stopnje radioaktivnega sevanja, se jo ponovno vrača v čistilni postopek. V postopku čiščenja ni mogoče ločiti radioaktivnih jeder od neradioaktivnih. Možno pa jih je razdeliti v dve fazi: plinasto in tekočo. Za vsako od posameznih faz

pa je mogoče uporabiti čistilne postopke, ki so zaradi specifičnosti lahko bolj učinkoviti.

Najbolj pogosta radioaktivna jedra so izotopi Mn 54, Co 58, Co 60, Fe 59, Cr 51, Cs 137, Sr 90, C-14, šest vrst radioaktivnih jeder J, šest Kr, sedem Xe, Ar 41 in H3 (Tritij). Tritij je med plinastimi radioaktivnimi produkti posebej pomemben zato, ker je med njimi najbolj dolgoživ. Njegova razpolovna doba je 12,5 let. Tritij ima več izvorov. Pri razcepu urana nastaja na približno vsakih 12.500 jedskih reakcij po en atom Tritija. Približno 10% tako nastalega Tritija difundira v hladilno tekočino, skozi srajčko. Naslednji izvori so še jedra borovih atomov, devterija in Li 6 in Li 7 izotopov v hladilni raztopini. Tritij je zaradi svoje dolgoživosti v preliminarne poročilo obravnavan posebej, medtem ko v prejšnjih izračunih radioaktivnosti v okolju njegov prispevek in prispevek C 14 nista bila upoštevana.

Plinaste radioaktivne produkte odstranjujejo iz hladilne tekočine s prepričevanjem tekočine z vodikom. Kontaminirani vodik se nato vodi preko katalizatorja, kjer molekule vodika zgorevajo v vodo pri 60 st. Celzija. Z vodikom zgori tudi njegov radioaktivni izotop Tritij. Na ta način se odstrani precejšnji delež Tritija iz plinske faze. Kontaminirana voda se priključi ostalim tekočim radioaktivnim odplakam v postopku čiščenja. Pline se vodi s katalizatorja naprej skozi vrsto ogljenih filtrov v komore, kjer se lahko zbirajo tudi v daljšem časovnem obdobju in se nato v primernih vremenskih pogojih za njihovo disperzijo na veliko področje spušča v ozračje. Te zadrževalne komore so pomembne, ker leži jedska elektrarna v brežiško—krški kotlini. Ob kontinuirnem spuščanju radioaktivnih plinov v ozračje, bi se ti v neprimernih pogojih zadrževali na relativno majhnem območju in bi lahko na njem precej povečali radioaktivnost. S plinastimi radioaktivnimi produkti se razširjajo v okolje v aerosolih tudi radioaktivna jedra kovinskih atomov.

Tekočinski preostanek se po razplinjevanju vodi na ionske izmenjevalce in filtrirer se ga na koncu še upari. Tako prečiščena voda se ponovno vrača v hladilni krog ali pa se izpusti v Savo. Prečiščeno borovo kislino se razredči do 4% raztopine in vrača nazaj v reaktor ali pa se v destilacijski preostanek koncentrira do 12% raztopine, ki gre v nadaljnjo predelavo kot trdni odpadki.

Večino trdnih radioaktivnih odpadkov, nastalih med rednim obratovanjem jedske elektrarne (v te ni všteto ugaslo gorivo), tvorijo ionski izmenjevalci (5,9 kub. m na leto pri normalnem obratovanju, če pa je potrebno vključiti še dodatne kolone, pa 12. kub. m na leto), gošča iz izparnikov za odpadno vodo, izrabljeni vložki filtrov (najbolj se kontaminira vložek filtra do izstopu hladilne tekočine iz jedskega reaktorja, tako da ga je potrebno menjati vsaj dvakrat letno, medtem ko se ostali vložki lahko zamenjujejo le enkrat v letu). Ti preostanki se zbirajo in odlagajo v sode, kjer čakajo na nadaljnjo predelavo radioaktivnih odpadkov za njihovo trajno skladiščenje. V dekontaminacijski sistem so vključene vse odpadne vode, ki nastanejo med obratovanjem jedske elektrarne, vključno z odpadno vodo v sanitarijah, laboratorijih in tuših.

Za predelavo nizkoradioaktivnih odpadkov v obliki, ki je primerna za njihovo trajno skladiščenje, prideta v upoštevanje dve tehnologiji. Bistveno pri predelavi radioaktivnih odpadkov je to, da se jim zmanjša volumen. Razlika v tehnoloških postopkih je v tem, da se pri enem iz radioaktivnih odpadkov izpusti vodo, njihov presušeni granulati pa se nato zalije z zemeljskimi smolami, pri drugem pa se odpadke še seže in se jih nato zalije z zemeljskimi smolami, bitumnom ali cementom. Postopek s sežigom se zdi za potrebe jedske elektrarne Krško primernejši, ker je možno z njim poleg izrabljenih filtrov in ionskih izmenjevalcev predelati tudi kontaminirano obleko, papir, in podobne odpadke ob večji redukciji volumna. Oprema je sicer nekoliko dražja, vendar se začetna vlaganja zaradi prihranka prostora dolgoročno obrestujejo. Ob tem bi lahko večino naprav za sežigni postopek izdelali v Jugoslaviji. Najprimernejša lokacija za postavitve predelovalnega obrata nizko radioaktivnih odpadkov je ob jedski elektrarni.

Tako ni potrebno iskati nove lokacije, ki dragih stroškov prevoza in ni nevarnosti razširjenja radioaktivnih snovi, ki se pojavljajo pri transportu. Ta obrat naj bi zgradili v roku treh let in naj bi imel zmogljivost za predelavo nizko radioaktivnih odpadkov dveh 1000 MW jedskih elektrarn. Jedska elektrarna v Krškem pa ima maksimalno projektirano obratovalno moč 650 MW. Obstoječe skladišče za začasno shranjevanje nizkoradioaktivnih odpadkov ob jedski elektrarni je zaenkrat premajhno in njegovo zmogljivost je potrebno podvojiti, da ne bo prišlo do nepotrebnih zastojev že pred pričetkom njihove predelave.

S predelavo ugaslega goriva in shranjevanjem visokoradioaktivnih razcepkov se zaenkrat v Jugoslaviji prav resno in intenzivno še nihče ne ukvarja. Ugaslo gorivo naj bi po dolgotrajnem shranjevanju v skladišču jedske elektrarne Krško, kjer je prostora za shranjevanje ugaslega goriva, ki nastane v 17 letih obratovanja, poslani na predelavo v Francijo oziroma Veliko Britanijo. Tam imajo že vpeljane industrijske postopke za predelavo ugaslega goriva. V predelavi se separira še uporabno gorivo (uran in plutonij) od neuporabnih radioaktivnih razcepkov. Čim dalj stoji uglaslo go-

rivo v skladišču, cenejša je njegova predelava, ker se mu v kratkem času precej zniža radioaktivnost zaradi kratke razpolovne dobe večine radioaktivnih razcepkov. Vpeljava lastnega industrijskega predelovalnega postopka ugaslega goriva naj bi postala v Jugoslaviji rentabilna šele, ko bi obratovalo vsaj 10 jedskih elektrarn. Toliko jih je predvidenih do leta 2000. Predelava ugaslega goriva pa v ničemer ne reši problema trajnega shranjevanja radioaktivnih odpadkov. Primerna skladišča zanje si mora poiskati vsaka država sama na svojem ozemlju. Ta problem bi morali v Jugoslaviji nujno rešiti do leta 1995, da ne bo prišlo do zastojev v obratovanju jedskih elektrarn.

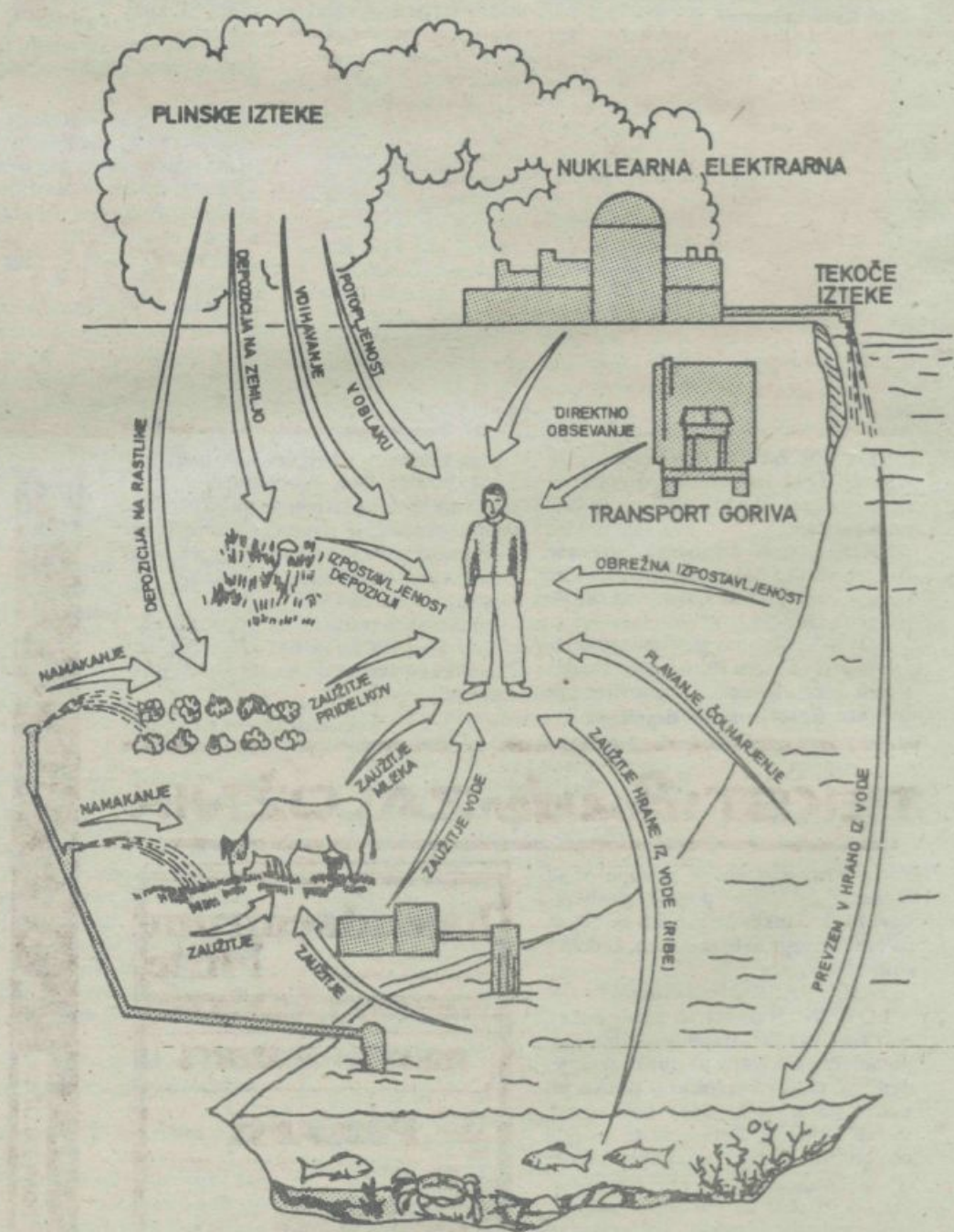
II.

Jedska elektrarna Krško potrebuje za svoje normalno obratovanje 25 kub. m vode v sekundi za hladilno vodo (sekundarni hladilni sistem) in približno 1 kub. m vode v sekundi za sistem bistvene oskrbe vode, na katerega je vezana tudi hladilna raztopina, ki neposredno ohlaja jedski reaktor. Oba krožna pretoka vode skozi jedsko elektrarno se ne mešata. Hladilna raztopina iz reaktorja ne pride neposredno v stik s turbino, temveč služi zgolj kot prenašalec toplote. V tem je prednost visokotlačni reaktorjev pred nizkotlačnimi vrelnimi reaktorji, kjer para izstopa neposredno iz jedskega reaktorja v pogon turbin. Z dvema ohlajevalnima krožoma je tako bistveno zmanjšana nevarnost izpustov radioaktivnih plinov v ozračje. Hladilna raztopina se med kroženjem segreje v idealno projektiranem primeru za 9 st. Celzija, kolikor naj bi imela ta voda ob izpustu v Savo. V času ko je rečni pretok nižji od 106 kub. m v sekundi, je potrebno vključiti ohlajevalne stolpe, preko katerih se odvaja odvečna toplota v ozračje. Tako se tem-

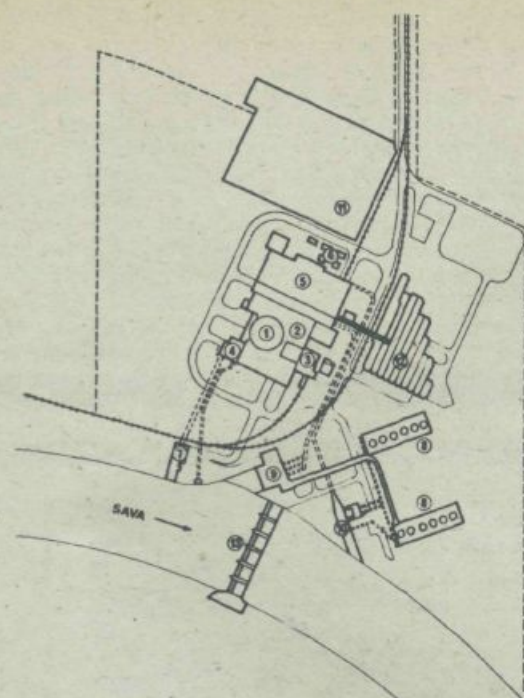
peratura Save do zlitja z vodami Krke ne bi dvignila za več kot 2 st. Celzija. Dvig temperature za 2 st. Celzija naj ne bi imel posebnih posledic na življenjske procese v Savi. Izjemoma je dovoljen dvig temperature vode v Savi na 3 stopinje, v primeru, če bo voda v Savi bistveno bolj čista. V času izjemoma nizkih pretokov bo najbrž potrebno zmanjšati tudi obratovalno moč jedske elektrarne. Maksimalni pretok hladilne vode skozi stolpe, kjer se toplota odvaja z izparevanjem in prevajanjem toplote v zrak, je 15 kub. m v sekundi. Tako ohlajena voda se meša z zajetjem vode iz Save in ponovno vstopa v kroženje. Tako je mogoče zmanjšati zajemanje vode v Savi na 10 kub. m v sekundi.

Sava, od koder zajema jedska elektrarna Krško večino potrebne vode za obratovanje, je reka z zelo spremenljivim pretokom vode. Zato so ob jedski elektrarni zgradili jez, ki lahko ta nihanja nekoliko ublaži. Povprečni letni nizki pretok vode za obdobje zadnjih 40 let znaša 70 kub. m v sekundi, povprečni letni visoki pa 1300. Najnižji pretok vode v zadnjih 40 letih je bil 40 kub. m v sekundi, najvišji pa 2864. Največji projektirani pretok je 4272 kub. m v sekundi. Ob večjem pretoku bi pričela Sava prelivati nasipe. Jedska elektrarna je zgrajena tako, da kratkotrajna prelivanja nasipov z vodo in vdor vode na področje jedske elektrarne ne bi prinesla nikakršnih posledic; ker je objekt zaprt. V primeru, ko bi reka spremenila svojo strugo in bi bil bistveno poškodovan jez ob elektrarni, je na razpolago akumulirana zaloga vode, ki naj bi zadostovala za 7-dnevno napajanje sistema bistvene oskrbe vode. Po tem času bi bilo potrebno poskrbeti za dodatne vodne vire. V primeru katastrofalne suše bi morala voda za jezo po projektnih zahtevah zadostovati za 30-dnevno porabo hladilne vode, vendar je dejanska količina vode manjša. Zato pripravljenci preliminarne poročila predlagajo, da bi v jedski elektrarni poudarili možnosti kroženja sistema bistvene oskrbe vode skozi zračne hladilnike.

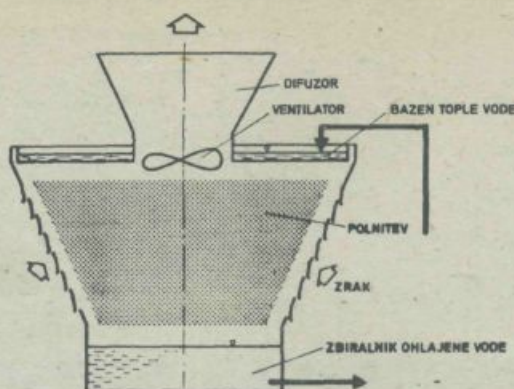
Izgradnja jazu pri jedski elektrarni Krško povzroča zastajanje vode za jezo. Zaradi precejš-

POTI IN NAČINI IZPOSTAVLJENOSTI ČLOVEKA

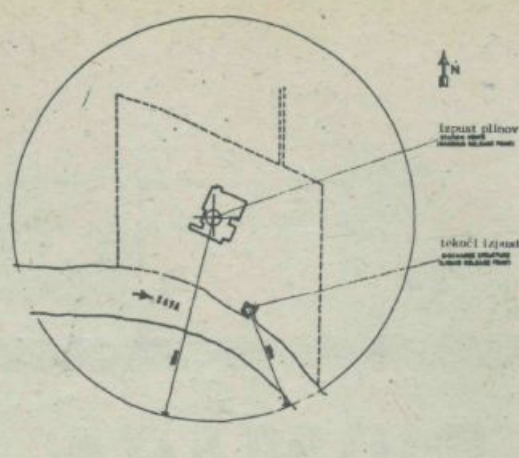

1. Reaktorska zgradba
2. Pomožna zgradba
3. Zgradba za ravnanje z gorivom
4. Zgradba za hlajenje delov
5. Turbinska zgradba
6. Transformatorsko območje
7. Črpalna postaja za bistveno oskrbno vodo
8. Hladilne celice

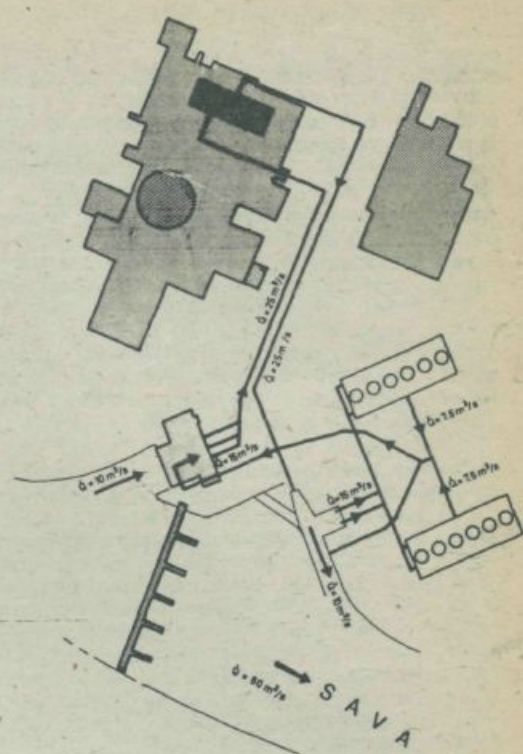
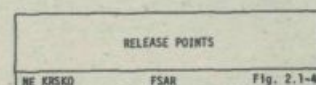

SHEMA HLADILNE CELICE

9. Vtočna zgradba
10. Iztočna zgradba
11. Stikališče
12. Upravna zgradba in delavnice
13. Jez na Savi

Slika 2.3: Prikaz izpostavljenosti članov bioloških vrst razen človeka

IZVEDBA SISTEMA KOMBINIRANEGA HLAJENJA JEKRSKE

nje količine organskih odpadkov, ki jih spušča v Savo malo više ob toku ležeča tovarna papirja in celuloze »Djuro Salaj«, se bodo ti odpadki pričeli za jezero kopičiti in s tem ustvarili ugodne pogoje za razmnoževanje heterotrofnih organizmov. Končne posledice tega onesnaženja lahko privedejo do gnitja in usmratitve Save. Organske snovi v vodi prav tako omogočajo organizmom v vodi, da se naselijo in namnožijo ob vstopu hladilne vode v jedrsko elektrarno in s tem preprečujejo nemoteno dotevanje vode. Čiščenje s kemikalijami (s klorom) ne pride v poštev zaradi uničevanja življenja v Savi. Možnosti biološkega čiščenja pa še niso raziskane. Daljnoročno pa bo nujno potrebno zgraditi čistilne naprave za odpake iz papirnice. Hladilni sistem je izpostavljen še posebej zaradi precejšnje količine delcev kremenca v vodi, ki lahko zaradi svoje mehanske trdote precej pospeši njegovo korozijo.

Kemikalije, ki se porabljajo pri obratovanju jedrske elektrarne Krško in ne pridejo v stik z radioaktivnimi delci, se zbirajo v bazenu. Večji del teh odpadnih kemikalij se zbere ob regeneraciji ionskih izmenjevalcev (NaOH, HCl...). Te kemikalije najprej nevtralizirajo pH vrednost med 6 in 9 in nato, pomešane s hladno vodo, izpuščajo v Savo približno 20 krat razredčene. V tej koncentraciji naj ne bi vplivale na življenje v Savi, ki tam že tako ni zelo čista vendar ima še prisotne mehanske lastnosti čiščenja. Značilno je, da je voda najbolj onesnažena tik pod naselji, kjer spuščajo v Savo odpadne vode. Koncentracija teh snovi navzdol s tokom počasi upada. Lastni prečiščevalni proces vode v Savi je intenzivnejši v toplejših mesecih leta.

Jedrska elektrarna Krško leži v brežiško-krški kotlini, kjer je v zraku precej velika vlaga, kar ustvarja ugodne pogoje za pojavljanje megle. V Cerkljah je povprečno 80% vlažnost zraka z letnim minimumom pri 60%. Verjetnost za pojav 95 in več % vlažnosti je enaka 0,7. Jedrska elektrarna bo vplivala na klimatske razmere predvsem v času, ko bo priključena na ohlajevalne stol-

pe. Samo sproščanje toplote v zrak je v primerjavi z doganji v naravi zanemarljivo. V oblakih (kumulusih in kumulonimbusih) so ti efekti nekaj 100 krat večji. Jedrska elektrarna bo priključena na ohlajanje preko hladilnih stolpov, v času ko ima Sava nizek pretok, to je v januarju, februarju, juliju, avgustu in septembru. Predvsem se bo povečala vlažnost v zraku v zimskih mesecih, januarju in februarju.

Izhlapljanje vode v ozračje pri ohlajanju s hladilnimi stolpi naj bi bilo pri njihovi polni obremenitvi 237 kg v sekundi. Padavine naj bi se povečale znotraj kroga z radijem 900 m od hladilnih stolpov za manj kot 1 mm na dan. Verjetnost za pojav meglenih zavese naj bi se povečala v radiju 250 m od stolpov za 50%, v radiju 1 km za 20%, v radiju 2 km približno za 5%, izjemoma pa naj bi meglene zavese kot produkt obratovanja jedrske elektrarne segale tudi do 10 km daleč. Zmanjšanje sončnega obsevanja površin se bo predvidoma zmanjšalo v krogu z radijem 400 m za 20%, do 3 km daleč pa za 5%, vendar ne v vseh smereh enako — zaradi zelo razgibanega reliefa površja. Jedrska elektrarna Krško bo v celoti prispevala manjši delež k povečanju vlažnosti v zraku od termoelektrarne Šoštanj. Zaradi povečane vlažnosti v zraku bodo do neke mere poslabšani pogoji za gojenje sadja v neposredni bližini jedrske elektrarne. Zaradi večje vlažnosti zraka so ustvarjeni ugodnejši pogoji za razmnoževanje raznih škodljivcev, nekoliko pa je zmanjšana tudi prejem sončne svetlobe.

Radioaktivno sevanje, ki se sprošča pri normalnem obratovanju jedrske elektrarne Krško v okolico, naj ne bi preseglo 10% naravne radioaktivnosti. V primeru nekontroliranega uhajanja radioaktivnih snovi v ozračje, oziroma v vodo, bi bil ta prispevek lahko bistveno večji. V svoji življenjski dobi, ki naj bi bila za jedrsko elektrarno Krško 40 let (2 x 20 let obratovanja za posamezni reaktor), bo njen celotni prispevek radioaktivnega sevanja v pogojih normalnega obratovanja, če bi ga omejili na 1 kvadratni km površine, še vedno manjši od povečanja radioaktivnosti, ki je posledica eksplozij jedrskih bomb v ozračju. Pri tem je

zanimivo tudi to, da je jedrska elektrarna med svojim normalnim obratovanjem manjši radioaktivni onesnaževalec okolja od termoelektrarne srednje moči. Količina radioaktivnih snovi, ki jih termoelektrarne povsem nekontrolirano spuščajo v okolico, je delno odvisna od koncentracije urana in ostalih radioaktivnih elementov v premogu, predvsem pa od količine pokurjenega premoga. Radioaktivne snovi se razširjajo skozi dimnik, delno pa se spirajo iz odmetalnih kupov pepela. Radioaktivne snovi iz Šoštanja se tako počasi spirajo v Savo, zaradi česar se je že bistveno povečala doza radioaktivnega sevanja, ki jo prejmejo živa bitja v njej.

Večji delež radioaktivnih snovi iz jedrske elektrarne Krško, ki se spuščajo v okolico, se odvaja v Savo. Preko 10% radioaktivnih delcev se deponira v suspendiranih delcih organskih in anorganskih snovi v vodi. Suspendirani delci se zaradi turbulence vsedajo na dno. Preko teh snovi vstopajo radioaktivni elementi v prehrabeno verigo v Savi. Njihova koncentracija v živih organizmih se bistveno razlikuje od njihove koncentracije v okolici, ker živi organizmi nimajo posebej predvidenih mehanizmov za odvajanje teh snovi iz lastnega organizma. Zaradi procesov bioakumulacije naj bi tako ribe v Savi prejele 1000 do 10000 krat večje doze radioaktivnega sevanja kot bi jih sicer. Skupina, ki je pripravljala preliminarno poročilo, je ugotovila, da so po predhodnih računih dobili 7 krat prevelike vrednosti za povečanje radioaktivnosti v Savi, ki bo, oziroma je rezultat obratovanja jedrske elektrarne Krško. Vendar tudi po teh izračunih niso presežene meje, nevarne za življenje in človeka, ki jih določajo ameriški predpisi. Nikoli pa ne bo mogoče ugotoviti v celoti, za koliko se je povečala radioaktivnost v talni vodi nižje od jedrske elektrarne Krško, ker tovrstnih meritev predvsem na Hrvškem niso opravili. Precej podrobne pa so raziskave o talnih vodah na področju brežiško-krške kotlini — te so opravili raziskovalci in sodelavci kemijskega inštituta Boris Kidrič v letih od 1978 do 1980 — sestavi in gibanju voda (tudi Save). Talna voda se giblje v času nižjih rečnih pretokov stran od Save, v času visokih vod pa vzporedno s rečnim tokom. Tla imajo lastnosti ionskih izmenjevalcev in filtrov, tako da je pronicanje snovi in z njimi tudi radioaktivnih delcev precej upočasnjeno (Sr 90 potuje približno 50 krat počasneje od vode) in v precejšnji meri preprečeno.

Iz talnice zaenkrat črpajo pitno vodo za lokalne potrebe, v bodoče pa naj bi pričeli črpati s tega področja tudi pitno vodo za potrebe Zagreba. Ob normalnem obratovanju jedrske elektrarne ni pričakovati povečanega onesnaževanja talnice. V kolikor bi zaradi pospešenega črpanja prodrla v pitno vodo več organskih snovi, se je ne bi smelo čistiti s klorom, ker lahko organske spojine tvorijo s klorom koncergene spojine. Na kakšen način pa bo vplivalo povečanje temperature v Savi na gibanje in sestavo talne vode, še ni znano, vendar naj do bistvenih sprememb ne bi prišlo.

Zaradi sproščanja radioaktivnosti v atmosfero bodo prizadeta predvsem bitja, ki živijo v travi, oziroma se hranijo z živalmi iz trave (majhne živali, ptice, ki jedo žuželke...). Študija pričakuje, da prejmejo najmanj izpostavljeni živali približno enake doze kot človek, ostale pa približno 10 krat večje. Človek je namreč bitje, ki v svojem prehranjevanju ni vezan na hrano zgolj z majhnega območja, kjer je vpliv radioaktivnih delcev iz jedrske elektrarne nekoliko večji.

Natančnejše analize o razširjanju in akumulaciji radioaktivnih snovi preliminarne poročilo ne vsebuje, opozarja pa, da so bile dosedanje meritve in izračuni narejeni precej površno in formalistično, brez upoštevanja lokalnih značilnosti (razgibanega reliefa, različne sestave tal...), kjer je potrebno upoštevati tudi lokalne navade prebivalstva in njegov način prehrane. Zaradi tovrstnih pomanjkljivosti analiz še ni mogoče oceniti, ali bo radioaktivno prizadetje človeka preseglo predvidene projektno cilje, določene z ameriškimi predpisi. Kolikšno je povečanje radioaktivnosti kot posledica obratovanja jedrske elektrarne v posameznih živilih, ne bo več mogoče ugotoviti, ker predhodne analize za primerjavo niso bile zaključene, oziroma sploh niso bile opravljene, sedanja merjenja pa so že močena s prispevki iz jedrske elektrarne. Pomanjkanje analiz o nahajanju in koncentraciji radioaktivnih izotopov v okolju in predvsem v prehrabeni verigi tako tudi onemogočajo spremljanje poti razširjanja radioaktivnih snovi iz jedrske elektrarne in odkrivanje kritičnih poti. S poznavanjem poti razširjanja radioaktivnih delcev v okolje bi lahko vplivali na te poti in omogočili disperzijo radioaktivnih delcev v okolje bi lahko vplivali na te poti in omogočili disperzijo radioaktivnih delcev v večjem prostoru.

Tako bi lahko zmanjšali vplive obratovanja jedrske elektrarne in njihove morebitne posledice. Kot ena od možnih kritičnih poti prejetanja povečanih radioaktivnih doz za človeka je bila ugotovljena bioakumulacija Sr 90 in Cs 137 skozi sadne

sokove. Te poti prejšnje raziskave sploh niso predvidele. Specifična aktivnost teh dveh izotopov je v sadnih sokovih, oziroma v njihovih produktih (cviček), 10 do 20 krat večja kot v vodi. Od zaužitih količin pa je odvisna tudi prejeta povečana doza radioaktivnega sevanja, ki jo utegne prejeti posameznik.

Nesreča je v obratovanju jedrskega reaktorja tako nepredvidljiva, kot so vse ostale nesreče. V precejšnji meri se je mogoče zavarovati pred njo z raznoraznimi pomožnimi sistemi. Jedrska elektrarna Krško je projektirana tako, da ob izpadu oziroma okvari na eni napravi ne more odpovedati celota. V jedrski elektrarni je prav tako mogoče zapreti poti za odvajanje radioaktivnih razcepov. Nesreča na tako imenovanem Otoku treh milj v ZDA lahko služi kot dobra šola. Pri njej se je prvič pojavila okvara, ki jo uvrščajo med tiste, ki lahko privede k večjemu do začasne ustavitve obratovanja jedrske elektrarne. Tej okvari so sledile napake pri njenem odpravljanju in odpiranju pomožnih poti v hladilnem sistemu. Posledice so že znane.

Pri tej jedrski nesreči ni prišlo do nevarne stopnje obsevanosti prebivalstva z radioaktivnim sevanjem, kontaminiran pa je bil jedrski objekt. Ocena stroškov, potrebnih za njegov ponovni pričetek obratovanja, znaša 1 milijardo dolarjev. Pri jedrski elektrarni Krško sta dve možni poti radiološkega onesnaženja okolja: z izpustom večje količine radioaktivnih snovi v ozračje, oziroma njihovo izlitje v Savo ali talnico. Do jedrske eksplozije v reaktorju ne more priti, saj bi se v primeru, ko bi ušla hladilna tekočina, ustavila tudi verižna reakcija, saj je koncentracija urana v gorivu premajhna. Da verižna reakcija pri nizkih koncentracijah urana sploh lahko poteka, je potreben moderator. Moderator je snov, ki upočasnjuje nevtrone, saj bi drugače lahko ušli, ne da bi trčili v drugo jedro urana 235. Moderator pri reaktorjih na obogateni uran je voda, ki je v hladilni raztopini. Za takšne primere mora biti organiziran avtomatski informacijski sistem o širjenju radioaktivnih snovi v okolico; tako je mogoče pravočasno in pravilno ukrepati in s tem ublažiti posledice jedrske nesreče. Zato je primerno, da je bližnja okolica jedrske elektrarne čim bolj redko naseljena in da na njej ne stojijo industrijski objekti. Pripravljalci preliminarne poročila predlagajo, da jedrska elektrarna ne bi smela postati generator pospešenega industrijskega razvoja območja in da je najbolj primerna izraba zemljišča v okolici jedrske elektrarne v kmetijske namene.

III.

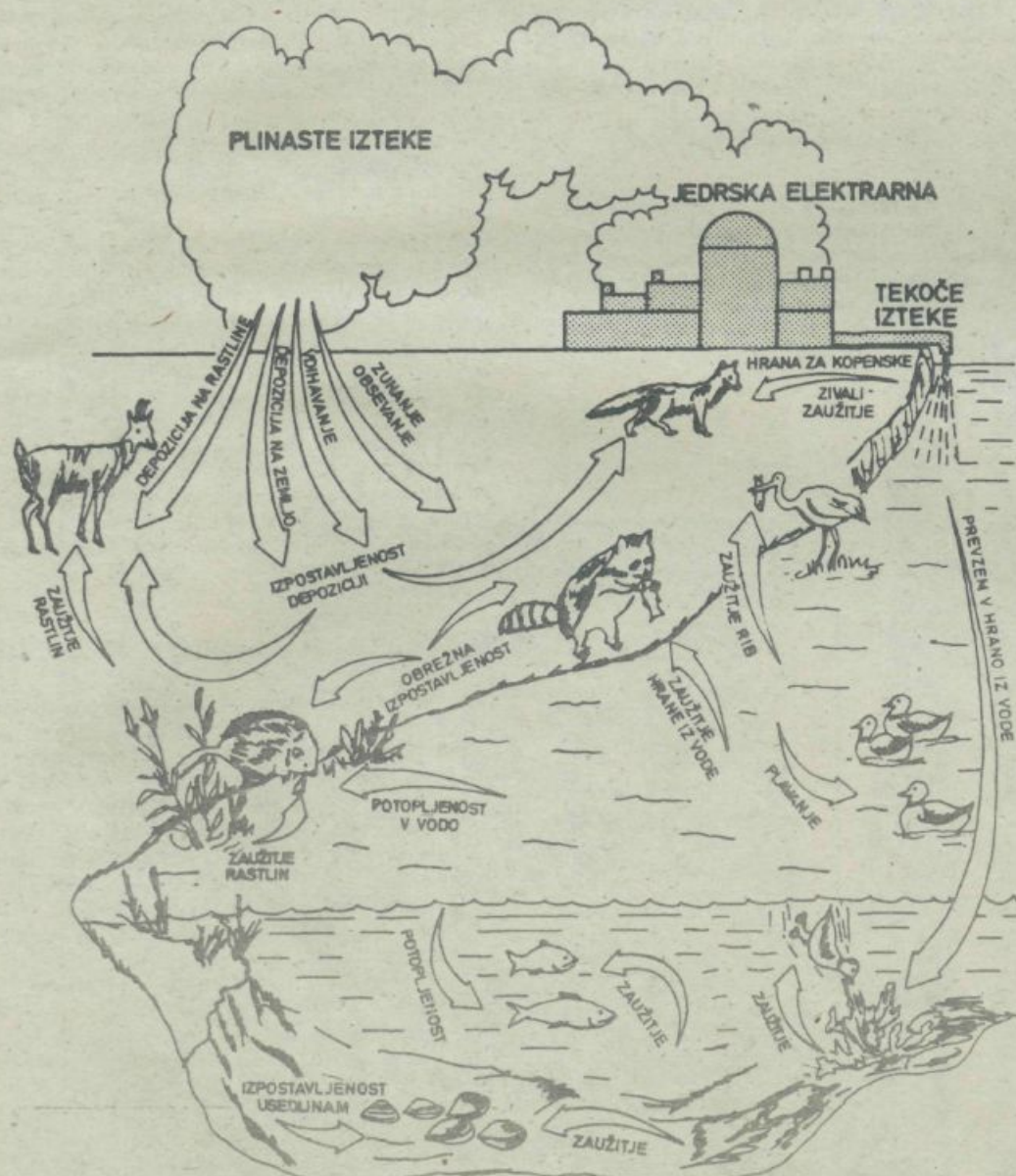
Iz preliminarne poročila je razvidno, da je bil celoten postopek priprave gradnje in obratovanja jedrske elektrarne Krško izpeljan s precejšnjimi pomanjkljivostmi in je zato rodil tudi nekatere neustrezne rezultate. Pri tem ni mogoče vse odgovornosti zvaliti na investitorja (Savske elektrarne Ljubljana in Elektroprivreda Zagreb). Celoten postopek opozarja, da se je naša družba precej neprimerno, neresno in neodgovorno lotila tega projekta. Na tem mestu ne nameravam delati analize nesamoupravnih in samoupravnih oblik odločanja, ki so botrovale temu postopku, temveč naštetim predvsem tiste poteze, ki se jim da v bodoče ogniti. Problem je kompleksen in se ga je potrebno lotiti kompleksno, da bo prizadevanje rodilo ustrezne rezultate.

Kolikor takšno poročilo o vplivih na okolje ni eksplicitno zahtevala naša zakonodaja že pred pričetkom izgradnje, se je investitor obvezal, da se bo ravnal v primerih, ko je naša zakonodaja pomanjkljiva, po ameriški zakonodaji oziroma po priporočilih mednarodne agencije za atomsko energijo. Poročilo o varnosti bi torej moralo predstavljati sestavni del tehnične dokumentacije jedrske elektrarne in bi moralo vsebovati že analizo razmer pred pričetkom gradnje jedrske elektrarne v Krškem. Poročilo o varnosti bi moralo vsebovati dokazane medsebojne vplive objektov jedrske elektrarne z okolico, predvidene omejitve in ukrepe za zagotavljanje varstva narave in človeka pred ionizirajočimi sevanji. V teh zahtevah ni bila nikjer opredeljena metodologija zajemanja rezultatov.

Precejšnje luknje so v pravnih normah, ki določajo postopek za izgradnjo jedrskega objekta, predvsem pa je značilno za našo zakonodajo, da je na področju zaščite okolje preveč splošna, pa tudi »šibka« v sankcijah. Tako se je na primer investitorju zdelo nepotrebno pripraviti poročilo o varnosti obratovanja jedrske elektrarne Krško in o njenih vplivih na okolje. Le-te povzročne glede na prejšnje pogodbe, ki so tovrstno poročilo zahtevale.

Potreba po njem se je pri investitorju pojavila šele v februarju 1981, ko je bila ta zahteva eksplicitno postavljena. Brez tega poročila namreč jedrska elektrarna ne bi smela pričeti s poskusnim obratovanjem. Pripravi ga je bilo potrebno v treh mesecih, kar je edinstven primer v svetu. Zbirno poročilo je nastalo na podlagi 150 delnih raziskav okolja, s katerimi je razpolagal investitor; ne-

(Nadaljevanje na 12. strani)

POTI IN NAČINI IZPOSTAVLJENOSTI ČLANOV BILOŠKIH VRST RAZEN ČLOVEKA

(Nadaljevanje z 11. strani)

kateri rezultati so prispeli šele v zaključnem obdobju priprave tega poročila. Večina raziskav se ni pričela pred letom 1978, kar je že lep čas po pričetu gradnje tega jedrskega objekta. Ker so študije nastajale posamezno in neusklajeno, je bilo zaradi različnih postopkov pri merjenjih večkrat onemogočeno združevanje njihovih rezultatov. Takšen razplet raziskav je po svoje pogojevala neurejena zakonodaja, tako da investitor ne more nositi polne odgovornosti za vse raziskave, ki jih je moral na koncu tudi plačevati. O potrebnosti posameznih raziskav so imele posamezne vplivne strukture zelo deljena mnenja, tako da je v kalnem marsikdo lahko pristavil zraven še svoj piskrček. Pomanjkljive so predvsem študije o razširjanju radioaktivnih snovi v okolje. Nedokončno poročilo o vplivih jedrske elektrarne Krško na okolje je dobilo naziv preliminarno.

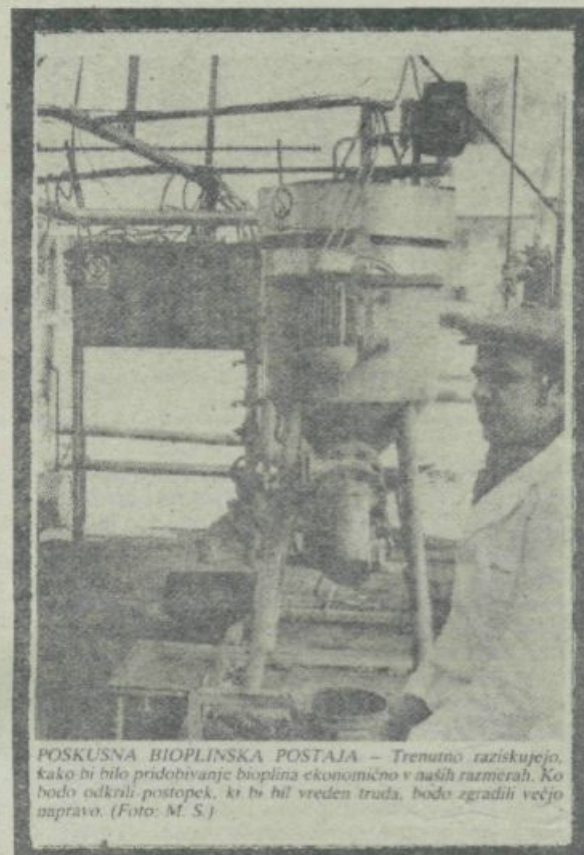
Že pri upoštevanju izbire lokacije so prišli v poštev le hidrološki, meteorološki, geološki in seizmološki kriteriji, in to zgolj za vnaprej odbrane alternativne lokacije. Torej tudi v pogledu gornjih kriterijev analiza ni bila izvajana v pravem prostorskem kontekstu — s kartografsko predstavljeno kriterijev, temveč zgolj ob predpostavki prostorske homogenosti posameznih alternativnih lokacijskih območij jedrske elektrarne. Iz presoje so izpadli kriteriji potencialov prostora za druge dejavnosti (kmetijstvo, gozdarstvo, rekreacija, varstvo narave), kriteriji kulturnih kvalitet (prostor — krajina, zgodovinski, arheološki...), kriteriji biološkega okolja in relevantni sociološki varovalni kriteriji.

Kot rezultat takšnega postopka je bila jedrska elektrarna postavljena na sredo kmetijskih površin, tako da so med njeno gradnjo uničili 40 ha kvalitetnih kmetijskih zemljišč, ob tem pa je približno 500 metrov navzdol ob Savi kos manj kvalitetnega zemljišča. Ker investitor zakonsko ni bil obvezan, da ob pridobitvi gradbenega dovoljenja pripravi poročilo o posegu v okolje, je sedaj zaradi časovnega odmika nemogoče ugotoviti vse spremembe, ki sta jih povzročila gradnja in obratovanje tega jedrskega objekta.

Sedaj, v času obratovanja jedrske elektrarne v Krškem, se postopoma vpeljuje stalno in organizirano spremljanje radioloških, hidroloških in meteoroloških pojavov v okolju. Pri tem lahko upamo in si želimo, da »ognjeni krst« ne bo prinesel tragičnih posledic in da bodo postopki pri izgradnji naslednjih jedrskih elektrarn in med obratovanjem te v Krškem le dozoreli in da nadaljna tveganja ne bodo več tako nepremišljena in nepredvidena. Pri tem nosijo večjo odgovornost za zagotovitev čimbolj varnega obratovanja jedrskih elektrarn tisti, ki imajo podatke in znanje. Kadar moč argumenta ne zadošča, je potrebna politična akcija. Zanj pa je nujen predpogoj dobra obveščenost zainteresiranega prebivalstva.

Dušan Turk

BIOMASA KOT VIR ENERGIJE

POSKUSNA BIOPLINSKA POSTAJA — Trenutno raziskujejo, kako bi bilo pridobivanje bioplina ekonomično v naših razmerah. Ko bodo odkrili postopek, ki bi bil vreden truda, bodo zgradili večjo napravo. (Foto: M. S.)

RIJA PAVLETIČ

BIOMASA KOT VIR ENERGIJE

Biomasa ni nov vir energije, je pa gotovo obnovljiv. Zadosti 6–13% celotne svetovne energetske potrebe (ta % vsebuje les in oglje: 5%). Potencial biomase je ogrožen. Eksperti za energijo ponovno odkrivajo. Nekdaj so jo omalovaževali verjetno zaradi tega, ker je bila to v veliki meri nekomercialna energija. Imeli so jo za neprimerno za investicijo kapitala. Ta situacija se zdaj hitro spreminja.

V bistvu je biomasa uskladiščenje sončne energije s fotosintezo. Biološko snov lahko spreminimo v uporabno energijo:

- a) direktno gorenje (les, slama...)
- b) fermentacija za proizvodnjo alkohola
- c) pretvorba živalskih odpadkov in rastlinske snovi za produkcijo bioplina
- d) piroliza, ki obsega segrevanje snovi v odsotnosti O₂, za produkcijo plinskih ali tekočih ogljikovodikov
- e) direktna produkcija olja iz selektivnih rastlin (sončnic...)
- f) živalska moč je običajno mišljena za energijo (kar jedo rastline)

KAJ JE BIOPLIN?

Je rezultat naravnega procesa, kjer se organska snov razgradi pod anaerobnimi pogoji. Bioplin je sestavljen iz 50 do 70% metana, okoli 50% CO₂, pri nekaterih procesih pa se pojavlja tudi nevarni H₂S. Je brezbarven, brez vonja, vnetljiv. Znan je tudi pod imenom »odpadni plin«, »močvirni plin«, »blatni plin«, bioenergija, »gorivo prihodnosti«...

MIKROBIOLOGIJA METANA (BIOMETANOGENEZA)

Biokonverzija daje bioplin (gorivo) in blato (organsko gnojilo) kot končni rezultat mikrobiološke akcije na celuloznih materialih in drugih organskih preostankih. Anaerobni proces je visoko kompleksna serija biokemičnih reakcij pod vplivom bakterij. Med razpadom pride do dveh stopenj razgradnje:

- 1) utekočinjenje,
- 2) uplinjanje.

Prva faza je pod vplivom bakterij saprofitov (fakultativni organizmi) — zmožne so hitre reprodukcije, niso občutljive na spremembe okolja. Kislinke (acetogene) bakterije s pomočjo ekstracelularnih encimov spremenijo večino snovi ogljikovodikov v hlapne kisline in vodo. Metanske bakterije s pomočjo nitracelularnih encimov spremenijo te kisline v CH₄ in CO₂. Metanske bakterije so striktno anaerobne, imajo majhne hitrosti reprodukcije in so zelo občutljive na pH in temperaturne spremembe.

Bryanti je odkril dva vzajemna medsebojna odvisna delca, ki eksistirata v simbiotični zvezi (prej je bila mišljena kot ena čista kultura) pod imenom Methanobacillus omelianskii. Ti dve simbioti sta acetogen organizem in metanogen organizem. Acetogen organizem proizvaja acetat, H₂ in ogljikove sestavine. Metanogen organizem takoj porabi H₂, zato prekine proces avtoinhibicije, v kateri lahko acetogen organizem zaradi H₂ podleže.

Če so metanske bakterije odsotne, lahko razpad uspe samo v raztopljenem materialu. Pod določenimi pogoji napreduje utekočinjanje hitreje

kot uplinjanje, končna akumulacija kislin inhibira metanske bakterije in proces razgradnje upočasnjuje. Oba tipa bakterij morata biti v primernem ravnotežju. Optimalni pogoji bakterij uplinjanja so ugodni tudi za bakterije utekočinjanja.

KONSTRUKCIJA OPREME

Indijska naprava za bioplin je sestavljena iz: digesterja (fermentacijske posode), posode za plin.

1. Digester je kubičen ali cilindričen, nepropusten za vodo z odprtino, v kateri je mešanica fermentacijske zmesi, speljana v »feed slurry«.
2. Posoda za plin je nepropustna za zrak, plava na fermentacijski zmesi in preprečuje dostop zraka v fermentacijsko posodo.

Različne konstrukcije, desigini in gospodarnost bioplinjskih naprav je bila objavljena že v raznih literaturah (2, 3—11). Digesterji so lahko konstruirani iz opeke, cementa, betona ali jekla. V predeležih, kjer so konstrukcije digesterja drage, so vrečasti digesterji idealni (12) — konstruirani iz plastike, ojačane z najlonom.

DELOVANJE NAPRAVE ZA BIOPLIN

- 1.) **Surovine** (8): različne surovine (odpadki perutnine ali domačih živali, ptičji ostanki, papirni odpadki, odpadki hrane, materiali, kot so plevel, morske alge, vodne hiacinte (na Kitajskem), pov-

zročajo različne probleme pri zbiranju, transportu, skladiščenju in uporabi preostankov. Agrikulturne ostanke, kot so iztrošena slama, seno, žito, je treba razrezati, da olajšamo njihovo pretakanje v digester in da povečamo učinkovitost bakterij. Sočne rastline dajo več plina kot suh material.

2.) **Vpliv trdne vsebine** (7, 8, 10): Če je fermentacijski material preveč razredčen, je produkcija bioplina nizka, če je preveč koncentriran, je fermentacija nezadostna. Eksperimenti so pokazali, da je ugodno razmerje med vodo in surovinami, kot so gospodinjski odpadki ali gnojila, 1:1.

3.) **Obremenitev** (8, 12): Obremenitev je določena z vplivom trdne vsebine, retenzijskega časa, velikosti digesterja in temperature. Obremenitveno razmerje variira glede na tip digesterja in njegovega položaja uporabe. Večje obremenitveno razmerje je bilo uporabljeno, kjer je temperatura ambienta visoka.

4.) **pH** (8, 12): nizek pH inhibira rast metanogenih bakterij in zato znižuje produkcijo plina. Nizek pH lahko odstranimo z razredčitvijo ali z dodatkom apna. Ugoden pH za anaerobno pretvorbo je 6,0—8,0 (pretvorba najbolj učinkovita pri pH-ju blizu nevtralnosti).

5.) **Temperatura** (4, 8, 12): temperatura je bistvena stvar klimatskih pogojev. Za optimalno stabilnost procesa mora biti pazljivo regulirana v ozkem obsegu. Hitre temperaturne spremembe lahko prekinajo delovanje metanogenih bakterij.

V praksi zakopljejo digesterje v tla (zemlja ima dobre izolacijske lastnosti) ali jih prekrijejo s steklom. Stroške gretja lahko zmanjšamo s kompostom (listje, žagovina, slama...), ki ga položimo okoli digesterja.

6.) **Hranivo** (2, 8, 10, 13): najbolj pomembni hranivi sta ogljik in dušik. Kritični faktor pri izbiri surovin je C/N razmerje. Gospodinjski odpadki, živalski in perutninski odpadki so bogati z dušikom in skrbijo za hrano anaerobnih organizmov. Materiali, ki imajo malo dušika in mnogo ogljika (trava, žitna strnišča...), so bistveni za proizvodnjo plina. Presežek dušika vodi do tvorbe NH₃, ki inhibira rast bakterij. Toksičnost NH₃ odstranimo z nižjo obremenitvijo ali z razredčitvijo. C/N razmerje uravnavamo s kombiniranjem materialov, ki imajo malo ogljika, z materiali z mnogo dušika in obratno.

7.) **Toksični materiali** (4, 8, 12): odpadki in biorazgradljivi ostanki pogosto vsebujejo onesnaževalce, ki lahko inhibirajo anaerobno pretvorbo. Večina toksičnih substanc so topne soli bakra, cinka, niklja, živega srebra in kroma. Soli natrija, kalija, kalcija, magnezija so lahko stimulative ali toksične v delovanju bakterij. Oba efekta pripisujemo prej kationu kot anionskemu delu soli. Pesticidi in sintetični detergenti lahko tudi motijo proces.

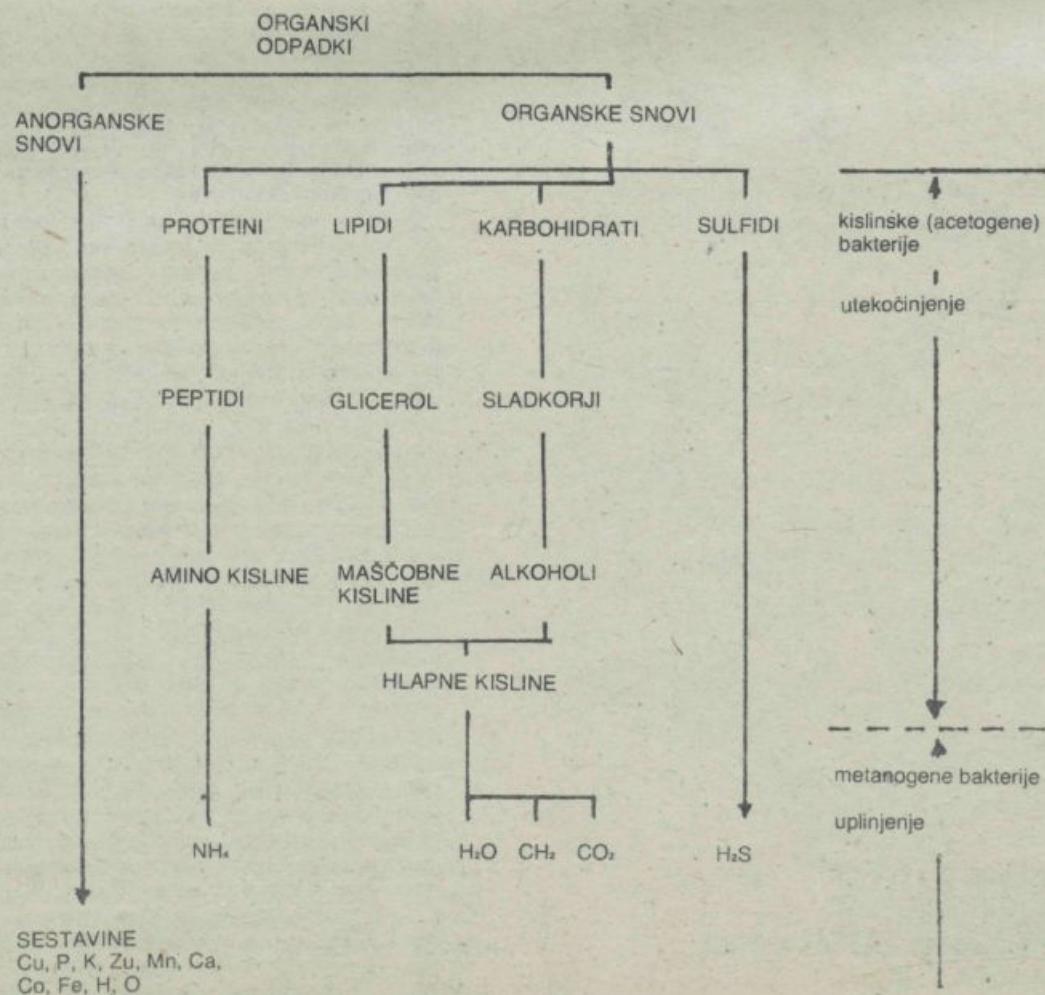
8.) **Mešanje** (2, 4, 8, 10, 12): če trdni materiali z nizko gostoto niso dovolj razkosani, lahko v digesterju formirajo peno in ovirajo produkcijo plina. Trdni materiali se zamrežijo v vlaknasti matrix, ki sčasoma otrdi, proces pretvorbe se prekine in pride do plastenja. Peno lahko uničimo z batom ali z rotacijskim dodajanjem svežega dotoka snovi.

9.) **Retenzijski čas** (8, 10): parametri, kot so temperatura, razredčenje, obremenitveno razmerje... vplivajo na retenzijski čas. Višje temperature pospešijo biorazgradnjo, kar sodi k nižjemu retenzijskemu času. Normalno trajanje razgradnje živinskega gnojila traja 2—4 tedne.

BIOPLIN — GORIVO PRIHODNOSTI

V svetu prihaja vedno bolj do energetskih kriz. Biokonverzija organskih ostankov je zato postala vedno bolj atraktivna. Ker je bioplin običajno obnovljiv, ima pomembno vlogo kot bodoči vir energij tako v razvitih kot v deželah v razvoju. Afrika, Azija, Latinska Amerika in Bližnji Vzhod imajo približno 38% od 9500 milijonov glay živine na svetu. Imajo tudi 72% preostankov sladkornih trsov svetovne proizvodnje, 95% ostankov banan svetovne proizvodnje, sedežev, kot so limone, pomaranče in kava.

Predhodni rezultati raziskav, dostavljeni UN Committee on Science and Technology for Development, prikazujejo, da mnogo razvitih in dežel v razvoju že raziskuje in razvija nekonvencionalne vire energije (bioenergija je prevladovala¹⁴). Na Kitajskem imajo nad 7 milijonov digesterjev za bioplin. Je najbolj napredna dežela za produkcijo bioplina. Samo 3,8% celotne populacije v državi uporablja tehnologijo bioplina. Provinca Sečuan je sprožila nacionalno kampanjo za pospeševanje nadaljnega razvoja. Tu so imeli tudi seminar za uporabo bioplina. 18 ljudi iz dežel v razvoju se je udeležilo seminarja. Pokrovitelj seminarja je bil UNEP (United Nation Environment Program) in Environment Protection Office of China's State Council¹⁵). Program je vseboval tako teorijo kot prakso (ogleda, možnosti za udeležbo pri gradnji,

opazovanja pri uporabi bioplina). Udeleženci so prišli iz Indije, Etiopije, Cipra (tu so ravno začeli planirati raziskave in eksperimente), iz Egipta, Gvatemale. Večina udeležencev seminarja je bila odgovorna za gradbo prvega digestorja v državi. Kitajci pravijo, da je pred njimi še dolga pot. Razvoj bioplina je koncentriran v Sečuanu in ni razdeljen po ostali državi. Na Švedskem fermentacija bioplina organskih odpadkov zadosti energetskih potreb v državi. Inštitut agrikolturnega inženirstva vodi glavni projekt bioplina s finančno podporo STV (The National Swedish Board for Technical Development). Energijo iz biomase lahko na Švedskem povečajo s pridelovanjem »energijskih rastlin«.

Kako je pa pri nas s produkcijo bioplina? Pri nas v sedanji fazi pridobivanje bioplina še ni ekonomično. V prostorih Biotehnične fakultete v Ljubljani imajo poskusno pilotno napravo za bioplin iz živalskih odpadkov. Naprava deluje od lanske pomladi. Za temperature, ki jih potrebujejo, skrbi delno solarni sistem, delno pa ogrevalne naprave. Iz odpadkov pridelujejo bioplin, pregledujejo vzorce snovi, ki po vretju ostane (dnevno), ter proučujejo mikrobiološke, biološke in kemične spremembe in procese. Dnevno dobijo pol kubičnega metra bioplina, ki ga pozneje spustijo v zrak. Načrte imamo še za večje projekte, vendar je treba zadevo dokončno raziskati in ji priti do dna, odkriti, kako bi bila v naših razmerah najboljše ekonomična. Za sedaj seveda za gradnjo takih objektov tudi ni denarja. Raziskovanje bioplina je za nas zelo pomembno, saj se ubadajo z vedno večjimi problemi glede živalskih odpadkov z raznih farm v Sloveniji.

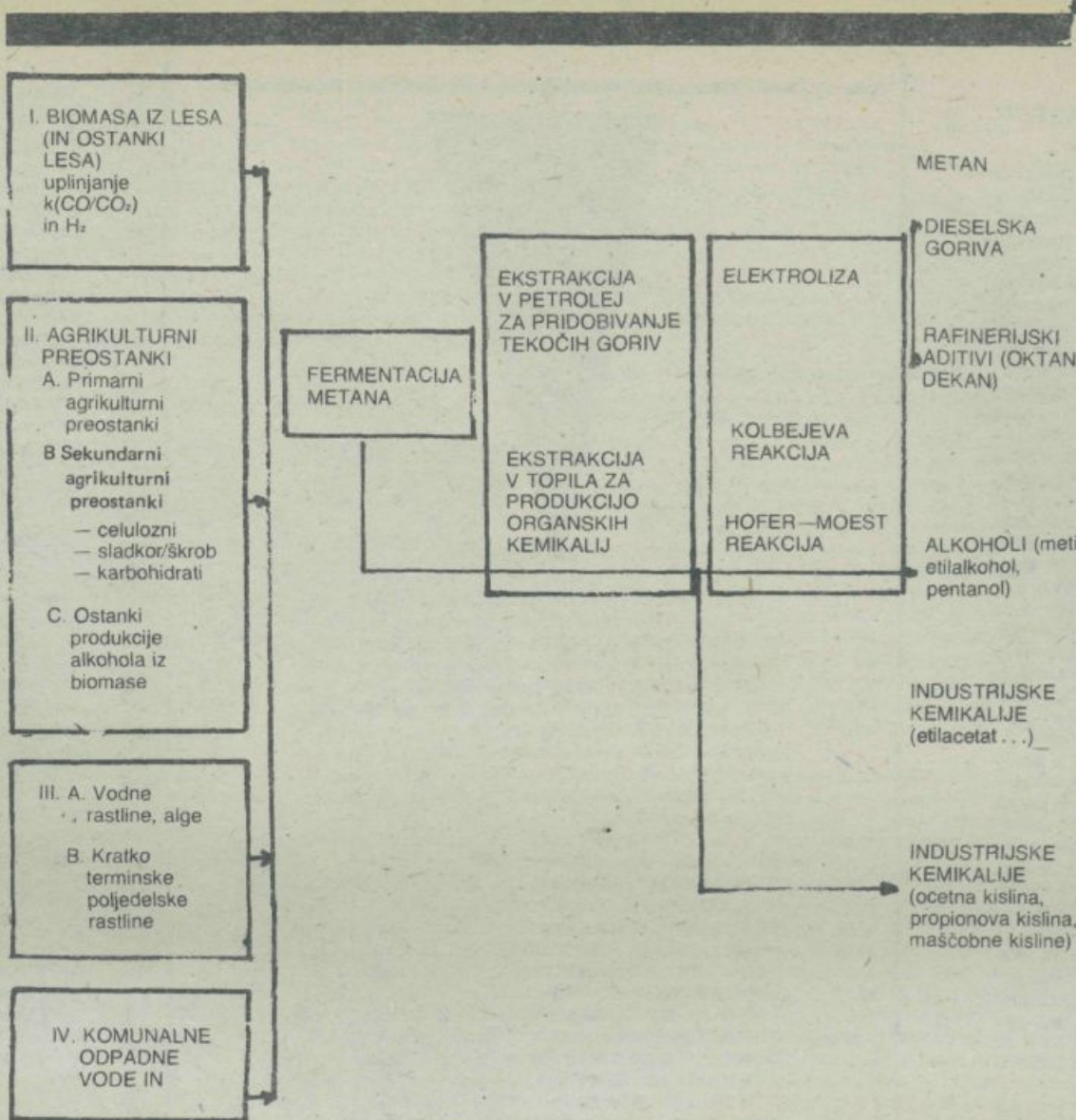
RAZLIČNE MOŽNOSTI PRIDOBIVANJA BIOPLINA

Nekaj možnosti sem omenila že prej, zdaj bi samo nakazala še nove možnosti, ki jih lahko uporabimo v prihodnosti:

1. iz odpadnih industrijskih vod (mlekarnstvo, klavnice...)
2. iz trdnih komunalnih odpadkov
3. iz komunalnih vod
4. iz energijskih rastlin (sončnice, sladkorni trs...)

NEUGODNOSTI BIOPLINA

1. začetna investicija za opremo je visoka
2. potrebno je dnevno hranjenje bioplinskih rastlin z določenimi količinami in koncentracijami organskih snovi
3. potrebno je dnevno nadzorstvo in vzdrževanje, da obdržimo proces in napravo stalno v delovanju
4. paziti je treba, da ne pride do eksplozije (preprečimo, da bi plin iz digestorja uhajal v atmosfero)
5. razpolaganje z materialom za digestor predstavlja problem, prav tako surovi odpadki — kvantiteta mora biti urejena, zemeljske površine omejene

UGODNOSTI BIOPLINA

1. ORGANSKA VSEBINA ODPADKOV JE REDUCIRANA IN STABILIZIRANA TAKO, DA JE KONČNI MATERIAL MANJ ONESNAŽEN, ZMANJŠANA JE ZDRAVSTVENA NEVARNOST
2. KONČNI PRODUKTI PRETVORBE SO NEOFENZIVNI V VONJU
3. GLODALCI IN DRUGE ŽIVALI V ZEMLJI NISO NAPADENI Z RAZKROJNIMI SNOVMI
4. SESTAVINE GNOJILA IZ SUROVIH ODPADKOV SO KONZERVIRANE, UREDNOST GNOJENJA TEH SESTAVIN SE MED RAZPADNIM PROCESOM POVEČA
5. GORLJIVI PLINI, KI IMAJO KOMERCIALNO VREDNOST, SE PRODUCIRAJO, KO JE HITROST RAZKROJA VELIKA.

BIOČIŠČENJE (BIORAFINIRANJE) BIO- MASE ZA PRIDOBIVANJE GORIV IN OR- GANSKIH KEMIKAJIJ

Biočiščenje je pretvorba biomase v tekoča goriva in industrijske kemikalije. Sestavljeno je iz treh stopenj.

1. Raztopljene in suspendirane fermentacijske substance lahko direktno vodimo v digestor. V začetni stopnji procesa se pretvori organski material z anaerobno fermentacijo v očetno in višje molekularne kisline. Tvorba metana je zatrita z uporabo specifičnega inhibitorja metana.

2. Druga procesna stopnja je odstranjevanje alifatskih kislin iz fermentacijske juhe, in sicer z ekstrakcijo tekoče — tekoče. Za produkcijo alifatskega goriva so višje organske kisline iz fermentacijske mešanice ekstrahirane direktno v petrolej. Nižje molekularne kisline so reciklirane nazaj v fermentacijsko mešanico. Če želimo kot fermentacijski produkt očetno ali propionovo kislino, ju lahko odstranimo z ekstrakcijo v petrolej. V vsakem primeru je kislini produkt še reekstrahiran v alkalni raztopini v drugem eksikatorju. Druga ekstrakcija je za koncentriranje kislin.

3. Produkcija ostalih produktov je izpolnjena z vodno elektrolizo organskih kislin. V tej procesni stopnji je alkalna raztopina iz drugega eksikatorja, ki vsebuje koncentrirane organske kisline, dana v elektrolizno celico. Pogoji elektrolize so lahko prilagojeni različnosti produktov, upoštevajoč alkane, alkene, estre, alkohole.

RIJA PAVLETIČ

LITERATURA

- 1) M.P. Bryant, E.A. Wolin, M.J. Wolin in R.S. Wolfe, Archives of Microbiology 59, 20 (1967)
- 2) L.G. Fry, Practical Building of Methane Power Plants for Rural Energy Independence, Santa Barbara, California (1974)
- 3) A. Bameit, L. Pyle and S.K. Subramanian, Biogas Technology and the Third World: A Multidisciplinary Review (International Development Research 103e, Ottawa, Canada 1978)
- 4) C. Bell, S. Boulter, d. Dunlop and P. Keiller, Methane: Fuel of the Future (Andrew Sugar, Cambridgeshire, UK, 1973)
- 5) T.D. Bisnas, Invention Intelligence, 12, 71 (1977)
- 6) U. Lall in Microbial Energy Conversion, H.G. Schlegel and J. Barnea. Eds (Erich Gtze KG, Göttingen, 1976), pp 361—378. This article deals with the scientific principles, process engineering, shapes of the digester reactors and the economics of the process.

- 7) M.J. McGarry and J. Stainforth, Compost, Fertilizer and Biogas Production in the People's Republic of China (IDRC, Ottawa, Canada 1978)
- 8) National Academy of Sciences, Methane Generation from Human, Animal and Agricultural wastes, NTIS Accession NO. PB-276-469 (Washington, DC 1977)
- 9) G. Prasad, N. Prasad and A. Reddy, Economic and Political Weekly, 9, 1347 (1974)
- 10) R. B. Singh, Biogas Plant: Generating Methane from Organic Wastes (Gabon—Gas Research Station, Ajitmal, Etanan, 1971)
- 11) S.K. Subramanian, Biogas Systems in Asia (Management Development Institut, India 1977), p. 200
- 12) Biogas Technology and Utilization, RAS/74/041/A104/01 (ESCAP, Bangkok, 1975)
- 13) E.J. DaSilva, in Fuels from Biomass, D.L. Wise, Ed (Dynate Ch-Rand D. Cambridge, Massachusetts, 1980) (in press)
- 14) E.J. DaSilva in Renewable Resources: A Systematic Approach, E. Campos—Lopez, Ed (Academic Press, in press)

Naročam en () izvod posebne številke o Poljski
Celotno kupnino (100,00 din) in poštino bom
poravnal (a) ob prejemu pošiljke.

Ime in priimek

Naslov

Poljska

ČASOPIS ZA KRITIKO ZNANOSTI - MLADINA - RŠ - TRIBUNA

Poljska

ČASOPIS ZA KRITIKO
ZNANOSTI
MLADINA
RŠ
TRIBUNA

Zasedba:
Miloš Bašin — tolkalca in slovenska glasbila
Aleš Gasparič — flavta in piščali
Lado Jakša — sintezator, klarinet in saksofon
Ibi Kongo — glas
Boštjan Perovšek — alt klarinet, harmonika in magnetofonski trakovi

Nastopi Saete v raznih galerijah postajajo vsakdanja praksa, zato sem z veliko radovednostjo pričakoval tudi njihov nastop v likovnem razstavišču Rihard Jakopič. Povezanost eksperimentalne glasbe in akademskega prostora je tu popolnoma prežeta s pomočjo identifikacijske linije. Se le v takem prostoru se eksperimentalna glasba interpellira v samostojni subjekt, prevzame svojo ideološko in estetsko funkcijo (ki je seveda znotraj ideološkega). Ta fuzija je tudi zlitje umetniške zavesti, torej tvori se medialna enotnost. Celotna umetnost moramo jemati kot multimedialno enotnost, saj bi selekcija per partes pomenila idealistično navzočnost. In kakšen pomen ima glasba Saete v tem prostoru ideološkega? Poglejmo najprej estetsko stran. Glasba Saete je skupen najrazličnejših šumov, zvokov, glasov, torej individualnih objektov, ki pa ne najdejo svoje povezave. Kakšne zaključke povleče poslušalec iz te audio navzočnosti, lahko samo ugibamo. Takšen odnos lahko predstavlja nevarno pot v larpulartizem, torej eksperiment zaradi eksperimenta. Glasba Saete je na prelomnici, ki definira obstoječe stanje. Od tod je zelo lahka tudi pot v elitiziranost, v hermetični prostor nekega koncepta. Kaj pa, če je problem v nekomunikativnosti občinstva? Toda moramo omeniti, da je glasba tista, ki pogosto feed-back poslušalcev. Gre za neko vrsto prisilne identifikacije, saj je poslušalec primoran glasbo ali popolnoma odbiti ali pa popolnoma sprejeti. Že sama glasba ga primora na taki rešitvi. Saeta je poleg nekaterih skladateljev ena redkih pravih eksperimentalnih skupin pri nas. Torej, če že govorimo o glasbi Saete, ne moremo poleg ljudi, ki so na to glasbo vplivali, kot na primer Karl—Heinz Stockhausen, Luciano Berio, Luigi Nono in Luc Ferrari. Skratka, Saeta je skupina, ki je v slovenski kulturni prostor prinesla zvočne eksperimente, inspirirane z deli prej naštetih skladateljev. Pa povežimo sedaj to z nacionalno izvirnostjo, torej diskurz nacionalnega (v pozitivnem smislu). Ali rock, punk, jazz glasba naših skupin nosi nacionalni diskurz? Tu smo na področju identifikacije s kulturno prosperiteto razvitega kapitalističnega sveta. Vse te stvari so v globoki povezanosti s skupino Saeta. Ne gre nam za to, da bi skupino popolnoma negirali, saj se zavedamo njihovega pomena v slovenskem glasbenem prostoru. Naša kritika je usmerjena popolnoma konstruktivno, saj želimo, da bi skupina Saeta v kritični samoanalizi preučila svojo glasbeno podobo.

Marko V. Uršič

OB RAZSTAVI SLIK JOŽEFA PETKOVŠKA V NA-

RODNI GALERIJI

Tudi tokrat se je pokazalo, da Narodna galerija ne skopari s kvalitetnimi razstavami. Po odličnih grafikah Albrechta Dürerja, smo tokrat priča retrospektivni razstavi slik Jožefa Petkovška, ki bo trajala predvidoma do meseca junija. Jožef Petkovšek se je rodil 7. marca 1861 na Verdu. Že v rani mladosti je pokazal velik slikarski talent, ki ga je izpopolnjeval v Parizu in Münchnu. Njegova psihična neuravnoteženost ga je že zelo mladega vodila vedno globlje v bolezensko blaznost, a je vendar kljub temu ustvaril dela, ki so pojem slovenskega slikarstva. V napadih blaznosti je uničil tudi nekaj svojega najboljšega slikarskega opusa. Umrl je 22. aprila, 1898. Petkovškove slike izpričujejo realnost življenja konec prejšnjega stoletja, zato bi jih lahko označili z več imeni: impresionizem, romantični realizem, žanr. Najbolje povedano, njegova slikarska podoba je dialektična mešanica vseh teh stilov. Izplačevanje koscev je ena njegovih slik s kmečko tematiko. V ta opus bi sodila tudi podoba Počitek pri košnji. V teh dveh delih je prisoten znaten vpliv kmečkega realizma, ki v slikah Doma in Beneška kuhinja prehaja v romantično in kmečkega življenja iz Tavčarjevih knjižnih del. Velik vpliv na Petkovška sta v tej izrazni tehniki naredila Leon Lhermitte in J. Bastien—Lepage. Vsa idiličnost kmečkega življenja se odraža v preprostih podobah kmečke kuhinje, vse je situirano na svojem mestu brez odvečnih motivov. Slika Tihožitje je Petkovškovo kombiniranje izraznosti raznih predmetov: lutnje, vaze, knjige in porcelana. Njegov kolorit je zares fascinanten, saj nas obema objema melanholičnem tonu. Rdeče pogrnjalo je tour de force te harmonije. Perice ob Ljubljanci so izziv zunanega sveta. Impresionizem naravnih oblik v podobah drevesnih krošenj, kombiniran z realistično podobo preprostega kmečkega prebivalstva. Tudi Hiša ob vodi sodi v ta okvir. Nejasne koloritne linije so zares impresivne, barvne ploskve so nanešene v melanholičnem tonu, kot izraz umetnikovega psihičnega stanja. Podoba Pismo s kmečko ženo pri branju pisma nas popelje v čas Jana Vermeerja, saj sta podobni obeh slikarjev izraženi v podobnem konceptu. Nekoliko nenavadna je slika Štorklja in zamorček, prav zaradi neobičajne kombinacije dveh figurativnih oblik. Slika, ki popolnoma izstopa iz vsega Petkovškovega cikla, je Polaganje v grob, ki je nastala po Riberovem originalu. To je podoba, ki je bila v srednjem veku glavni motiv italijanskega slikarstva, pri Petkovšku pa predstavlja njegov začetni spoprijem s kombiniranjem barvnih ploskev in čistih realističnih podob (predvsem nagubanega platna). Njegovo figurativno slikarstvo obsega več portretov, med njimi je tudi lasten. To je preprosta in realistična figuracija z občutenim koloritnim niansiranjem. Tematno ozadje nas še najbolj spominja na portrete flamskih srednjeveških mojstrov, ki ne skoparijo s svetlobnimi učinki. Razstava Jožefa Petkovška je ena redkih retrospektivnih razstav našega starejšega slikarstva, zato bo še najbolj, da si jo tudi sami ogledate. Ne bo vam žal.

Marko V. Uršič

ŠE O MONODRAMI ALI MATJAŽA ŠEKORANJE

»GLEDALIŠČE ENEGA«, knjižica izšli pri Knjižnici
Mestnega gledališča ljubljanskega, z letnico 1981

Besedilo, ki je sicer izdelano kot dizertacija za dosego doktorske časti na dunajski univerzi, je podnaslovljeno z »analizo pojavov v sedemdesetih letih v srednjeevropskem prostoru.« Bralec se kar hitro razkrije, da so mišljeni predvsem pojavi gledališke vrste, ki jih avtor bolj ali manj spretno razmejuje od ostalih sodobnih spektakelskih dogajanj. Povsod za izbor te teme je množičen izbruh te gledališke vrste prav v zadnjem desetletju od Pariza do Budimpešte in od Varšave do Skopja; preko tega manevrskega prostora sega razpravljalac le mestoma.

V zgodovinskem pregledu te dolgo zatajevane eruptivnosti tvega najdlje do Tespisa, jo skrbno in vestno zasleduje prek srednjeveških monologov »novec«, renesančne in meščanske dramatike do dvajsetega stoletja, ko se problem ob pojavu radia in televizije kočljivo nalomi. Avtorju se kažejo ob primerjanju monodrame s televizijsko dramo in radijsko igro osupljive dramaturške vzporednice, pa tudi bistvene razlike. Oziraje se na to zgodovinsko determiniranost, bi bilo pogrešati pogumnejših spopadov z avističnim gledališčem, praznovorom vsega umetnostnega nasploh, in z njim povezanim ritualom, ki sta v delu sicer omenjena, toda ne obravnavana. Tosome poizvedovanje bi utegnilo raziskovalca privedi do jasnejših mnenj o izvoru gledališča samega in ob upoštevanju specifične vloge jezikovnega znamenja v monologu do zanimivih odgovorov na glotogonična vprašanja. (Mimogrede: o tem vprašanju je razmišljal Jan Mukarovsky v odlični študiji, »Dialog a monolog«, Listi filologičke 68).

Ob mrzličnem iskanju gledališča enega množičnih pojavov in vzrokov zanje se Šekoranji kažeta predvsem dva:

- kriza gledališča in socialna vpetost igralca v zlom gledališke institucije
- personalistični činitelj, pogojen v samem igralcu kot reprezentantu moderne zavesti. Posebno mikavno je spogledovanje s to zadnjo tezo.

»Vsak prazen prostor je lahko oder. Moški koraki čez ta prostor, drugi ga opazuje — nič drugega ni treba, da se sproži gledališko dejanje.« (Peter Brook, Prazen prostor) Ta prečkajoči osebki ni bil preprosto človek, pač pa spolna oseba — moški. Da se pokaže, da ga druga spolna oseba vidi. Vasezagledanost egocentričnega in avtoritativnega geste in akcije razkazovalca lastnega telesa so odmak od (makro—)socialnosti k onanističnemu posvečanju narcisoidnim manifestacijam. Ob vzporedanju rituala z umetnostjo in primitivne osebe z nevrotično se je s podobnostmi pozabaval že Freud. Delovna teza M. Šekoranje pa je, da si umetnost skuša obdržati statusni simbol v družbi in si na način gledališča enega (monoshowa vobče) podzavestno utira pot k tistim spektaklom/ritualom, ki bi človeka spet ovrednotili kot del narave (kar milorečeno nikoli ni bil — op.p.) v prazgodovinskem smislu.

Na neki železniški postaji je ročki srednjih let v dežnem plašču, pod njim pa (samo predpostavljam — op. p.) popolnoma gol. Če bi bil zavezan gledališkemu toposu in ne kolodvorskemu, bi se z njegovim spektaklom ukvarjala gledališka kritika in ne psihopatologija. Gledališče je namreč tisto, ki je pod plaščem metaforičnosti sakralnega, institucija gledališča pozorno bdi nad dogodkom. Ekshibicionistu omogoča podjetje z institucijo legitimno uveljavljanje, saj se na odru nikoli zares ne zlomi zakon, saj nikoli zares ne teče kri, saj je igranje samo simuliranje.

Delo je torej ilustrativen in dokumentiran (celo preveč pedanten) prikaz prikaz ene od gledaliških smeri, ki ji le — ta po čudnih potih ubira. Problem je kočljiv in tla majava (F. Kalan v Hvalnici igri). Meni se pa skupaj s Kalanom grodko vzklika: Homo ludens — homo sapiens! (prav tam)

Mihail T. Bregant,
Poljsica pri Bledu

UREDNIŠTVO »TRIBUNE«

RAZPISUJE

javni nagradni literarni natečaj

za poezijo in kratko prozo

Kandidati naj pošljejo največ tri pesmi oziroma en primerek kratke proze, ki ne sme presegati pol avtorske pole (7,5 tipkanih strani, 30 vrstic na strani). Tekste pošljite v dveh čisto tipkanih izvodih na naslov: TRIBUNA, Trg osvoboditve 1, 61000 Ljubljana, s pripisom za literarni natečaj, podpisane s polnim imenom in priimkom, opremljene z natančnim naslovom (tudi občina!) in žiro računom avtorja.

Žirija, ki bo pregledala in ocenila tekste, poslana na natečaj, bo imela možnost podeliti tri nagrade (prvo, drugo in tretjo). Nagradjeni teksti bodo objavljeni v TRIBUNI. Poleg tega si uredništvo pridržuje tudi pravico, da na predlog žirije odkupi najboljše nenagrajene tekste. Žirijo bodo sestavljali: en neposredni proizvajalec s področja kulture,

en literarni kritik,
en kulturni urednik.

Rok oddaje je 1. maj 1982.

Tekstov, ki ne bodo ustrezali pogojem natečaja, žirija ne bo mogla upoštevati.

VIDETI GLASOVE SUSAN GRIFFIN IN SE VPRAŠATI: MAR TAKO UPRIZARJATI?

V zadnjem času srečujemo na odrih slovenskih gledališč nekaj del s feministično tematiko (V. Duša: Jaslice, D. Moravci: Ženski na podeželju). Vse močnejši zahtevi po emancipiranosti žena se pridružuje z uprizoritvijo Glasov SNG—Drama Ljubljana in omogoča številnim »nezaposlenim« igralkam ščepec delovnega užitka.

Ob uprizoritvi Glasov izpod peresa Susan Griffin (oni dan so jih gori postavili v Mali drami SNG) gledalci nismo bili deležni ščepca estetskega užitka.

V temine gledališke politike je zavita dramaturška skrivnost, zakaj so se v ljubljanski Drami (o, da dramaturgi ne bi postali podobni onim iz MGLI) odločili za uprizoritev dramatsko nerazgibanega teksta s šibkim fabulističnim zarisom, s povprečno formalno oblikovanostjo (vsaj v prevodu) in z nepričljivo izraznostjo. Če že morajo Glasovi nekaj biti, so najprej in predvsem poezija (literatura), za katero, mimogrede rečeno, velja nekoliko drugačne zakonitosti kot za dramatik (gledališče). Združiti poezijo z gledališčem pa v omejenem primeru ni uspelo niti dramaturgom niti režiserju; igralka so obstale na odru gluhe za usodno moč besed in za njihov zven. Glasovi res lahko ob ustreznem režiserjevem posluhu postanejo kvalitetna radijska igra, ob nasilnem in brezčutnem hotenju literaturo spremeniti v gledališče pa uprizoritev postane nepričljiva, igra v nič, prav taka, kot jo je režiral Jože Babič.

Osnovna dramaturgija Glasov je jasna in preprosta. Osemindvajsetletna Erin, zapita nesrečnica, devetnajstletna Rosalinde, petintridesetletna diplomantka in socialistka Maya, osemindesetletna ostarela filmska igralka Kate, šestinštiridesetletna gospodinja Grace predstavljajo, vsaka v svojem večnem monologu, ki je že in samo spominjanje, svojo usodo (usodo svoje generacije). V tej usodnosti je skozi njihovo življenjsko (odrsko) pot moč zaznati prikrito, a odločno obsodbo današnje civilizacije. Spet ta večna usodnost je kljub generacijskim preprekam vsem ženskam ista in se kot literarno izrabljena finta oblikuje v nujno zlo, ki uklenjuje človekovo telo. Vodi v pesimizem, k resigniranemu (pasivnemu!) uporu, ki se prevesi v nujnost in nič drugega v obstajati in živeti. »Ko poguma zmanjka, greš naprej kar tako«, izpove Kate. Tako govorimo o enem same življenju in o petih različnih tega življenja (življenja sodobne ameriške družine), ki se izrazijo v izrazito monološko oblikovanem tekstu — režiser je monologičnost celo podčrtal s svetlobnimi rezi. Vsi monologi se v podtekstu izoblikujejo v neviden notranji dialog več glasov — verjetno ene same ženske (Maya). Dialog se oblikuje iz petih problemskih sklopov, ki se zaokrožijo v nekaj temeljnih bivanjskih vprašanj (o lastni biti — kaj sem, o strahu in samoti, o iskanju ljubezni, o spoznavanju resničnosti) in tvorijo standardne in seveda večne teme nikoli zadovoljivega človekovega hotenja po premišljevanju o enih in istih stvareh. Iz uničujočega kroga ponavljanja se pač ne da rešiti s povprečnostjo. V trenutku, ko gledalec pričakuje aktualizacijo in zaostritev boleče problematike pa, se režiser zadovolji z njo (s povprečnostjo) in celo doseže, verjeti ali ne, golo reprodukcijo literarne predloge.

Premalo dramaturške analize in režiserjeva nezmožnost, kaj početi s tekstom, je njegovo krljivo zgradbo razbila na več monoloških likov brez globlje psihološke motivirane poteze. Povprečnost scene in nedomiselni rekviziti (igračkanje s filmskim projektorjem — simbolom Katine preteklosti in slave, pa nesmiselno Rosalindino onaniranje s telefonom — večno iskanje in hrepenenje k nečemu oziroma k nekemu) porivajo predstavo v komercialen, neizviren, na trenutke banalno-diletantski in smešen kliše.

Igralke, večkrat prepuščene same sebi, brez prepotrebne koncentracije niso nadgradile dramatsko šibke literarne predloge. Njihova nesuverenost in negotovost na odru ni mogla ustvariti iz literature gledališča. Nemoč doživeti posamezne like, očitno predolgi premori med posameznimi monološkimi prizori so razkrivali premajhno poznavanje ženske psihologije in opozarjali na formalen odnos do aktualnih problemov sodobne ženske v svetu. Igrale so: Metoda Zorčič, Barbara Levstik, Iva Zupančič, Vika Gril in Mihaela Novak.

Morda več uma pri izbiri tekstov, srečnejšo dirigentsko ročico in vsaj malo več koncentracije je treba za v bodoče želiti. Drugače bomo pisali in govorili o novem Mestnem gledališču ljubljanskem.

PRIHAJA KONCERT

Naslednji teden bo v Jugoslaviji gostovala zanimiva glasbena skupina iz Francije, ki je na tamkajšnjih festivalih »sodobne« glasbe izstopala s svojimi koncerti. Nastopili bodo v Zagrebu, Splitu, na Reki in za zaključek v Ljubljani.

Hellebore je grupa štirih dvajsetletnikov, ki živijo in delajo v Nancyju (gostitelju pogostih glasbenih prireditelj). Čeprav njihovo glasbo označujejo z »minimalističnim rockom«, bi v njej našli čvrsto ritmično bazo tradicionalnega rocka, ki pa je nadgrajen s tokovi dvajsetega stoletja (od Igorja Stravinskega do Hetfield — The North in Henry Cow).

Skupina nima vokalnega solista, ker mislijo, da je v njihovo glasbo težko vključiti človeški glas. Bolj jim odgovarja, da svoje glasbene ideje kreirajo samo z instrumentalnim zvokom.

Koncert v Ljubljani je predviden za četrtek, 15. 4. 81, v organizaciji Studentskega kulturnega centra, ki je pri nas že nekajkrat uspešno predstavil skupine iz gibanja Rock v opoziciji.

Kdor je doslej prisostvoval RIO festivalu ter koncertom ETRON FOU LÉLOUBLAN, WORK bo že vedel, zakaj mu je priti tudi tokrat.

ZORKO SKVOR

Naj začnem kar s pesmijo Williama Blaka, ki jo je Bataille postavil na začetek knjige Duhovnik C.

V tem trenutku se sramujem svoje poezije, preziram svoje slikanje, ponižujem samega sebe in kaznujem svoj značaj, in peró je moja groza, svinčnik moja sramota, zakopavam svoje talente in moj ponos je mrtev.

To občutje sramu, nemoči, groze, obstajanja na robu svoje eksistence se vleče skozi celo knjigo, ki je mučna, neprijetna za branje, kajti bralca večkrat obide slabost, občutje praznine. Nekateri kritiki imenujejo knjigo neu-

spelo, največkrat pa jo pri svojem obravnavanju Bataille levih literarnih del sploh zaobidejo. Za razliko od del, kot so Gospa Edwarda, Modrina neba, Mrvec, Zgodba o očesu, Moja mati (te bralci najbolj poznajo — izšlo so pod naslovom Plavetnilo neba, v zbirki Erotikon, Prosveta, Beograd 1978), je v delu Duhovnik C. dosti bliže smrti kot življenju, bliže svetemu, pa spet največjim opolzkostim. Duhovnik C. je prvič izšel leta 1950, v obdobju, ki njegovemu literarnemu opusu ne da nič bistveno novega (edino večje delo, ki izide do njegove smrti, je Divinus deus). V slovenščini je do zdaj izšel le slabši prevod Mrveca v erotični številki Problemov (številka 111—112, 1972, letnik X), tako da je iz nam dostopnejših branj znan Bataille kot pisec erotične literature, ki jo imajo nekateri skoraj za pomografsko, erotike, ki

dela na bralca fizično, tako kot med drugimi pisavami de Sadova in Lautreamontova. Za Batailla je literatura nekaj ali pa ni nič. Erotizem in smrt sta si zelo blizu, saj gre pri obeh za razpršitev jaza, za možnost zlitja z drugimi edinkami. Vendar »Kakor hitro se človeški duh obrne k erotizmu, naleti na osnovno težavo:

Na nek način erotizem izzove smeh.

Erotična iluzija lahko zbudi ironijo.

Vem da lahko, celo ko govorim o Erosovih solzah, spravim sebe v smeh... S tem se Erosu niti najmanj ne manjša njegova tragičnost. Eros je predvsem tragični bog.

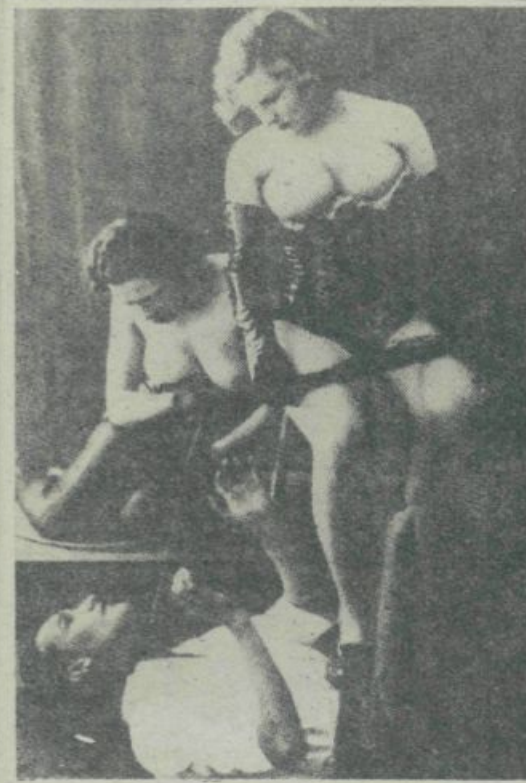
Seksualno življenje podlega eni prepovedi. Nedopustno je, **prepovedano se je ljubiti**! Razen, če se to ne dela naskrivaj.

ka« beremo (še prej pa v Blakovi pesmi!): »Knjiga ni izšla v naslednjih štirih letih. Branje teksta mi je povzročalo grozo: tekst je bil zmazan, komičen in nikoli nisembral česa podobnega, kar bi mi povzročalo večjo muko.« Še bolj natančno pa razberemo odnos do pisanja v naslednjih »Zapiskih duhovnika C.«, v Predgovoru Charlesa C. »Tako založnik kot Charles, brat—dvojček Roberta C., ki ga Charles posmehljivo imenuje »abbe« duhovnik, se rokopa (Charles Robertovih zapisov, založnik pa Charlesovih), lahko rešita le tako, da tudi sama pišeta, in to uvode, spremne besede, epiloge, pričevanja. Zdi se, kot da bi Bataille postavil skozi te različne zapise (različnih pripovedovalcev) oklepaj za oklepajem, ki nas bi postavil vedno dlje od bistvenega, ne pa nas vedno bolj zaokroževal, postavil vedno bolj na tesno znotraj teh oklepajev. Še nekaj navedkov iz »Predgovora Charlesa C.«:

»Edini način, da se odkupi krivda, da nekdo piše, je, da se izniči tisto, kar je napisano. Vendar tega ne more storiti kdo drug kot avtor; uničenje, ki pušča bistveno nedotaknjeno, trditve pa lahko vseeno tako na tesno povežem z zaničanjem, da moje pero briše sočasno, ko napreduje. Deluje na isti način kot navadno deluje »čas«, ki od svojih številnih zgradb ne pusti obstajati kaj drugega kot sledi smrti. Menim, da je skrivnost literature tukaj, da je knjiga lepa, če je spretno očistena ravnodušnosti ruševin. Treba bi bilo kričati vsaj tako močno, da si ne bi nihče mogel predstavljati preživetja tistega, ki je tako prostodušno kričal na vse grlc.

Tako sem, po Robertovi smrti, zato ker je zapustil odkritosrčne zapise, moral uničiti zlo, ki ga je storil, moral sem ga še z izgovorom svoje knjige uničiti, pokončati.

Meja, ki jo postavlja eno pisanje, je takoj presežena, prekoračena z drugim pisanjem. Meja je zanj vedenje o tem, kako naj se to zamejitev prestopi. Bataille pa ves čas poudarja prednosti pesniškega govora, tudi proze, nasproti diskurzivni misli.

Julija Kristeva, zakaj seminar o Celinu?

Če lahko uporabim kar njegove besede, zato, da bi pokazali, v kolikšni meri naši sodobniki ničesar ne vidijo in nič ne vedo. Ali, če naj povem malce drugače: Celinovi teksti in njegovo izkustvo se mi zde edino, kar je na ravni krize, in sicer krize identitete, struktur in institucije. Ravno v tem smislu so ti teksti in to izkustvo moderni. Drug razlog je, in sicer v nasprotju z videzom, v teži njegovih del. Razum pred izkustvom, ki je prisotno v teh delih, odpove. To izkustvo je obenem Celinovo izkustvo in izkustvo dvajsetega stoletja — obe izkustvi sta postavili racionalnost in racionalizem pod vprašaj. Celine nas izzove in dejstva, da nas izzove, ne moremo razgaliti brez tveganja. Konec koncev namreč zamaja vsakršni formalizem. Čas bo že, da se znebimo univerzitetne dediščine formalizma, ki je obvladoval trideseta in celo šestdeseta leta. Formalizem postaja nadležen, saj je tako rekoč nekakšna priprava, ki skuša razložiti literarno izkušnjo, ne da bi se pri tem zmenila za subjekta te izkušnje in ne da bi ji bilo mar za politični in družbeni položaj, v katerem se ta subjekt, ki preživlja pretresljivo dramo, nahaja. In ali naj pozabimo na Celina, kot je nastopal proti vsem mafijam, pa naj bodo te profesorske ali profesionalne? Vse to ostaja tudi danes še kako koristno. Prav zares, Celine je naš sodobnik.

Kako razlagate Celinovo odločitev, da je izbral kot svoje pisateljski psevdonim materino ime?

Odgovorila bom na dvojni način. Naj vas najprej spomnim, da ta, ki se sprehaja po ulici s svojo osebno izkaznico, in tisti, ki piše, nista en in isti subjekt. Pri Celinu obstaja med ideologom in pisateljem razcep. Njegovo izkustvo kot izkustvo pisatelja se torej ne ujema nujno z njegovim vsakdanjim življenjem, s stališči, ki jih je bil zavzel, ter z njegovimi političnimi angažmaji. Psevdonim zaznamuje ta razcep. In zakaj materino ime? To je kar obširno in težko vprašanje. Moja hipoteza je, da je za slehernega pisatelja dejanje pisanja boj, nenehen dramatični boj s simbolno funkcijo, kot jo predstavlja oče oziroma očetno ime. V tem boju se v nekem trenutku povrne tisto, kar je potlačila simbolna funkcija, in se sedaj znajde na strani tistega, kar lahko predstavlja in upodablja mati. V drugem trenutku pa ne gre več za povratek potlačenega, potlačeno nič več ni na mestu hlapca, ki stoji nasproti zavidanja vrednemu gospodarju, temveč se polasti njegovega mesta; in ta drugi trenutek je trenutek pisave, ki terja nov, piščoči dispozitiv. Pisatelj položaj je torej nekakšno nihanje med identifikacijo z materinskim kontinentom v prvem času, ter med prevzemom očetne vloge v drugem času, ko sin prevzame lastno ime. Pri Celinu je morda poudarjen prvi trenutek procesa pisanja. Če gledamo tako, nam nudi njegova izkušnja precej zanimivo podobo. Celine je na eni strani mojster, ko prikazuje tisto potlačeno, to, kar je primarno (glasbo, pulzijo, substanco, telo). Po drugi strani pa je vendarle dejstvo, da imamo opraviti z »neuspehom« (čprav je ta neuspeh nekaj relativnega in moramo njegove izkušnje predvsem in najprej občudovati) glede na očetno funkcijo. Na ta način bi po moje lahko razložili dve zadevi, ki sta problem Celinove izkušnje, in sicer njegova ideološka stališča (antisemitizem oziroma fašizem) ter njegovo težavo, da bi bil »pozitiven«. Celine je pisatelj apokalipse, ko pa se skuša potrditi, s tem ni bog ve kaj. Mislim na primer na balet, kjer sicer morda mestoma čudovito dojetil izjem zvočni v obrabljenih frazah...

Kako se materinski kontinent, o katerem govorite, vpisuje v Celinovo pisavo?

Z ritmom in melodiko, ki vstopata v jezik običajne komunikacije. To ritmičnost slišimo v asonancah besed, ki jih je bil izbral, in še posebej v nenavadni sintaksi njegovih tekstov — v največji meri, ko gre za njegove pozne, neupravičeno

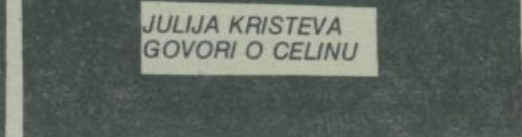
Navedeni stavki so razgrnili nekaj temeljnih Bataille-vih kategorij, kot so prepoved in prestop, erotizem, seksualna dejavnost, vendar to še zdaleč niso vse oblike različnega/eroticnega. Na različno naletimo ob vsakem branju Batailla, pa naj se kaže kot truplo, uriniranje, kot človeško blato ali nebrzdano trošenje, religiozna ekstaza, ženska poltena lepota, kot smrt. Bataille prepovedava v vsakem organizmu, pa naj bo posamezen ali družben — dve nasprotujoči si in dopolnjujoči se gibanji: gibanje prisvajanja in pa gibanje odklanjanja, kamor spadajo tudi zgoraj naštetih različnih elementov.

Batailleve knjige niso govor, ampak erotizem, užitek, žrtvovanje, potrošnja. Njegova praksa je zapisati teme erotizma, žrtvovanja, tako družbenega kot osebnega preloma/rupture. To sledi tem je podobno erotičnemu romanu ali filozofskemu eseju: vendar kar velja, ni to, ampak silovitost misli, ki je pripeljala tja, kjer se misel izgublja. Bataille postavlja erotične teme, da jih razkroji, skozi raztrganje likov in logičnega smisla. V Duhovniku C. je razkrojevanje stalno na delu, saj novo pisanje briše sledi prejšnjega. Že v »Predgovoru, Pripovedi založni-

podcenjevalne romane. V romanih Nord, Rigodon je sintaksa presekana, vendar tri pike še zdaleč niso zgolj v okras, ampak kažejo na elipse... Tudi vloga dialektika lahko razložimo na isti način. Druga zadeva je, kako Celine ves čas poudarja glasbo. Tako imamo teme vokalnih pojavov, ki opravičuje njihovo neprestano prisotnost s pojavi šumenja v ušesu, s trenutni slabosti, z bolečinami v glavi... Ta vokalna tematika razpršuje tekst prav podobno kot ga razpršujejo oralistični vplivi in nastop mamil (zlasti v Pont de Londres in v Guignol's Band): slednja vpliva se ujema s pojavi zamračitve zavesti ter simbole funkcije in sta blizu psihozi. Takšno stanje pa tekst obvlada kar s svojim dispozitivom, že kar s svojo pisavo.

V tekstu, ki ste ga pravkar objavili, govorite o psihotičnem in fetišističnem robu, ki je ena izmed nevarnosti za subjekt poetske pisave...

Ta pojav je pravzaprav že kar star, in so mu bili dejali »mistika«, »norost« ali »svetost«. V vse bolj posvetni sodobnosti, ki naj bi jo obvladoval um, pa ta pojav ne najde svojega mesta v nobenem izmed kodov, pa naj bodo ti kodi religiozni ali pa kakšne druge vrste. Čeprav se skuša obdržati na robu avantgardizma, moderna literatura v precejšnji meri vpliva tudi na imaginarno. Ta literatura je plodna, saj preko nje govori to, čemur tukaj, ker boljšega izraza na hitro ne najdem, pravim telo. Celine je kot zdravnik gotovo na pravem mestu, da govori o telesu. Predvsem pa je važno, da je eden med prvimi, ki so spoznali, da telo ni zgolj substanca, kakršno pozna in opisuje medicina, temveč da je telo označevalec, ki se zmakne označenca, tako da lahko damo temu izmiku dvojni pomen: označevalec ob-računa z označencem, ki ga istočasno vplete v igro. V tem je celoten problem Celinovega pisanja: ali bo prišel do izraza predvsem označenec, in bomo brali mnogoterost-smislov, izbruh sporočil, mnogovrstnost zapletov ter celo simfonijo pomenov, ali pa bo nasprotno označenca spodletelo na celi črti, tako da bo z njim potekel ob-račun ter bo izvoljen. Nevarnost, ki preži na skušnjo, o kateri govorim, je torej izguba identitete. Takšna je osnova, podlaga, na kateri sama definiram rob psihoze. Od tod se ta estetska skušnja, ki poteka v posebnem družbenem polju in ji niso tuje krize struktur, religije ter identitete (o tej sem pravkar govorila)časno opre na tisto, kar je dvajseto stoletje ponudilo, da bi zrušilo religije, kar je ponudilo v njihov nadomestek: to so totalitarni sistemi, ki se predstavijo predvsem kot pojavi reda, ko gre za fašizem, ali pa vzniknejo iz neuspeha revolucije — tako je s stalinizmom. Estetska izkustva nemalokrat pristanejo na to politično polje, ko se z njim spočijo (tudi moramo upoštevati tveganje, o katerem sem govorila). Ta rešilni pas jih seveda potegne v zgodovinsko gledano pasivistične vode.

JULIJA KRISTEVA GOVORI O CELINU

Tod naletimo na Celinov trnov boj s tem, za kar je bil prepričan (in ni se motil!), da tvori moderne stebre simbolnega: monoteizem, ki sam sloni na judovstvu, na drugi strani pa prostozidarska poslušnost. Že se najdemo pred prvo dilemo, kajti o Celinovem spoprijemu s pravkar omenjenima stebroma simbolne funkcije lahko govorimo, ali pa ga sramežljivo obidem, in vprašanje ostaja še vnaprej. Dosti bolj potrebno pa bi bilo, če bi se v vprašanje poglobili, in pogledali, zakaj je umesten Celinov bes proti tistemu, kar ima v simbolnih institucijah vlogo potlačitve, proti tistemu, kar se v njih skriva nepravilnega in samovoljnega pod razglašanimi namerami univerzalnosti, dobrote in tolerance... Na drugi strani pa bi se morali ozreti na dejstvo, da Celinova estetska izkušnja ni znala upoštevati tega, kar je nujno potrebno, nujnosti simbolne funkcije, ki jo institucije resda arhaično utelešajo, pa jo je treba obnoviti in prilagoditi sodobnosti. Simbolno je usmerjeno k temu, da vzpostavlja pozitiviteto, in na ta način

zastavlja vprašanje podružbljanja užitka. Sedaj pa o antisemitizmu: ne zdi se mi zgolj naključje, da ves čas zastavlja ob Celinu prav to vprašanje in mnogi poznajo prav to njegovo stran. Nič lažjega kot to, da rečemo, da je Celine antisemit. Vedeti pa bi morali, da smo antisemiti vsi: brž ko imamo ta »vsi«, antisemitizem že obstaja. S tem niti nočem reči, da moramo Celina »oprati greha«, kajti to bi morali storiti dosti prej z določeno navado, ki je za levico nekaj samoumevnega, meni osebno pa nikakor ni po volji: gre za prepričanje, da si bomo umazali roke, če se bomo dotaknili osramočenega.

Dejala bi, da je judovstvo govor, ki obenem poudarja nujnost očetne funkcije pri govorečem bitju ter pravico do razlike. Eksoodus in druge prigode, ki jih je doživljal judovski ljudstvo, so nedvomno pripomogle k temu, da je v očeh drugih to ljudstvo obenem utelešalo zakon in tolikanj kočljivo pravico do različnosti. Zato se moramo vprašati, ali je moderna skušnja simbolnega na tisti ravni, ki jo je dosegel judovski govor. Prav v razmerju s tem govorom lahko premerimo izgubo, ki jo je prinesel racionalizem. Scholam je v

Vendar če se ljubljenje odvija naskrivaj, prepovedo življa pretvorbo, obenem meča na tisto, kar prepoveduje, silj groze in božanskega; z eno besedo religijski sij. Prepoved prenaša lastno vrednost na to, na kar se nanaša.

Prepoved daje tistemu, na kar se nanaša, smisel, ki ga prepovedano dejanje samo po sebi ni imelo. Prepoved vodi k prestopu, brez katerega dejanje ne bi imelo zapeljivega temačnega sija».

(Erosove solze)

Zanj je pisanje literature enako procesu žrtvovanja, besede so tiste, ki zgorevajo v žrtvenem ognju. Žrtvovanje, in ne samo Jezusovo, je dalo občutek zločina; žrtvovanje je na strani zla, brez katerega dobro ne more. V vsakem »žrtvovanju« je objekt želje ničnost, tako je v »komunikaciji«, ljubezni. »Komunikacija« je ljubezna, a ljubezna umaze tiste, ki jih povezuje. Odsotnost »komunikacije« je vredna največje obsodbe, vendar je tudi »komunikacija« kriva, ker ne more nastati brez ranitve ali umazanja bitja.

V Duhovniku C. je težnja po »komunikaciji«, po premaganju praznine, premostitvi prepada med njimi stalna, trpka, nedosežena. Ljudje lahko »komunicirajo« edino izven sebe samih, tako da hočejo zlo, packo, ki postavlja njihovo bit v igro, jim omogoča, da prodirajo en v drugega. Bataille zapiše, da vsaka »komunikacija« izhaja iz samomora ali zločina. Da jo spremlja posmrtna groza, njeno namenje je gnus. S tem da v sebi, v drugem uničujemo celovitost; bitja, se odpiramo skupnosti. Ker »komunikacija« želi bitja, ki so svojo bit dala v igro, jo postavlja na mejo smrti, ničnosti; bitja se spustijo onstran sebe samih, na mejo ničnosti.

Do spojitve pride le v trenutku neustavljivega smeha, ko se Charles in Eponina prepuščata razbrzdanemu veselju, smehu brez konca, vendar, kot pravi Rosie: »... sreča zahteva polno zavest pri grehu.«

In še to: »V mislih imam tako veliko obscenost, da bi lahko izbruhala najstrašnejše besede in še ne bi bilo dovolj.« »Zadnje med kurbami niso nič manj nesposodne, vendarle one nimajo te sreče VEDEENJA.«

Batailleva literatura se lahko bere od obscenosti (prepovedi) dalje. Ob Erosovih solzah je Bataille zapisal, da je naš edini izhod zavest. Zavest »immanentne celote« pa je enkrat smeh, spet opolzkost, zev in molk. Ko se »celovita bit« postavi onstran ali tostran smisla, se definira kot »zavestna prisotnost človeka v svetu, kolikor je ta ne-smisel/non-sens«.

(O Nietzscheju)

V odnosu do danega - smisla (donne-sens), ki ima to-giko, ki bazira na neprotislovnosti, na homogenosti edinega smisla, pač do vsega, kar je definirano kot »znano«/»connu«, se poetična gesta pri Bataillu zaznamuje kot prelom v zamejenosti tako da vpeljuje v zaprt, zaključen diskurz »svobodo besedne zveze«, kar se zgodi, je odprte danega—smisla, z besedami seže do »neznane«/»inconnu«.

V Bataillevem pisanju se prebitje mej kaže na ta način, da prvi roman nujno zahteva, da mu sledi drugi roman, temu tretji: imamo občutek stalne izpahnitve, procesa, v katerem ni objekt, ki ga zasledujemo, nikoli dosežen — objekt, ki ni v tem primeru nič drugega kot subjekt.

VERA PEJOVIČ

študiji, ki so jo objavili Les Temps Modernes, pokazal, kako je v Nemčiji antisemitizem krenil svojo pot vzporedno z univerzalnim racionalizmom humanistov. Univerzalistična misel je Judu kratila pravico do različnosti in je spodbujala na pogled tolerantno (to pa je bil le začetek) spodbujala misel, naj se zatre pravica do specifičnosti, do posebnosti. V kolikor estetski govor zavzre očetno funkcijo in v kolikor deli skupnostne socializatorske iluzije, je prav tako pod ravnijsko resnico judovstva. Danes se torej nahajamo pred nujnostjo tretjega časa, ki bi moral obenem obdržati tisto, kar je odkril Celine (potlačeno racionalizma), in računati z možnostjo simbolne funkcije. Takšen je problem sodobnosti in takšno je področje boja po Celinu. Celinova melodičnost in njegova osamljenost sta tod zato, da bi nam to pokazali, in v tem je Celine naš sodobnik. Ker vzpostavlja judovski govor pravico do razlike tako, da vzdržuje očetno funkcijo, bi rekla, da je Jud ta, ki govori tuj jezik; Jud je tisti, ki omogoča vzpostavlo določene skupnosti na ta način, da ga ta skupnost izključi. Celine je govoril tako, vendar ne da bi tega vedel. S svojo strukturo in s svojo melodičnostjo izrekajo Celinovi teksti pravico do razlike, tega pa Celine sam ne ve. V tem ko ne ve, vedo to namesto njega drugi, in tako pride do tega, da si izposodi njihov govor. Prav v tem je »kiks«, če naj uporabim njegov lastni izraz. Nasprotno pa notranja ekonomija njegove pisave ni v nasprotju z resnico izkušnje njegovega in tudi ne z resnico njemu lastnega načina zaničanja — vse to pa ni tako zelo daleč od izkustva bibličnega ljudstva. Pravkar sem omenila »socializatorske iluzije«, in moram zato dodati, da je Celine ljudski, da berljivost dopušča in jo omogoča. Tako se izogne čerem elitizma, ki jim sicer v tolikšni meri zapadajo raziskave z različnimi dramatičnimi poudarki. Izogne pa se tudi fantazmam, po katerih naj bi obstajala univerzalnost nezavednega, skupnost nezavednih. Toda, ta skupnost nezavednih, to bo koncentracijsko taborišče... Takšen je post-celinovski nauk, kot se nadaljuje po drugi svetovni vojni.

Ko so Arletty vprašali, kaj misli o Celinu, je odgovorila: »Ženske o Celinu nimajo kaj reči, in bo zatorej še najbolje, če kar molčim...«

Bilo je obdobje, ko je bilo nadvse pomembno govoriti kot ženska. Imam pa občutek, da v kolikor uporabim besedico »reči«, ko rečem, da »nimam kaj reči«, to ne pomeni nič drugega, kot da nima »jaz« ničesar povedati kot govoreče bitje. Morda ne dodam nič več kot le še alibi, če k temu pristavim »kot ženska«. Glede razmerja med Celinom in ženskami pa bi rada sama dejala, da ženske zanj ostajajo nekakšen privid, da jih občuduje in ga očarajo — in da zato raje vidim žensko, ali še bolje, ženski element pri Celinu v melodiki, v ritmu njegovih stavkov. Dosti raje torej tod kot pa v njegovih fantazmah.

prevedel: Matjaž Potrč

ZDRAVO, KITAJSKI PRIJATELJI!

Študentje, študentke, si želite stika s tujimi študenti, prijatelji, ki nas bodo za nekaj dni obiskali? Občevalni jezik je seveda angleščina. Nič ne da, če je ne obvladate v potankosti. V pogovoru se boste še kaj naučili. Morda se boste navdušili tudi za kitajščino.

1. julija pride skupina 12 — 14 študentov in študentk, Kitajcev iz Hong Konga. Radi bi kot udeleženci Eastern Europe Study Project-a spoznali našo državo, ljudi in naš sistem samoupravnega socializma. Po desetih dneh bivanja pri nas bodo obiskali še druge socialistične države: Madžarsko, Češkoslovaško, Poljsko (če bo mogoče) in Romunijo.

Ker so študentje, kot vi, z omejenimi denarnimi možnostmi, tako potovanje pa že samo po sebi veliko stane, bi radi preživeli te dni čimbolj skromno. Od 3. do 8. julija se bodo mudili v Ljubljani. Javite se, če imate možnost, da bi z njimi delili sobo. Pridobili si boste nove nevsakdanje prijatelje. Javite se kar po telefonu 214—372 ali popoldne 313—297 na ime Franci Baraga. Lahko pa tudi pišete kar na uredništvo Tribune.

Tribuna, študentski časopis, številka 20/21, sredo, 14. april 1982.

cena 10 din

Na Tribuni lahko

naročite:

—plakat "Poljska", cena 30,00 din

plakat "Lenin na Rdečem trgu", cena 30,00 din

—stare številke Tribune

—stare številke Časopisa za kritiko znanosti

—posebno številko "Poljska", cena 100,00 din

—Komunistični manifest v stripu, cena 60,00 din

—knjigo Steinarja Kvaleja: Izpiti in gospodstvo, cena 75,00 din

Časopis za kritiko znanosti

Naročam Časopis za kritiko znanosti. Naročnino v znesku 200,00 din bom poravnal ob prejemu poliznane.

Ime in priimek

Naslov

RAZPIS KADROVSKIH ŠTIPENDIJ

IZ SKLADA BORISA KRAIGHERJA ŠTUDENTOM VSEH VIŠOKOŠOLSKIH DELOVNIH ORGANIZACIJ V SR SLOVENIJI

Upravi odbor sklada Borisa Kraigherja za štipendije študentom visokošolskih delovnih organizacij v SR Sloveniji razpisuje

50 ŠTIPENDIJ

ZA ŠTUDIJSKO LETO 1982—83

V skladu z določili pravilnika sklada Borisa Kraigherja, družbenega odgovornosti o štipendijah študentov v SR Sloveniji in samoupravnega sporazuma o štipendiranju, lahko dobijo štipendijo študenti organizacij visokega izobrazbenja v SR Sloveniji, ki so iz delovnih in kmetijskih druščin in se izobrazujejo za splošne potrebe raziskovalne dejavnosti v SR Sloveniji, za potrditve raziskovanja v organizacijah združenega dela, in vzgojno izobraževalne dejavnosti v visokem izobraževanju. Štipendije sklada lahko dobijo študenti prvih letnikov, ki so končali srednje usmerjeno izobraževanje z odličnim ali prav dobrim uspehom in študenti višjih letnikov z vsaj prav dobro povprečno oceno opravljenih izpitolov in ki jih predlagajo izobraževalne, raziskovalne ali druge organizacije združenega dela. Kandidati za štipendiranje morajo predložiti upravnemu odboru sklada:

—prošnjo in življenjepis (prošnja okoli 200 besed, DSZ 8.40)

—mnenje izobraževalne, raziskovalne ali druge organizacije združenega dela, ki ga predlaga za štipendiranje. Za študente iz dela pa enako mnenje organizacije združenega dela, v kateri so zaposleni. Iz mnenja mora biti razvidna sposobnost za študijsko in raziskovalno delo.

—fotokopijo spričevala, zahtljega letnika srednjega usmerjenega izobraževanja ali potrdilo visokošolske delovne organizacije o opravljenih izpitolih

—potrdilo o vpisu na visokošolsko delovno organizacijo, do katere o potrdilo in prejemniškem statusu stavek (obrazec DSZ 0.12)

—Prejeto z navedenimi prilogami, na kandidatu oddajo do 30. septembra 1982 na naslov:

Sklad za štipendije Borisa Kraigherja, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Trg osvoboditve 11

O rezultatih razpisa bodo kandidati obveščeni do 30. oktobra 1982.

UPRAVNI ODBOR SKLADA

IZ PISEM UREDNIŠTVU

S tem dopisom naročam ŠTEVILKO O POLJSKI, da si zagotovim to izjemno številko.

Ker to številko pripravljate s sodelavci Radia Student, bi prosil za pojasnilo, ki me muči že precej časa.

Namreč, zakaj Radio Student oddaja samo na (za) področje Ljubljane oz. bližnje okolice. Program RS je v resnici nekaj izredno kvalitetnega. Presega stereotipnost vseh ostalih radijskih postaj. Seveda se tukaj na Štajerskem valovi RS ne dobijo več niti na srednjem valu. Mislim, da nisem edini v SRS takšnega mnenja; saj je velikansko področje v SRS tako prikrajšano še za eno kulturno dobro, in to velikansko. Razumem, da je univerza v Ljubljani in ne recimo v Slov. Bistrici, vendar pa razširjamo stvari, ki so možne, če vso Slovenijo, saj nas ustava uči decentralizacije.

Praktično nimam nobenih možnosti obiskovati razstave, gledališče, filme in druge manifestacije, saj se vse odvija v Ljubljani. Živim med norimi ljudmi, ki jih zanima le še

kaka »kavbojka«, Bruce Lee, srečanja z velikimi, TV križanka, Slaaaki, osmrtnice in »fuzbal«. Sami seveda niso krivi. So žrtve znanih vzrokov. Sami tudi ne bodo naredili novih korakov, ker so apatični. Inteligenca pa je, ko konča študije, zelo srečna, da je ubežala tej bedi (ki je morda nekoli ni od blizu videla), in živi svoje »srečno življenje« zase — vsaj večina.

Doma Ivana Cankarja res ne moremo prestavljati. Lahko pa, kot sem že rekel, povečamo oddajnik RS. Delegat naj na SZDL sproži to vprašanje; kulturna skupnost ali kdo drug pa naj financira vso stvar. Denar JE in tudi volja. Kdor temu oporeka laže. Kdor ima preveč, bo pač moral dati toliko, da bo imel dovolj, da bo dovolj tudi za druge, ki imajo premalo.

Ob moji bedni mezdi, ki jo dobivam kot NKV delavec, že precej časa dajem za literaturo (knjige, časopise, revije, obiske razstav, gledališče itd.) trideset denarja. Ostane mi le še za adumbrane, apaurine, aspirine. Sem proti centralizirani in dirigirani kulturni dejavnosti. Tako so napr. člani amaterskega gledališča iz Maribora pred leti blagovlasno izjavljali, da bodo obiskovali s svojimi predstavami vse kraje v Sloveniji, a pri nas, 20 km od Maribora, jih recimo, ni bilo. Bili pa so poleti v Dubrovniku, Ohridu in drugih pomembnih središčih. Umetniki (današnji in jutrišnji) se morajo odreči skrivnosti, se zblížiti z ljudstvom, ter v stiku z njim par excellence osvežiti svoj umetniški navdih. Ne vdeajte se prešerno življenju in sebi, ne verjemite življenju brezpogojno, ne verjemite, da je v njem res vse tako brezupno važno, in živeti boste lažje in lepše in vsi bomo živeli lažje in lepše. Ne bodite tako zelo zaskrbljeni za vsakdanje dobrine, zase in za svojo bodočnost. Bodite svobodni, svetli in lahki, ne da bi bili površni ali brezbržni, modri, ne da bi bili banalni. To je, mislim, tehten moralni opomin, ki ne velja samo za nekatere, ampak za vse nas.

Iskreno in tovariško pozdravljam!

Drago I.
Slovenska Bistrica.

Steinar Kvale

IZPITI IN

GOSPOSTVO

Naročam knjigo Steinarja Kvaleja: Izpiti in gospodstvo. Ob prejemu pošiljke bom poravnal kupnino v znesku 75,00 din in stroške poštne.

Ime in priimek

Naslov

